

NIEUW BATAVIAASCH HANDELSBLAD.

Editie voor Nederland.

HOOFD-BUREAU: Batavia, bij BRUINING & WIJT.

Rotterdam, bij M. WIJT & ZONEN.

VOORWOORDEN,

VOORKOMENDE IN DE GEWONE EDITIE VAN HET

Nieuw Bataviaasch Handelsblad.

ANONYMITETT.

De heer mr. J. S. Duyvis Jz. deelde dezer dagen aan de Zaanlanders mede, dat hij tijdelijk de redaktie van de *Zaandamsche Courant* op zich nam, onder bijvoeging dat hij elk van hem afkomstig stuk zou onderteekenen. Hij schreef daarbij het volgende:

„Ik nam de redaktie op mij, voorloopig voor drie maanden en ik stel er prijs op dat elk dit weet, omdat ik in de eerste plaats openbaarheid en openhartigheid wensch. Elk verzoek dan ook elk, die iets voor de kourant wil leveren, dat slechts in de verte personen kan raken, zijne bijdragen te onderteekenen. Niets is zoo hatelijk dan beoordeeld te worden door een anonimus. De waarde van kritiek kan men eerst dan schatten, als men weet van wie zij komt. Elk stuk dat door mij geschreven wordt, zal ik evenzeer met mijne initialen teekenen. Het buitenlandse nieuws wordt ook door mij geleverd,” enz.

„Verder danken wij het overzicht van de graanmarkt aan de vriendelijke zorg van den heer van Hoorn, de kargalijs aan den heer Heijmeriks, de kaasmarkt aan den heer Rogge, de Burgerlijke Stand aan de gemeente-secretarissen en de Gemengde Berichten aan de schaar. Ik zal trachten daarvoor zoo min mogelijk algemeen gelezen bladen te plunderen.

„De schrijver van de Haagsche Brieven heeft nog geen verlof kunnen geven zijn naam te noemen, doch ik zou geen enkele reden weten waarom hij voor het vaderschap van zijne goed geschreven stukken het stilzwijgen zou willen opleggen.”

Op ons maakte de lijst der namen van de medewerkers der *Z. C.* het effect van het *tableau* van eene nieuwe opera-troep, welke door den directeur bij de opening eener campagne wordt medegedeeld. Wat heeft het publiek er aan, of de heer R. de kaasmarkt en de heer H. de kargalijs in een dag- of weekblad levert? Het komt op de nauwkeurigheid en juistheid der gedane mededeelingen aan en niet op den naam van den berichtgever.

Hetzelfde geldt voor de redeneerende artike-

len, die de dagbladen bevatten. Was eene littéraire kritiek soms minder hatelijk, toen ze door den heer Busken Huet werd onderteekend dan wanneer hij er zijn naam niet onder had geplaatst? In een klein land als Nederland poogt men steeds na te gaan wie iets geschreven kan hebben en men hecht veel aan den naam, omdat men elkander in persoon of bij reputatie kent. Maar dat systeem is uiterst verkeerd. De *Arahemsche Ct.* schreef eens terecht: „Een professoraat dispenseert niet van argumenten en machtspreuken worden geene bewijzen, omdat er onder staat X.” De vraag is niet en behoort niet te zijn: wie schrijft, maar is waar of juist wat geschreven is? Maar al te veel zal men anders naar de motieven en de bedoelingen van den schrijver, naar zijne relatien of antipathien zoeken en op grond daarvan al of niet met hem medegaan. Bovendien doet het er niet het minst toe of eene waarheid verkondigd wordt door een man van het vak of door een leek. Wij bedoelen natuurlijk de bespreking van feiten of van stellingen, een goed geschreven betoog, dat dien naam verdient.

Wat in Nederland voorstanders vindt, dat een ieder zijne stukken behoort te onderteekenen, heeft men ook in Indie menigmaal gepleit. Wij zijn van meening, dat hij die iets schrijft, *desgevoerd* den moed behoort te hebben om zijn naam bekend te maken, zoodra het geldt persoonskwestien. Maar is het hier bovenal denkbaar en in het belang van de degelijkheid der kritiek, die de pers levert, dat men gedwongen zou kunnen worden zijn naam bekend te stellen? In eene kleine maatschappij, waarin zich zooveel in ambtelijke positie bevinden of met regeeringspersonen te doen hebben, zou het systeem van den heer Duyvis velen terughouden om ter kennis van het publiek te brengen hetgeen men in het algemeen belang dient te weten en te bespreken. Men heeft bij het drukpers-reglement dan ook den weg opengelaten, die hier gevolgd

wordt, dat voor alle niet onderteekende artikelen zich de redaktie of de uitgever verantwoordelijk stelt. In Frankrijk worden de artikelen in de dagbladen onderteekend, maar dikwijls door A. of B., die als sekretaris van de redaktie optreedt en veelal een strooman is, of door den gérant.

Wat de redaktie van een blad evenwel het recht heeft te eischen en wat velen nog over het hoofd zien, is dat men zijn naam bekend make aan hem, die zich verantwoordelijk stelt. De afstanden in Indie zijn zoo groot, de beslommeringen aan den redaktie-arbeid van een blad zoo veelvuldig, dat de verantwoordelijke persoon althans dezen waarborg voor de waarheid van hem medegedeelde feiten dient te hebben, dat hij den naam van een inzender kenne, opdat hij daardoor terstond of door informatie omtrent het karakter van den inzender in te winnen althans eenigermate in staat zij zich te vergewissen van de bron, waaruit eene mededeeling voortvloeit. Toch zendt men, ook waar het soms feiten of personen geldt, menigmaal ongeteekende stukken. Terecht leggen de redakties der bladen ze ter zijde; wanneer men zich niet louter tot beschouwingen bepaalt, achten wij dat plicht.

Hij die nogtans de leiding en de verantwoordelijkheid van een dagblad op zich neemt, behoort dien ten volle te dragen. Wijkt men van dat beginsel af, dan zal elk publicist alligt er toe kunnen komen meer te zeggen dan hij doen moest. Overdracht van verantwoordelijkheid van hetgeen men geschreven heeft, verzwakt het vertrouwen van het publiek op den publicist. Om in geval van eene rechtsvervolging zulk een kontrakt ten uitvoer te zien leggen, zal men ook eene menigte voorzorgen dienen te gebruiken, die de rechter alligt te niet zal doen als hem bekend is of blijkt, dat een schrijver zich achter een zondebok verschuilt. Het is toch niet genoeg te zeggen: ik heb iets geschreven; de rechter vordert bewijzen van den drukker.

Er ligt in schrijven, onderteekend met den naam van den auteur, in menig geval iets ridderlijks, dat wij steeds met genoegen zien. Maar daarom gaan wij niet zoover als de heer Duijvis, omdat wij dat voornamelijk in de Indische maatschappij eene onmogelijkheid achten; wil een redakteur niet spoedig alle medewerking zien verdwijnen, dan zou hij hier het Zaanlandsche voorbeeld niet kunnen volgen, dat bovendien in andere opzichten zeer weinig aanbeveling verdient.

EENE ZEEHAVEN VOOR BATAVI!

I.

Wij meenden met het havenplan van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij afgedaan te hebben, nadat wij er in ons no. 201, van 27 Augustus jl. mede hadden afgerekend. De hardnekkigheid, waarmede dat plan evenwel verdedigd wordt en de middelen, die men daartoe aanwendt, noopten de Kamer van Koophandel en Nijverheid alhier tot het uitgeven eener lijvige *Verzameling van officieele bescheiden*, betrekkelijk de havenkwesitie.

Men zal bij de doorlezing van dezen bundel, bevattende een 30tal en daaronder zeer uitvoerige stukken, tot de overtuiging komen, dat hetgeen wij vroeger gezegd hebben, de volle waarheid is. Vragen, toen door ons gesteld, moeten ten volle bevestigend beantwoord worden.

De heeren Groll en Poolman hebben ter kwader ure den spijt over het mislukken van hunne plannen in het *Tijdschrift voor N. I.* lucht gegeven.

Tot dusver was de K. v. K. verplicht geweest zich te houden aan het verlangen van den vorigen landvoogd, om eene zaak van zoo overwegend publiek belang, waarmede Batavia's toekomst staat of valt en waarmede miljoenen staatsuitgaven gepaard gaan, „*vertrouwelijk*” te behandelen. De heer Mijer is altijd een vriend van geheimhouding geweest. Toen onder dagteekening van 25 April 1872 no. 5 door Z. Exc. den G. G. evenwel het volgende besluit was genomen:

N. Behoudens de nadere beslissing van het opperbestuur, te bepalen:

„a. dat voor Batavia eene haven zal worden daargesteld, ter plaatse daartoe door de kamer van koophandel en nijverheid te Batavia aangewezen;”

„b. dat voor het definitief ontwerp van gezegde haven, wat de algemeene inrichting, grootte, diepte enz. betreft, tot uitgangspunt zal worden genomen het tweede plan van voornoemde kamer van nijverheid, ontwikkeld in hare missive van 1 Maart 1872, No. 16.”

meende de K. v. K. dat de tijd gekomen was aan hare adviezen en aan de rapporten van de door haar geraadpleegde deskundigen publiciteit te geven. De G. G. werd nogtans teruggehouden ook toen dat verlof te verleen, omdat hij vreesde dat de openbaarmaking der stukken den schijn zou geven, dat men pressie wilde oefenen op de definitieve beslissing, door den Minister van Kolonien te nemen. Van daar dat de K. v. K. zich bepaalde tot een bloot *communiqué*, in ons nummer van 10 Mei jl. opgenomen, waarin ten slotte de hoop werd uitgedrukt, dat de zaak

tot eene bevredigende oplossing was gebracht.

„De verwachting ten slotte van dat communiqué uitge- drukt, werd niet verwezenlijkt, want nauwelijks was de zaak in *Holland* bekend geworden of van de zijde der nederlandsch-indische spoorweg-maatschappij, werd in eenen brief en in eene nota van den heer Groll, gericht aan den Gouverneur-Generaal, het aangenomen plan op vinnige wijze gehekelde en het plan der haven bij *Onrust*, als het eenig aannemelijke voorgespiegeld.”

In het *Tijdschrift v. N. I.* verscheen tevens het bekende artikel, identiek met de nota van den heer Groll aan den G. G. en over die nota werd op nieuw het advies van de K. v. K. gevraagd, welke de vroeger gehoorde deskundigen nogmaals raadpleegde.

De bundel stukken, die voor ons ligt, bevat de geheele wordingsgeschiedenis van het regeeringsplan der haven van Batavia. Uit die geschiedenis blijkt, dat met onverdroten ijver hier getracht werd op geheel belanglooze wijze de gewichtige zaak te bevorderen, terwijl men daarentegen dreigt de toekomst van Java's hoofdplaats te bederven ten believe van het slecht begrepen eigenbelang der N. I. S. M., welke zich in deze aangelegenheid gemengd heeft. In dien toestand is *zelfverdediging* plicht. Nu de stukken zich sedert zoolang in handen van het Opperbestuur bevinden; nu de Minister eene beslissing moet hebben genomen; nu kon de G. G. niet langer het verlof weigeren om de stukken openbaar te maken en het volste licht over dit onderwerp te laten schijnen. De heer Maarschalk was zijnerzijds gehouden tegenover laaghartige anonieme insinuatien daartoe mede te werken. Mochten de heeren Groll en Poolman die publiciteit ongewenscht achten, — want zij worden er in al hunne naaktheid door ten toon gesteld, — zij hebben het aan zich zelve te wijten.

Wij laten het eerst volgen een kort overzicht der zaak, te vinden in eene redevoering van den heer van Delden, president der K. v. K. en N., van 20 Augustus jl., aan welke bijeenkomst deel namen de heeren G. F. de Bruijn Kops, S. van Hulstijn, J. Kloppenburg, P. Landberg Jr., G. A. de Lange, F. H. W. van de Velde, als deskundigen, en alle leden van het kollegie, buiten de heeren Krajenbrink en Fraser. Die rede luidde:

„De voorzitter herinnert der vergadering, hoe sedert jaren door den verdienstelijken man in haar midden, den heer Kloppenburg, de onveiligheid betoogd is van de reede van Batavia; hoe hij vooral om aan de behoefte tegemoet te komen van de indische stoomschepen, aan eene meer veilige ligplaats dan die, welke de reede aanbiedt, het plan vormde om beoosten het havenkanaal een tweede hoofd uit te bouwen, waar de niet zeer diepgaande stoom- en kustvaartuigen eene veilige lig- en losplaats zouden vinden en ten allen tijde de kommunikatie met den wal zou verzekerd zijn;

hoe aan den heer Kloppenburg van regeeringswege, na jaren tevens, geantwoord werd, „dat als hij zulk eene haven wilde bouwen, hij op eigen krachten moest steunen.”

Dat was niet bemoedigend, — zoo gaat de voorzitter voort, — voor den heer Kloppenburg. Doch daar kwam van eene geheel onverwachte zijde, leven in de zaak. Prins Hendrik, doordrongen van de noodzakelijkheid om aan groote stoomschepen, waaronder die van de maatschappij Nederland, eene betere ankerplaats te verschaffen, drong bij de indische regering aan op den bouw van een zeebreker ter reede Batavia. Onze kamer werd daarop gehoord. Wij verzochten de voorlichting van dezelfde deskundigen, die thans weer in deze vergadering zijn verschenen.

Na uitvoerige bespreking kwamen die deskundigen tot de konklusie, dat een zeebreker niet aan het oogmerk zou voldoen, maar zij stelden op goede gronden voor, om het plan van den heer Kloppenburg zoodanig uit te breiden, dat de grootste schepen in de nieuwen haven veilig zouden kunnen liggen onder alle omstandigheden.

De kamer vereenigde zich te eerder met dat plan, omdat de heer Maarschalk, nader deswege geraadpleegd, er zijne volle adhaesie aan geschonken had.

Eenige maanden later diende de heer Maarschalk op last zijner mandatarissen, een rekest in, waarin een plan werd behandeld van de Nederlandsch-Indie spoorweg-maatschappij, om door een dam van den vasten Java-wal naar Onrust en van daar naar Kulper, dáár eene groote haven te vormen, die door een spoorweg met Batavia zou worden verbonden.

Dat rekest werd om advies aan ons gezonden.

Op nieuw verzochten wij niet alleen daarover licht bij de vorige kommissie van deskundigen, maar ook omtrent een plan van den heer Fraser om, tegenover Onrust, aan den vasten Java-wal een plankier op schroefpalen uit te brengen, waar de schepen zouden kunnen lossen en laden en van waar uit een spoorweg naar Batavia zou worden aangelegd.

Er was nog een ander plan, dat van den heer van Raders, om bij Tandjong-Prick eene haven te maken. — Maar over dit plan is nimmer ons gevoelen gevraagd.

Welnu er waren drie plannen, namelijk:

- 1e het havenplan Batavia;
- 2e het plan van Onrust;
- 3e het plankier tegenover Onrust.

Toss wij in eene tweede vergadering tot een definitief advies moesten komen, werden deze plannen in eene gekombineerde vergadering van de kommissie met de kamer ernstig overwogen.

De heer Maarschalk had, op ons aller verlangen, zitting in die vergadering. Na eerst te hebben voorgesteld en uitgewerkt een gewijzigde vorm van het plan der Nederlandsch-Indische spoorweg-maatschappij, kwam hij (ook ten gevolge der daardoor verkregene ondervinding) eindelijk tot de lofjale bekentenis, dat aan het plan van Onrust en aan dat van een plankier, zulke groote bezwaren waren verbonden, dat hij verreweg de voorkeur moest geven aan het havenplan van Batavia, maar thans enigszins ingekrompen, hoezeer dan nog meer dan voldoende voor de behoefte. Dat plan werd kort daarop definitief door de regering goedgekeurd.

De heer Groll, is er tegen in verzet gekomen en heeft in de aan de orde zijnde nota, op nieuw zijne denkbeelden ontwikkeld, over het verworpen plan van Onrust.

Die nota heeft geen der aanwezige heeren overtuigd van vroegere dwaling. In deze vergadering is dit plan andermaal verworpen.

Men heeft gevraagd, waarom op deze afgedane zaak is teruggekomen? Ik weet het niet; ik kan alleen veronderstellingen maken en ik mag het voor de vergadering niet verbergen, dat deze poging om op eene afgedane zaak terug te komen, mij zeer pijnlijk heeft getroffen.

De heer Groll moge vroeger een bekwaam zee-officier zijn geweest, de nota bewijst, dat hij in de verste de vergelijking niet kan doorstaan met een man, zoo eminent als de heer Maarschalk en zoo bekwaam in de zaak, die ons thans weer bezig houdt.

Of moesten, omdat de heer Maarschalk een krankzinnig plan van zijne chefs niet kon verdedigen, zijne groote verdiensten jegens de Indische Spoorweg-maatschappij op zoodanige wijze worden beloond als in de nota geschied is? Het is mij bekend, dat men dezen talentvollen man, die gewoerd heeft met de middelen, hem ten dienste staande, die veel heeft goed gemaakt wat anderen hadden bedorven, die met zuinigheid, ja met schrielheid heeft gewerkt, dat men, zeg ik, dezen man stelselmatig door speldeprikken heeft gekweld.

Hij heeft er een eind aan gemaakt door zijn ontslag te nemen.

Welnu, mijne heeren, op mij heeft de toedracht dezer zaak een zeer pijnlijken indruk gemaakt; dezen indruk namelijk, dat wij wel is waar niet te doen hebben met eene tweede editie van

den Zwendel
van Mendel,

maar dat hier minder het algemeen dan het partikulier belang schijnt te worden op den voorgrond gesteld. Ik ontveins het niet, dat het achternement waarmede het door u allen verworpen plan van Onrust, op nieuw wordt aanbevolen, bij mij de vraag heeft doen rijzen of dit plan wellicht niet dienen moet om de zoo gedeprecieerde spoorweg-aandeelen, waarin zeer gespekuleerd is en die nu onverkooft zijn, weder naar de koopst te drijven, zoodanig dat ze, zonder groot verlies, gelacheerd zullen kunnen worden.

Ik hoop, dat ik mij in mijne opvatting moge vergissen, maar ik herhaal dat ik niet dan noodde, die opvatting heb medegedeeld. Ik voeg er tevens bij, dat zoolang ik op deze plaats en aan deze tafel zal zijn gezeten, ik met al de kracht, die in mij is, zal bestrijden elke poging, van waar ook komende, om het algemeen belang op te offeren aan het partikulier belang, al ligt aan dit laatste al dan niet tripotage ten grondslag."

De heer van Delden heeft daarbij de feiten nauwkeurig uiteengezet. Maar zijne beschouwingen, ook toen hij later goedgevond eene geschiedenis van de N. I. S. M. te leveren, blijven geheel en al voor zijne rekening. De heeren van den Berg en de Lange hebben terstond protest aangetoekend. In ons oog heeft de president van een kollegie als de K. v. K. en N. alhier zich op een weinig waardig standpunt geplaatst, maar bot gevierd aan eene hartschietelijkheid, die een proefje kan geven van een, naar men zegt, onde: zijne leiding eerlang alhier uit te geven dagblad. De veroordeeling, die het streven der heeren Poolman en Groll verdient, is immers door hen zelve, zooals uit de stukken blijkt, in de scherpste trekken geformuleerd; verder behoeft men niet te gaan; men had niet noodig een onderzoek naar hunne bedoelingen te doen. De G. G. heeft terecht den wensch te keunen gegeven eene zaak van zoo hoog publiek belang vrij te laten van persoonlijke grieven en hatelijke rekrmination. Men

late zulke wapens over aan hen, die het publiek belang belagen.

v. L.

II.

Uit alle stukken betreffende de zaak der zeehaven blijkt, dat de Kamer van Koophandel en Nijverheid en de door haar geraadpleegde deskundigen niet van den aanvang af bezielde waren met voorliefde voor een of ander plan, maar dat men na rijpe overweging tot een besluit is gekomen, waaraan de Gouverneur-Generaal zijne goedkeuring heeft gehecht.

Vijf plannen zijn toch behandeld; strekkende om Batavia eene betere haven te verschaffen, als:

het plan van Z. K. H. prins Hendrik der Nederlanden, tot aanleg van een zeebreeker;

dat van den directeur van burgerlijke openbare werken, van eene haven te Tandjong-Priok;

dat hetwelk door den heer Fraser is voorgestaan, een plankier tegenover Onrust;

het havenplan Batavia, en

het plan van het heer Groll, de haven bij Onrust en Kuiper.

Met dankbaarheid zal men den brief van 8 Juni 1871 lezen, door Z. K. H. prins Hendrik aan den vorigen G. G. gericht. De prins toont daarin op duidelijke wijze de dringende noodzakelijkheid der verbetering van de havens van Java's Noordkust, in de eerste plaats van Batavia, aan. Met aandrang wekt hij het Indisch bestuur tot handelen op. De prins ontwikkelde het denkbeeld van een zeebreeker, ter diepte van 4 vademen, ter lengte van 2,800 ellen, vóór het havenkanaal, waarvan het westelijk hoofd in eene N. W. richting verlengd behoorde te worden tot 700 Ned. ellen, ten einde er een steenkolenkade en ook een droogdok te kunnen aanleggen. Over een aan te leggen droogdok, dit merken wij ter loops op, leest men in dat schrijven:

Ik geef Uwe Excellentie tevens kennis, dat het afstaan van het eiland *Praerend* aan de partikuliere nijverheid, waarvan ik vernomen heb, dat sprake zou kunnen zijn, door mij niet beschouwd wordt, als behoorende tot de afdoende middelen om eene gelegenheid daar te stellen tot de ontwikkeling der partikuliere nijverheid. De stichting van een blijvend etablissement op dat eiland is niet aan te bevelen; daar het lossen en laden op eene plaats, zoo ver afgelegen van de kantoren der kooplieden, niet anders dan met tijdverlies en veel omslagtigheid kan gepaard gaan en de arbeidsloonen van chineesche en inlandsche werklieden, die ongenegen zijn om op zulk een grooten afstand te komen werken, zeer hoog opgevoerd moeten worden, hetwelk groote onkosten veroorzaakt.

Tot zoolang geen droogdok bestaat, verlangde Z. K. H. dat de regeering weder hare etablissementen voor de schepen der stoomvaart-maat-

schappij *Nederland* zou inruimen, werd dit noodig bevonden. Maar hoe dan met een plan om het dok op Amsterdam te brengen?

Z. K. H. verlangde dat over zijn plan ten spoedigste eene beslissing zou worden genomen, ten einde zoo noodig andere maatregelen, te beramen. Den heer Mijer moet het verzoek: per telegraaf antwoord! wel vreemd in de ooren geklonken hebben; dat streed geheel en al tegen zijne gewoonten. Z. K. H. wenschte toch te vernemen „of er eenige kans bestaat, om een begin te maken met de verbetering der haven van Batavia op de wijze zooals door mij aangegeven is of op eenigē andere manier, welke doelmatiger mocht blijken te zijn.”

Mocht al het plan van Z. K. H. voor een beter moeten wijken, ontegenzeggelijk heeft de prins den stoot aan de zaak gegeven, zoodat Batavia eindelijk hoop heeft eene levenskwestie voor onze welvaart opgelost te zien. Het is den vorstelijken ontwerper van het breekwaterplan ook niet te doen, om een eenmaal opgevat denkbeeld door te drijven en nog minder om speciaal het belang van de maatschappij *Nederland* te bevorderen; het algemeen belang staat werkelijk bij zijn streven op den voorgrond.

De bezwaren tegen dat plan bestonden hoofdzakelijk daarin, dat men in den westmousson geen stil water achter het breekwater zou verkrijgen; de afvoer van modder, fijn zand en andere stoffen van de rivieren zouden bij de zuidzijde van het breekwater nederslaan en de kom spoedig doen aanslibben; eindelijk waren de deskundigen van meening, dat de koraalsteen, waarop Z. K. H. als grondstof had gewezen, te ligt als bouw materiaal was en zeer duur te staan zou komen, wilde men ze in zulk eene hoeveelheid verkrijgen.

Het plan van den directeur der B. O. W. is niet in details bekend en niet aan het oordeel van de niet-ambtelijke wereld onderworpen. Uit de stukken, meer bepaald uit eene nota van den heer Maarschalk, blijkt evenwel dat de haven te Tandjong Priok aan drie zijden door het land en de daar op te richten gebouwen en etablissement en aan de vierde door de voorhaven begrensd wordt, dus zeer bezwaarlijk ooit te vergrooten zou zijn. Die haven zou eene gelijke diepte van 10 meters hebben, eene ten deele geheel nuttelooze geldverspilling, want de grootste Europeesche schepen zouden 2 à 3, de Indische schepen 4 à 5 meters diepgang te over hebben. De haven zou zijn lang 1100 meters, breed 390, het bassin voor drijvende dok-

ken 200 op 100 meters, de voorhaven of het toegangskanaal eene lengte van 1870, eene breedte van 300 meters. De geheele oppervlakte bedraagt 92 hectares. Maar de directeur achtte de haven, volgens het plan der K. v. K., die 195 hectares zou beslaan, waarvan 117 op de voor de groote scheepvaart vereischte diepte, *te klein!* Eindelijk hebben we hier weder, even als in het havenplan van Onrust, met een haven op een afstand van Batavia te doen en zoekt men veraf wat in de nabijheid op meer geschikte wijze te verkrijgen is.

Toen wij daarvan overtuigd zijn geworden, hebben wij het door ons vroeger aangeprezen denkbeeld om een overdekt plankier op ijzeren schroefpalen van uit Ontong t-jawa tot op genoegzame diepte in de richting van Onrust aan te leggen, laten varen. De heer Fraser heeft dat op nieuw ter sprake gebracht en die zaak is mede rijpelijk onderzocht. Ook dit denkbeeld was niet nieuw. De heer J. F. Loudon heeft in den tijd koncessie voor een ijzeren palenhoofd gevraagd. De heeren Calland en Maarschalk, daarover geraadpleegd, brachten deze bezwaren in: dat het palenhoofd (van 1600 à 2000 ellen) blootstond aan botsingen met groote schepen; wilde men het zoo hecht maken, dat het daartegen bestand was, dan kon men beter verkrijgen; bereikte de aanslibbing het hoofd, dan zou men het telkens moeten uitleggen, terwijl die aanslibbing door geene uitbaggering of andere palliatieven kan worden belet. De ongezondheid van het strand en de afstand van het centrum van de handelsbeweging leverden ook stof tot ernstige bedenkingen op. De kleinere vaartuigen, voor het Chineesche kamp bestemd, zouden gewis op de reede blijven laden en lossen.

Wij hebben in den tijd dan ook alleen onze adhaesie aan zoodanig plan geschonken, omdat het ons het beste palliatief voorkwam tegenover het oorspronkelijke plan van den heer Kloppenburg, dat niet aan de behoeften van den tegenwoordigen tijd voldeed.

Omgewerkt en op breeder schaal toegepast, vereenigt dat plan intusschen in zich hetgeen handel en scheepvaart behoeven: eene zeehaven vóór Batavia.

In verband met hetgeen Z. K. H. prins Hendrik had aangegeven, kwam de kommissie van deskundigen toch tot het voorstellen van het volgende plan:

«Het oosterhavenhoofd strekt zich 1500 ned. ellen buiten het strand uit naar zee; 1000 ellen afstand regt oost, wordt voorgesteld een ander hoofd naar zee te leggen in de richting van recht noorden tot in vijf vadem water, welku op 1000 ellen afstand buiten het oosterhoofd worden ge-

vonden. Het nu bestaande oosterhoofd te verlengen mede tot in vijf vadem water.

„De beide uiteinden in boogvormige richting naar elkander te verlengen tot op een paar honderd ellen afstand, die tot opening moeten strekken voor de gemeenschap van de haven met de opene reede.

„De commissie is niet van oordeel, dat het noodig is het geheele bassin tot op eene diepte van vijf vademen nit te baggeren. Het noordelijkst gedeelte valt van zelf in die diepte en vindt men daar de aangewezen plaats voor een drijvend droogdok.

„Door tot op de lijn, die oostwaarts valt van het oude oosterhavenhoofd, de diepte van vijf vadem gaandeweg tot op vier vadem te brengen, en het bassin tot op eene geleidelijk afnemende diepte van drie vademen nabij het strand uitgravende, zullen de grootste stoomschepen, wier diepgang door de diepte van het Suez-kanaal bepaald wordt, in het noordelijk gedeelte (buiten het oude oosterhoofd) en andere schepen in dit bassin eene veilige haven en een voor het laden en lossen rustige ligplaats kunnen vinden.

„Lange den spoorweg zullen van boven steenen kunnen aangevoerd worden, die in een onuitputtelijke hoeveelheid in de bedding der rivieren worden aangetroffen, en die door hunne hardheid en veel grootere zwaarte dan koraalsteen, een gewis veel beter materieel opleveren. Men zal kunnen volstaan met het nieuwe oosterhoofd eenvoudig als dam of zeeveerder daar te stellen, waardoor de kosten van aanleg beduidend minder zullen zijn, dan wanneer die dadelijk tot los- en landkade werd ingericht.”

De heer Maarschalk, over dit plan geraadpleegd, stelde hoofdzakelijk ter besparing van kosten, de volgende wijzigingen voor:

„a. dat in het laatstgenoemde de hoofden niet verder zijn uitgebracht dan noodig is om vóór en in den havenmond $4\frac{1}{2}$ à 5 vadem (8,5 à 9,4 meters) diepte te verkrijgen;”

„b. dat de onderlinge afstand der hoofden (breedte van de haven) is vermindert tot de intusschen nog zeer beduidende grootte van 750 à 900 meters, en

„c. de haven niet of ten minste niet dadelijk, geheel maar slechts over eene breedte van 650 à 400 meters, tot de vereischte diepte zal worden uitgebaggerd en de diepte achter in de haven (ligplaats voor kleine of inlandische schepen en vaartuigen) minder groot is gesteld.”

„Door deze veranderingen wordt eene vrij aanzienlijke besparing op de aanlegkosten (dammen en baggerwerk) erlangd, zonder dat aan de doelmatigheid van de haven iets wordt te kort gedaan.”

„Immers de ruimte binnen de hoofden blijft nog altijd zeer aanzienlijk (omstreeks 2.000.000 □ meters of 200 bunders) zoodat langs het westerhoofd, hetwelk aanvankelijk alleen tot ligplaats voor schepen wordt ingericht, reeds gelegenheid zal bestaan om behalve de kleine, 26 groote schepen tegelijk te laden en te lossen, terwijl door 't maken van dwarshoofden, enz. plaats voor een vier of vijf maal grooter aantal (100 à 130) kan worden verkregen.”

De kosten der haven worden geraamd op 11 milioen gulden, waarvan in het eerste jaar 1 milioen en gedurende 5 jaren telkens 2 milioen zouden worden besteed. Wel stelde de directeur der B. O. W. daartegenover eene raming van kosten ad f 33,741,000, maar zijne gronden kunnen den toets niet doorstaan. De heer Maarschalk wederlegde die o. a. in eene nota niet alleen met *feiten* en *cijfers*, maar door den strijd met de eigene woorden en verklaringen van den di-

rekteur en „door de tegenstrijdigheden en valsche gevolgtrekkingen in het licht te stellen, die vele van zijne beschouwingen kenmerken.” Om slechts bij één punt stil te staan, rekent de directeur op baggerwerk dat f 1 per kubieke meter zal kosten, terwijl bij de havenwerken te Samarang nauwelijks 40 cents is uitgegeven. Voegt men hierbij, dat de deskundigen den directeur ten opzichte van *zijn* havenplan bij Tandjong Priok het woord „geldverspilling” toevoegen, dan staan wij daarbij niet verder stil, te meer niet omdat het departement van marine, dat aanvankelijk bezwaren opperde tegen de besparingen, die de heer Maarschalk ten geolge van de door hem aangegevene wijzigingen in zijne schets hoopt te verkrijgen, later door de wederlegging der bedenkingen overtuigd schijnt te zijn. In elk geval was het departement van marine een warm voorstander van het plan der Kamer van Koophandel. Een tal stukken getuigen van de zorg, waarmede dat onderwerp onderzocht werd. Er kan geene sprake zijn, wij drukken hierop, van voorliefde voor een of ander geliefkoosd denkbeeld, van parti pris; men heeft alle ontwerpen nagegaan en ten slotte vereenigen zich schier allen met het ontwerp der haven voor *Batavia*. Alleen de uitvoering van dat plan bevordert het algemeen belang en verzekert onze toekomst.

De meer direkte aanleiding, waardoor de heer Maarschalk in de overleggingen gemengd werd, was het adres van de heeren Groll en Poolman, namens de Ned-Indische Spoorwegmaatschappij. De geschiedenis van die zaak vormt het meest kuriøuse gedeelte van den bundel stukken, dien wij voor ons hebben. v. L.

III.

De heeren Groll en Poolman schijnen eerst ter elfder ure vernomen te hebben, dat ernstig sprake was van de verbetering der haven alhier. Zij wisten niets van de bemoeiingen van Z. K. H. prins Hendrik; niets van hetgeen de Indische bladen medegedeeld hebben, ook niet omtrent de plannen van den heer Kloppenburg en Krajenbrink; niets van het plan om een plankier tegenover Onrust te bouwen, waarover evenzeer polemiek is gevoerd. Maar toen zij ontwaakten, bespraken zij de zaak met den Minister van Bosse en zonden aan het comité van de spoorwegen in Indie dd. 15 November 1871 den last een adres aan het Indisch bestuur in te dienen. Wanneer men de geleidende missive leest, dan is het voor een ieder duidelijk, dat zij zich in de zaak mengen om er hun deel

van te krijgen. Maar eerst later stelt de heer Groll het havenplan Onrust voorop. De heeren schreven immers:

Hoewel wij het adres gesteld hebben in eenen vorm, waarin het zoo aangeboden kan worden, laten wij u echter vrijheid daarin de wijzigingen te maken, die u in het belang der zaak noodig voorkomen.

Alleen de strekking moet blijven eene poging om bij de regeering te provoceren, het in behandeling nemen van de verbetering van *Batavia* als zeehaven en zoo mogelijk van ons plan te verkrijgen. Het verdere doel moet blijven onze prioriteit als onderhandelaars te konstateeren, zonder eene eigenlijke, zelfs geene voorloopige concessie-aanvraag te doen.

Evenmin kunnen wij met de regeering bespreken de voorwaarden van concessie, voordat wij weten wat de regeering wil, en wat zij verlangt dat van de voorgenomen werken door ons zal worden uitgevoerd....

Zoo is het eindelijk met al wat voorkomt in de nota. Om tot een begrip van de zaak te komen, moesten wij ons een plan maken, *zonder de bedoeling te hebben dat juist dit plan gevolgd zou moeten worden*, maar wel met het oogmerk, om zoo dadelijk tot eene gedachten-wisseling over bepaalde punten te komen en dus spoediger tot het vaststellen van een definitief ontwerp te geraken.

Zoodanig definitief ontwerp wenschen wij van u te ontvangen, indien het in de wezenlijke zaken van het onze niet te veel afwijkt.

Wie kan daaruit afleiden, dat het plan Onrust, zooals de heer Groll dat omschreef, in zijn oog het eenig goede is? Zoo weinig dacht men daaraan te Samarang, dat het comité eerst per telegram antwoordt:

Poolman Hague.

Harbour plan impracticable, other plans are by government, will you ask preference to any plan government accepts."

Tevens schreef men: uw plan is niet doorzacht, technisch zeer moeilijk uitvoerbaar, financieel geheel onmogelijk.

Om aan het verlangen van de heeren Groll en Poolman te voldoen, werd nogtans het plan zooveel mogelijk verbeterd en overgelegd.

Was de heer Maarschalk gehouden verder te gaan dan de plannen van zijne lastgevers toe te lichten? Hij was in hun dienst om spoorwegen te bouwen en mocht voor zich ook andere zaken doen; maar wanneer de N. I. S. M. geliefte havenplannen te vormen, ja logeemthouder te spelen, ligt dit niet in den aard van den werkring van de vroeger in dienst genomen technici.

Intusschen hebben we niet te doen met de wijzigingen, die de heer Maarschalk in het plan Groll aanbracht. Deze laatste outkent daarvan het vaderschap en beroept zich in een nader adres aan Z. Exc. den G. G., alsmede in eene kritiek van het plan der K. v. K. op zijne oorspronkelijke stukken.

De commissie van deskundigen, door de K.

v. K. alhier geraadpleegd, bracht den 16 Sept. jl. daarover het volgende advies uit:

Dat ons uit die gewisselde stukken duidelijk is gebleken dat de heer Maarschalk gehandeld heeft als eerlijk man, door zijne overtaiging te blijven, voorstaan, ook daar waar zijne lastgevers eene andere gedragslijn van hem verwachtten.

Wij zijn dan ook van gevoelen, dat de heer Maarschalk voor het niet indienen en openbaar maken van de oorspronkelijke plannen uit den *Haag* ontvangen, wier ongerijmdheid ons ten volste is gebleken, veel meer den dank verdiende van het hoofdbestuur, waarvan de handelingen nu niet meer aan de openbare kritiek zijn te onttrekken, dan gehoord te worden door insinuatien, die echter aan het hooge karakter, waarmede de heer Maarschalk in de publieke opinie staat aangeschreven, geen afbreuk zullen doen.

Onder de gegevens, welke thans publiek geworden zijn, bevat de bundel de verdere correspondentie tusschen den Raad van Bestuur en het comité te Samarang over het havenplan Groll. Wij zijn van meening, dat de Regeering, die de rente van een groot publiek werk gaarendeert, inzage moet kunnen vorderen van alle stukken. Maar of de bedoeling geweest is dat eene correspondentie als de nu overgelegde, met het doel om ze te publiceeren van de Maatschappij kon worden opgevorderd, mag twijfelachtig heeten.

De K. v. K. wilde echter nog verder gaan. In een brief van 29 Aug. 1872, onderteekend door den President en Sekretaris, verlangt zij van het Indisch bestuur mededeeling van het verhaal eener konferentie van den kapitein ter zee Willinck, thans directeur van het marine etablissement te Soerabaja, op last van den Minister van Bosse met den heer Groll gehouden. Het antwoord was: „dat verhaal is den G. G. *zeer vertrouwelijk* medegedeeld en kan niet in officieele behandeling worden genomen. Naar onze meening was van den G. G. en van den heer Willinck geen ander antwoord te verwachten.

De nota van de heeren Groll en Poolman over hun plan is evenwel een essentieel element van het debat geworden. Doodend is de kritiek, daarover uitgebracht, toen aan deskundigen advies gevraagd werd. En geen wonder. Daarlatende, dat men „de reede van Batavia geheel overbodig wil maken,” straalt in dat stuk zooveel ligtvaardigheid en gemis aan zaak- en lokale kennis door, komt daarin zoo duidelijk uit dat het doel is het publiek belang aan dat van de N. I. S. M. ondergeschikt te maken, terwijl eindelijk de hoofdzaak: de haven, door zooveel details verdrongen wordt, dat men bij de lezing van dit stuk zijne verbazing niet kan verbergen. De heer Groll beschikt mede over Onrust, Kuiper en Purmerend alsof hij daarvan eigenaar ware.

Hij schrijft over allerlei en zoo weinig over de hoofdzaak, alsof het leggen van de dammen kinderspel is. Die dammen van gestorten steen komen op houten roosterwerk te leggen! Koraalsteen speelt weder eene rol. De regeering zal het vaarwater hebben te verlichten. Het vervoer van koelies, water en ververschingen uit de stad naar de rée gaat voorop. De koelies rijden in opene wagens, ook in den westmousson.

Dan volgt het water-vervoer; de water-leverancier moet een hulpspoor leggen, de water-wagens voor eigen rekening laten maken, tevens wordt aanbevolen voor hem de vracht *zoo hoog mogelijk te stellen*; eene waterleiding als te *Austerdam* wordt ter sprake gebracht, ook het boren van artesische putten.

De schepsleveranciers komen dan aan de beurt, om te vernemen hoe zij hunne provisien naar de schepen kunnen vervoerd krijgen; ook zij moeten zelf de wagens laten maken, en zullen moeten betalen eene volle wagenlading, tarief-prijs voor heen en weder, maar mogen dan één geleider vrachtvrij laten mederijden.

Ook heeft de ontwerper aan de behoeften van den inwendigen mensch gedacht. Er zal bij de haven eene ruime restauratie gebouwd worden, maar er mag geen sterke drank worden verkocht.

Eindelijk vinden wij onder dit hoofd ook de posterij en telegrafie geregeld; telegrammen van vijf woorden zullen vijf centen kosten, dat zeker zeer billijk is, maar dit komt niet ten voordeele van de spoorweg-maatschappij.

Ten laatste wordt herinnerd, dat men het leggen van een drijvend dok niet moet vergeten. Dit noemt de ontwerper *«faciliteiten verleenen»*.

Voor het vervoer der mails loopen extra-treinen; voor elken trein betaalt de regeering f 200 en zal de spoorweg-maatschappij bovendien de vracht der passagiers en goederen innen.

Nachttreinen loopen niet, omdat het te duur is voor de maatschappij.

Als de mail 's avonds om 5 uur aankomt dan blijft die op *Onrust* liggen tot den volgenden morgen; ook blijven de passagiers, die 's avonds en 's nachts aankomen, aan boord.

De schepen seinen het aantal van elke klasse passagiers aan boord. De seiner stelt zich borg voor f 200; wat er aan te kort komt bij een kleiner aantal passagiers past hij bij, als er meer van komt, dan is dit ten voordeele van de spoorweg-maatschappij.

Heilig het transport van passagiers en van de mail, zoo als dat nu plaats vindt, vergeleken bij hetgeen de spoorweg-maatschappij voorstelt.

Is dat de wijze waarop de ontwerper zich voorstelt *«de reede van Batavia overbodig te maken?»*

Het goederenvervoer zal alweder in open wagens plaats hebben.

De spoorweg zelf zal loopen door een terrein aan den wal, door deskundigen een moeras in den waren zin des woords genoemd. Een kanaal van uit de Mokervaart naar zee geprojecteerd en geniewerken, onder de leiding van de heeren Steinmetz en Maarschalk 20 jaren geleden aangevangen, zijn op den vasten wal tegenover *Onrust* gestaakt, want het werkvolk stierf er bij honderden! De heer Groll zelf

spreekt van uitbaggeren om den grond voor den spoorwegdam te verkrijgen.

Wij staan daarbij niet verder stil. De taak der commissie van beoordeelaars was ligt.

Welke waarde kan men hechten aan de kritiek van het havenplan, dat de adhaesie van bijna alle deskundigen wegdraagt, van de zijde van den ontwerper van zulke contra-projecten?

Wij behoeven niet te herhalen wat tegen het plan *Onrust* pleit. Zeer terecht heeft de President der K. v. K. er intusschen herhaaldelijk op gewezen, dat als de Regeering milioenen aan de heeren Groll en Poolman in handen gaf om hun plan ten uitvoer te brengen, het eigenbelang, dat zij op den voorgrond stellen, zichzelf zou bedriegen, want dat in elk geval de schepen alleen in den westmousson van een spoorwegvervoer van 25 kilometers onder zulke voorwaarden gebruik zouden maken en de meeste vaartuigen — en zeer zeker allen voor het chineesche kamp bestemd, — hunne goederen per prauw zullen blijven vervoeren; men wil de concurrentie der prauwen onmogelijk maken en ze zal juist levendig blijven. Daarentegen heeft de spoorweg volgens het havenplan van de K. v. K. de schoonste toekomst.

De overlegde stukken toonen op de meest overtuigende wijze aan, dat geen ander plan aannemelijk is.

De heeren Groll en Poolman roepen immers het comité te Samarang ter verantwoording bij brief van 20 September 1872, omdat zij van meening zijn: „het gaat niet aan om, in strijd met bepaalde voorschriften, *het algemeen belang te stellen boven dat der maatschappij*!” Hoe „bepaald” de voorschriften zijn, die uit den Haag komen, en hoezeer de staaltjes, die wij van de zaak-kennis der heeren leden van den Raad van Bestuur vroeger en nu mededeelden, de beschuldiging van wanbeheer staven, die wij meer dan eenmaal op grond van feiten formuleerden, blijkt uit alles. Maar de knoop ligt juist in den strijd tusschen het publiek belang, dat een haven *vóór Batavia* wil, en het bekrompen en slecht opgevat begrip van het belang der spoorweg-maatschappij. De publiciteit, aan den bundel stukken gegeven, maakt allen verderen strijd overbodig. Wie in dezen martelaar wordt, heeft dit zichzelf te wijten. Intusschen is de taak van de K. v. K., ook door dit incident, moeilijk geweest en zij heeft zich jegens Batavia hoogst verdienstelijk gemaakt.

Wat den heer Maarschalk betreft, terhet besluit de K. v. K. met eene hulde aan den

nan, die naast de heeren Kloppenburg en van Delden zooveel gedaan heeft om een plan te vormen, dat Batavia's handel en scheepvaart zal verzekeren. Men besefte in den Haag, „dat hij zoo hoog aangeschreven stond in de opinie van het Indische publiek” en daarom wilde men hem gebruiken om de gebraden kastanjes uit het vuur te halen, die de havenzaak mocht kunnen opleveren. Aangenomen dat de heer Groll, zooals de heer de Lange vroeger zeide, volkomen ter goeder trouw een vroeger aan hem bekend havenplan Onrust oprakelde, en dat ook nu nog zonder bijoommerken voorstaat, dan pleit de geheele houding, later in deze zaak aangenomen, zeer zeker tegen den Raad van Bestuur der spoorweg-maatschappij.

Het havenplan Onrust zal nu evenwel voor goed dood en begraven zijn. Eene andere vraag is: of eenig minister, nadat hij dezen bundel en meer bepaald de eigene verklaringen van de heeren Groll en Poolman gelezen heeft, *den moed* zal hebben aan de N. I. S. M. den verderen aanleg van spoorwegen in Indie op te dragen, zoolang de bedoelde heeren aan het hoofd staan? En zullen de naudeelhouders, die wij herhaaldelijk op begane fouten opmerkzaam maakten, eindelijk niet ontwaken? v. L.

DE ROTTERDAMSCH-INDISCHE KULTUUR- MAATSCHAPPIJ.

Wij ontvingen per mail het ondervolgende stuk:

(Hier volgt de prospectus, die, gelijk wij wogen veronderstellen, in Holland genoeg verspreid is onder belangstellenden, dan dat het ons noodzakelijk voorkomt dien ter dezer plaatse nogmaals in te lusschen.)

Wij wenschen slechts enkele vragen aan de Nederlanders te stellen, die bereid mochten worden bevonden een aandeel te nemen.

Waar komen de ontwerpers aan het beweren, dat de „Westersche kapitalist” thans hier geld in den grond kan steken, nu rechtszekerheid hier in het leven zou zijn geroepen en de zakelijke rechten van *eigendom en hypotheek* op den grond zouden zijn erkend? Welk niet-inlander mag grondeigendom verkrijgen?

Bestaat er niet nog eene wijde marge tusschen produktiekosten en verkoopprijzen of tellen kosten van beheer van woeste gronden, het verkeer naar de havens, dat ter zee, assurantie, enz. niet meet mede?

Wat denken de ontwerpers te beginnen? Zal men in koffie of suiker, indigo of tabak doen?

Wat heeft de opkoop van tabak met het grondbezit gemeen?

Dat men bestaande kultuur-ondernemingen aan hen wil overdoen, valt niet te betwijfelen. Maar welke?

Wie wil hier in Indie thans gronden *in erfpacht* op de bestaande voorwaarden nemen?

Heeft de Minister van Kolonien sympathie betuigd voor de plannen der ontwerpers, dan ligt daarin opgesloten, dat hij eene derde verbeterde editie van de besluiten tot uitvoering der agrarische wet in het leven denkt te roepen. Wij verwachten dit dan ook zeer stellig.

Maar ook dan nog zal het in kultuur brengen van woeste gronden niet enkel kapitaal vorderen, maar ook kennis van zaken en overleg.

Stralen deze op voldoende wijze in de boven medegedeelde cirkulaire door? v. L.

DRINKWATER TE BATAVIA.

In de jongst verschenen aflevering van het *Geneeskundig Tijdschrift* geeft de heer J. C. Bernicot Moens eene volledige geschiedenis van het drinkwater alhier. Veel is daaruit te leeren. Hij heeft toch vijf jaren besteed aan het onderzoek van het putwater in het kampement te Weltevreden, aan dat van het rivierwater en andere drinkwateren van Batavia. Het resultaat is weinig bevredigend. Wel bestaat er nog gelegenheid om goed drinkwater te verkrijgen, zooals uit de putten van kampong Lima en elders, niet in de nabijheid der woningen; men kan ook door het opvangen van regenwater een voorraad opdoen of door filtratie trachten de schadelijke bestanddeelen zooveel mogelijk te verwijderen; maar men heeft meer drinkwater noodig, dat aan alle eischen beantwoordt, en zoo de proef mislukt om door artesische putboring in de behoefte te voorzien, blijft alleen aanleg van eene waterleiding uit het gebergte over.

Hoezeer de geleerden het over dit onderwerp, even als over zoo menig ander, niet eens zijn, wordt toch door velen aangenomen, dat slecht drinkwater in gewone tijden slechts walgelijk, in cholera-tijden en typhus-epidemiën giftig, alsmede de bron van vele andere ziekten is. Toch zegt de heer B. M. „Mij zijn voorbeelden bekend, dat b. v. op scholen die zorg op de schromelijkste wijze werd verwaarloosd, dat men daar aan kinderen gewoonlijk vuil, drabbig rivierwater te drinken gaf, dat een zeer aanmerkelijk bezinksel in het glas achterliet. Bij de inlandsche bevolking behoort het drinken van troebel water, niet of niet

naar behooren gefiltreerd, tot de zeer gewone zaken."

Het rivierwater is sedert lang onbruikbaar om tot drinkwater te dienen. In 1648 moge Tavernier het genoemd hebben: „c'est la plus belle eau et la meilleure qui soit au monde," — hoe meer Batavia bewoond werd des te slechter werd het rivier-water, ondanks het verbod van 1685 om linnen te wasschen, zich te baden of krenge dan wel vuilnis in het Molenvliet te werpen, onder verbeurte, zoo het een vrij persoon is, voor de eerste maal van 10 rijksdaalders; wanneer het een slaaf gold, die het verbod overtrad, op straffe van te worden gelaarsd en 14 dagen „in donkere gevangenis gezet." De aardbeving van 4 op 5 Januari 1699 stremde den loop der groote rivier. Maar de toenemende uitbreiding der stad noodzaakte nog meer tot het maken van waterleidingen. Onder de oudste bewoners zullen er zijn, die zich de water-reservoirs op verschillende plaatsen in de oude stad zullen herinneren; maar omstreeks 30 à 40 jaren geleden zijn zij weggebroken. De Europeesche bevolking had zich toch meer naar boven verplaatst. Sedert lang was het rivierwater niet meer geschikt voor drinkwater, want in 1777 schreef Duurkoop in antwoord op eene prijsvraag door het Genootschap voor K. en W. uitgeschreven: „Al het rivierwater, zelfs datgeen hetwelk van de waterplaats in de stad gebracht wordt, is onrein en min of meer drabbig en kan niet zuiver geheeten worden, voordat het in groote potten is doorgezakt."

De oorzaak van het bederf van het water lag voor de hand. Hoe meer volkomen de grond, waardoor het water verontreinigd wordt, met onreinheden gedrenkt is, des te geringer wordt de kans dat er volkomen oxydatie plaats grijpt, en de dag, zegt de heer B. M., is dan misschien niet meer ver af, dat er zeer schadelijke stoffen komen in het water, dat vroeger deze niet bevatte.

Welke is nu in dit opzicht onze toestand?

De secreetputten te Batavia zijn dan ook over het algemeen ingericht, juist zooals ze 't meest kans geven om in een korten tijd den bodem zooveel mogelijk met schadelijke stoffen te bedelen. Ze zijn toch van dien aard, dat de vloeibare excrementen langzamerhand geheel in den bodem dringen. In den west-moesson ziet men duidelijk genoeg, hoe gemakkelijk de communicatie is van den inhoud der secreetputten en den omringenden bodem. Want bij het stijgen van het grondwater stijgt het in de secreeten evenzeer en deze deelen in iedere fluctuatie daarvan; het bereikt dan in de lager gelegen gedeelten van het kampement een niveau, dat niet veel beneden den beganen grond ligt. De walgeelheid dier privaten en de ondragelijke stank, dien ze dan verspreiden, is aan ieder bekend, die het kampement te Weltevreden bewoond heeft.

De heer Moens deelt een aantal tabellen en ook drie kaarten mede, die het resultaat van zijn onderzoek teruggeven.

Hij zegt ten slotte:

Een terugblik op al deze analyses doet zien, dat niet ten onrechte het denkbeeld heerscht, dat het putwater in het kampement te Weltevreden van slechte qualiteit is. Overal treft men in het salpeterzuur-gehalte de sporen aan van de rottende, dierlijke stoffen, die in den bodem dringen uit de privaten en andere bewaarplaatsen van vuil. En dat — door het als index aan te nemen — aan dat salpeterzuur-gehalte de goede betekenis wordt gegeven, blijkt genoeg uit de wijze, hoe het verdeeld is.

In het water van de putten op het Waterlooplein zelf vindt men geen salpeterzuur; een enkele keer moge er een weinig in worden aangetroffen, vooral na een hevige onweers- en regenbui, doch gemeenlijk ontbreekt het geheel.

Daarop volgen de erven van groote woningen, van de hoofd-officierswoningen, waarop niet te veel menschen leven en wier afval over een betrekkelijk grootere oppervlakte verspreid wordt. Ze houden wel salpeterzuur, maar gewoonlijk slechts weinig; meestal is op die erven ook een betere gelegenheid om de putten verder van de privaten te maken, zoodat de filterende laag dikker is en de kans om de oxydatie volledig te maken grooter.

Uitzonderingen komen ook hier voor.

Somtijds liggen de putten dicht bij paardenstallen, die een even nadeeligen invloed hebben.

Meer salpeterzuur dan in de putten op erven der hoofd-officierswoningen vindt men in die der kleinere, dicht op elkander staande woningen der subalterne officieren, waarin, op dezelfde oppervlakte, meer menschen leven en meer afval zich ophoopt. Staan de Luitenantwoningen verder van elkander af, zooals b. v. op Goenoeng-Saharie, dan vindt men ook minder salpeterzuur.

Volgens mijn oordeel moet dan het water van de putten, die in het kampement voorkomen, tusschen en in de onmiddelijke nabijheid van officierswoningen, kazernes en stallen, gekenmerkt worden als ongeschikt om tot drinkwater te worden gebezigd. Voor badwater en water voor het koken van spijzen kan het gebruikt worden, als het helder, kleur- en reukeloos en niet te hard is.

Aan die putten valt ook weinig te verbeteren, zoolang het stelsel van fosses fixes, — bewaarplaatsen van vuil en verspreidsters van in rotting verkeerende dierlijke stoffen, — in het kampement behouden blijft.

Want al moge men bij het aanleggen van putten dikwijls den regel in het oog hebben gehouden om ze zoover mogelijk van de privaten te graven, de ruimte heeft niet altijd toegelaten om dat zoo ver mogelijk te maken tot ver genoeg.

Omtrent Rijswijk schrijft hij:

Het water der putten uit het kampement der kavallerie te Rijswijk is vroeger door Bleekrode onderzocht.

Slechts enkele bestanddeelen zijn door mij in 1870 nogmaals bepaald, als: chloor, salpeterzuur, organische stof en de hardheid.

Dit water bevat gewoonlijk weinig vaste bestanddeelen en levert over het geheel niet veel bijzonders.

Alleen heb ik te wijzen op het buitengewoon groot salpeterzuur-gehalte van 0.4312 gram per liter, gevonden in het putwater vóór den stal der 4e compagnie.

De Officiers-woningen van Rijswijk liggen over eens groote oppervlakte verspreid. De nabijheid der groote begraafplaats van Batavia, die onmiddelijk ten zuiden aan het kampement grenst, heeft geen merkbaaren invloed, bij ver-

gelijking met het water van Weltevreden, op den aard van het bodemwater.

Het is eene bekende zaak, dat, wat het garnizoen betreft, bij iedere cholera-epidemie de eerste slachtoffers vallen in het kavalieriekampement.

Het onderzoek leverde echter ook deze resultaten op:

De putten der publieke pleinen geven een goed drinkwater, mits ze beveiligd worden voor het invallen van vuil. Onder de mij bekende putten zijn aanbevelenswaardig: die van Kampong Lima, van het Waterlooplein tegenover de hoofdwacht, van het Koningsplein vóór het gebouw der Kon. Nat. Vereeniging en de Norton-pomp op het Waterlooplein. Zoo er naar gezocht wordt, zal dit aantal nog zeer vermeerderd kunnen worden en er bestaat vooral zeer veel waarschijnlijkheid voor, dat men door een aantal doelmatig geplaatste en verspreide Amerikaansche heiputten op weinig kostbare wijze in de dringendste behoefte aan drinkwater zoude voorzien.

Veel belangrijke wenken omtrent het filtreren van water komen verder in dit boekdeel voor. Ten slotte zegt de heer Moens daaromtrent:

Ken goede leksteen, schoon niet onontbeerlijk zoo men het rivierwater op de beschrevene wijze clarificeert (zoo hoog mogelijk uit de rivier te scheppen, liefst des morgens om 5 ure, te zuiveren met ijzerechlorid en koolsure soda en 24 uren te laten bezinken) blijft toch eene gewenschte zaak in ieder huis. Men kan de filtreerende laag nog wat dikker maken, door den leksteen voor $\frac{1}{3}$ gedeelte te vullen met een laagje bontskool bedekt met zand en stukjes grint. Daarbij voegt zich bovendien het voordeel, dat deze laag gemakkelijk kan weggenomen en vernieuwd worden en dat de zwevende stoffen, die het water verontreinigen, minder in den steen zelven dringen. Zulk een leksteen maakt ledere andere filtreer-inrichting overbodig, zoo men ten minste niet over zeer groote hoeveelheden water moet beschikken.

Wat de artesische putten betreft, noch die welke 30 jaren geleden in het fort werd geboord noch eene op Onrust, gaven goede resultaten. „Niemand kan van te voren zeggen” — dit is de opinie van den heer B. M. — „of dat water goed drinkwater zal zijn, doch de hoop op eene goede uitkomst wettigt allezins het nemen der proef.” Men is daartoe op de volgende wijze gekomen.

In 1864 wendde zich Jhr. W. C. de Kock tot de regering met het verzoek om concessie voor den tijd van tien jaren om Batavia, Samaring en Soerabaja van drinkwater te voorzien door middel van waterleidingen uit het gebergte.

Daar de aanvrager echter niet heeft voldaan aan den eisch der regering om uitvoeriger opgaven zijner condities, verviel de zaak van zelve.

In December 1869 (1) stelde de kommandant der zwaart voor, eene uitbesteding te houden voor de levering na 1873 van zuiver of gezuiverd drinkwater te Batavia en Soerabaja, ook voor de daar ter reede liggende schepen en voor Onrust en daarbij te bepalen, o. a. dat, bij niet al te groot verschil in prijzen, het drinkwater, verkregen door waterleidingen uit het gebergte, de voorkeur zoude hebben boven kunstmatig gezuiverd drinkwater.

In 1870 werd, naar aanleiding van een verzoek van het Legerbestuur, door den mijn-ingenieur van Diest een onderzoek ingesteld naar den kans van wetslagen van het boren eens artesischen puts te Batavia.

De bevinding was in zoo ver gunstig, dat van Diest meent (diens rapport September 1870) dat die boringen goed water zullen opleveren, schoon daarbij niet op eene zoo groote hoeveelheid water mag gerekend worden, dat er ook genoeg zoude zijn voor doorspoelen van goten enz.

Ken onderzoek op verlangen van den Kommandant des Legers ingesteld naar de mogelijkheid om eene waterleiding, die nu op het land Mataraman in de rivier Tjeliang uitloopt, dienstbaar te maken aan de levering van drinkwater te Batavia, leerde dat ze voor dat doel geheel onvoldoende was en dat bovendien het recht der regering om over dat water te beschikken twijfelachtig was (2).

Bij hare missive van den 10 Februari 1870 uitte de regering het verlangen, dat een gezamenlijk overleg van de betrokken autoriteiten zoude uitmaken, hoe het best zuiver drinkwater te Batavia was te brengen. Eene naar aanleiding van dien wensch gehouden conferentie (13 Juni 1871), die werd bijgewoond door de Directeurs van Openbare werken en van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid, den Directeur der Genie, den Hoofd-ingenieur chef van het mijnwezen, den Hoofd-ingenieur Eerstaanvezend Ingenieur te Batavia en den ingenieur van het mijnwezen van Dijk kwam tot het besluit, dat het beste middel om goed drinkwater te bekomen, zoude zijn het boren van artesische putten.

De geschiedenis toont aan, dat de Regeering ten allen tijde veel heeft gedaan om Batavia van goed drinkwater te voorzien.

De heer Bernelot Moens is van meening, dat eene waterleiding eene zoo kostbare zaak is, dat alle andere middelen uitgeput moeten zijn alvorens men daartoe overgaat. Maar als wij nagaan, dat het een feit is, dat Amsterdam sedert het goed drinkwater bezit, bijna geheel door de cholera gespaard bleef, al woedde die ziekte overal herhaaldelijk in de omstreken, dan zal men zich wel een offer moeten getroosten. In hoever artesische putten in de behoefte kunnen voorzien en voor hoeveel tijd, — dit zijn mede vragen, die de heer Moens echter vooraf opgelost wil zien.

In elk geval is deze uitgave, die de resultaten van veeljarige studien bevat, eene merkwaardige bijdrage tot de geschiedenis van een wetenschappelijk onderwerp, waarbij een ieder belang heeft en dat ook elders de aandacht meer en meer bezig houdt.

v. L.

(2) Nota v. d. konn. v/d Leger dd. 21 Juli 1870.

Ingezonden Stukken.

IJle nitzaaiing van Padi.

Geachte Redacteur!

In no. 240 van uw blad komt een artikel voor over de nitzaaiing van padi met korrels en ik acht mij verplicht een woordje daartegen in te brengen, niet tegen den schrij-

(1) Missive konn. der zwaart, d. 22 Dec. 1869 No. 13128.

ver, die niet geheel op de hoogte is, maar opdat hij de oulgasten onder de padiplanters niet verder van den goeden weg leidt.

Daar hier sedert jaren *euzele* kweekbeddingen volgens de nieuwe wijze van uitsaaiing veel beter slaagden dan volgens de vroegere wijze van uitsaaiing met aren (dus niet ijf genoeg), maak ik mij niet ongerust, dat de ongehoovigen en tegenstanders later zullen moeten erkennen dat zij het glad mis hadden en ze niet op de hoogte waren toen ze oppositie voerden.

De vertaling is allereerst niet geheel juist en zou de lieden op het denkbeeld kunnen brengen, dat de korrels niet in de kweekbedding, maar dadelijk in de sawahs worden uitgezaaid. Tot gosi verstand diene, dat men in de Preanger verstaat onder *tebar padi* (in de kweekbedding) uitsaaijen met korrels (gabah) en onder *tebar* de oude wijze, het uitleggen der aren.

Nu draait de geheele zaak op de *ijle uitsaaiing* en ofschoon de inlander met 50 katties padi (het stroo meegerkend) genoeg heeft, is gezegd: „gebruik des noods meer; gebruik 12, 15 bossen (60 à 75 kattie), waar denk er aan dat gij steeds ijf uitsaait, minstens 2 □ roeden kweekbedding voor 4 katties padi.”

Wat gebeurt nu? De inlander, die vroeger 150, 200, ja 300 katties zaadpadi per bouw gebruikte, geloof niet dat hij met 50 genoeg heeft; dat verschil is te groot; hij neemt nu 15 bossen of meer; maar als het hoofd en de controleur wat meer hebben gedaan dan een onbestemde *prentak* geven en in stede van dien de takt, het geduld hebben gehad en zich de moeite getroost om den inlander aan het verstand te brengen, dat *ijf* uitsaaijen noodwendig is, — zaait de man ijf uit. Nu komt de overplanting en daar de ijf uitgezaaide bibit *krachtig en dik* is, gebruikt men van zelf niet 6, 7 en meer plantjes te gelijk, maar doet het op het gevoel af met 1, 2, 3. Nu blijft er bibit over; die geeft de man weg of verkoopt ze, doch het volgende jaar is hij wijs genoeg om minder zaad te gebruiken en zoo komt de zaak zonder dwang in orde.

Wat hebben de hoofden gedaan, die er tegen zijn en waren? Zij hebben eenvoudig gezegd: „gij moet met korrels uitsaaijen;” van *ijf*heid geen woord en daar bij uitsaaiing met korrels veel meer opkomt dan bij uitsaaiing met aren waar de onderste korrels verstikken, stonden de zaailingen nog digter dan vroeger en kon men het de kweekbedding dadelijk aanzien: kleine, akelige, gele, bruingestippelde zaailingen, zoo dun als een grashalm, die bij het uittrekken dadelijk afbraken. En dan heette het *ode nie we atoevan dengt niet, de oude is beter.*” Zij zullen later tot hun schande moeten erkennen dat aan hen de schuld lag.

Menigmaal hoorde ik de nieuwe wijze door sawahbezitters afkeuren en als ze dan alles verteld hadden en ik het kwasi met hen eens was, vroeg ik: hoeveel padi hebt gij gebruikt per bouw? Antwoord: „30, 40, 25, 50 bossen net als vroeger of een paar bossen minder.” En de kweekbedding, hebt gij die uitgebreid? — Wel neen, mijnheer! — En dan ik aan 't uitleggen. En wat was dan het laatste woord: „Ja, mijnheer, als men het ons zoo had uitgelegd, dan zou het wel gelukt zijn; maar wij kregen slechts een onrijpe *prentah* (atab *prentah* bae) en daarom deden wij het verkeerd.”

Daar zit de kneep! Als de ambtenaren en hoofden zich maar de moeite willen geven om het behoorlijk aan de planters duidelijk te maken, zullen wij wel een ander liedje hooren. Slecht genomen proeven bewijzen niets, doen kwaad zelfs; dat ondervonden wij reeds hier.

Wanneer de inzender van het stuk zich eens de moeite wil geven om alles te lezen wat over de ijle uitsaaiing reeds gepubliceerd is en dezer dagen van gouvernementswege zal worden uitgegeven, zal hij wel een minder twijfel-

achtigen toon aanslaan.

De ambtenaar van Hall, die op last der Regeering de nieuwe zaaiwijze in de residentie Banjoemas door voorbeeld en proeven tracht ingang te doen vinden, zal zijn gvtuigenis bij het mijne kunnen voegen, op grond van de daar reeds verkregen *zeer gunstig van de oude wijze afstekende* resultaten.

Ten slotte nog een enkel woord omtrent de vertaling, ter voorkoming van misverstand bij de lezers.

In plaats van *zaaien* leze men: met korrels uitsaaijen. In stede van *éene plaats, de plaats*. Voor *fluctuatie, in den modder verstikken*.

In stede van *men mag niet zaaien enz.*: „Men zaai niet uit voor en aler de sawah eens omgesploegd of ongepatjold is, opdat men niet door de zaailingen gejaagd worde (om het veld in der haast en dus slecht te bewerken).

Hassa beteekent niet alleen ziekte, maar ook ongedierte, plaag. Door asch verrijft men dit. *Ongesteldheid* moet zijn plaag. *Het veroorzaakt geen meerdere kosten* moet zijn: Het eischt weinig kosten. § 6 moet worden gelezen: de opbrengst is grooter, omdat de padi bijzonder uitsteelt en omdat de aren groot en goed gevuld zijn.

De schrijver van het stuk legde zijne vrees voor *selfsbedrog* gerust af en wachte zich zelf daarvoor.

Dat men niet te dicht nit moet zaaien om gezonde zaailingen te krijgen, is een zaak, die een klein kind moest begrijpen en toch weet gij niet hoeveel moeite het kost om de massa lieden, die dat niet willen begrijpen, tot andere gedachten te brengen.

Namen ze maar eens zelve de proef door ijf, (b v. 5 kattie padi of 4 kattie korrels op 2 □ roe kweekbedding) goed uit te zaaijen, ze zouden van tegenstanders dadelijk in voorstanders veranderen.

Nu zijn het stuurliu, die aan wal staan, en dat zijn de besten, zegt het spreekwoord.

Met de meeste achting

Uw. Dw. Dienaar,
K. F. HOLLE.

14 October 1872.

Batavia.

17 October 1872.

Naar aanleiding van het jongste schrijven over Deli, voorkomende in *de Locomotief*, waarin gezegd wordt, dat de Javaansche kolonies van dr. Sanders voor een zeer groot gedeelte en dat nog wel bestaande uit oud-soldaten van het Nederlandsch-Indisch leger over mishandeling hebben geklaagd en tot de Battaks overgelopen zijn, deelt men ons het volgende mede:

Ongeveer 40 man van die Javanen, grootendeels *vóór* dat dr. S. op Deli teruggekeerd was en terwijl hij door ziekte op Java werd teruggehouden, die op eene andere onderneming voorloopig werkzaam gesteld zijn, waren inmiddels gedeserteerd, daartoe aangeworven en verlokt door Maleische agenten, waaronder een in Deli zeer bekend radja en een dito hadje. Ook na den terugkeer van dr. S. op Deli duurde die praktijken een aanmerkelijken tijd voort; zelfs werden de twee genoemde Maleiers op besterdaad door hem betrapt. Alle omstandigheden leidden tot het vermoeden, dat hier voor de oproerige dato's geageerd werd (het was kort vóór de aankomst den eerste expeditionaire kolonne) en dr. S. bracht onmiddellijk die feiten ter kennis van den Sultan en diens broeder radja Soleman. Deze waren het volkomen met zijne zienswijze eens en beseften levendig het gevaar, onder eigen Maleiers verraders en onruststokers te hebben; maar — zij betuigden hunne oogenblikkelijke onmacht om het gevaar te keeren. Na de verovering van Timbang Langkat is een troep met één geweer,

en verder met parangs en nibong-lansen gewapende Javanen in Boven-Langkat gezien; later sergens meer. In het geheel mist dr. S. 50 Javanen, waaronder *geen enkel* oud-soldaat. Ook van andere ondernemingen worden enkele koelies, Javanen en Chinezzen, gemist; van hem echter meer dan van andere ondernemers, omdat zijne gezamenlijke werklieden ongelukkig op Deli aankwamen, juist op een tijd dat het geheele land reeds in gisting verkeerde. Of deze lieden daadwerkelijk aan den krijg deelnemen, is niemand bekend; tot nog toe heeft men slechts Battaks gezien. Men heeft de krijgskundige talenten van den vijand te laag geschat en toen men bemerkte, dat men zich vergist had, wilde men aanvankelijk eer aan hulp van buiten dan aan de geschiktheid van de Battaks zelve gelooven. Een blik op de vele overblijfselen van oude versterkingen in Deli zelf moet echter al dadelijk een beter denkbeeld omtrent den vijand inboezemen.

De berichtgever van *de Locomotief* zegt, dat bijna het geheele niet-gedeserteerde gedeelte zijner werklieden dr. Sanders bij het bestuur heeft aangek'agd. Dit is door niemand van zijne werklieden geschied.

De deserteurs zouden verder beloofd hebben terug te keeren, indien zij onder een ander chef geplaatst werden; ook hiervan is aan niemand hoegenaamd iets bekend. Welke de toestand der werklieden van dr. S. is, daarvan kan zich ligtelijk een ieder op Deli overtuigen. Hoe voor hunne voeding, huisvesting en gezondheid gewaakt wordt, daarvan kan het feit getuigen, dat dr. S. in 7 maanden van 269 werklieden slechts 3 door den dood verloren heeft, welk drietal dan nog onverbeterlijke opiumschuivers waren, terwijl op Deli het gemiddeld sterftecijfer der koelies 20 à 25 pct. bedraagt. Bovendien is het elk met gezond verstand begaafd mensch duidelijk, dat reeds het eigenbelang elken planter moet nopen zijne koelies, die een groot gedeelte van zijn kapitaal uitmaken, door goede behandeling zoo sterk mogelijk aan zich te verbieden.

Wat den schrijver aan *de Locomotief* overigens geuoopt heeft tot de in zijn brief, uit den schuilhoek der anonymiteit, tegen dr. Sanders gerichte insinuatien, is volkomen duister. Onze berichtgever laat die handeling dan ook voor des schrijvers rekening en houdt vol, dat men in Deli gunstiger gevoelens omtrent dr. S. koestert, dan die schrijver.

Mocht die briefschrijver bereid wezen om zijn naam bekend te maken, dan zal onze berichtgever dit evenzeer volgaarne doen.

Wij vernemen, dat heden morgen even na 6 ure, door den heer Assistent-Resident weder eene aanhaling van opium is gedaan en wel onder de woning van een Chinezes op Pintoe Ketjil, waar men 120 thails opium vond in een onder den grond begraven beschuittrommel.

Men schrijft ons uit Cheribon, dd. 15 dezer:

„Op de suikerfabriek Karang Soewong, onder administratie van den heer van der Zoo de Jong, heeft men in dit jaar meer dan 100 pikols per bouw verkregen. Met het transport wordt nog dagelijks voortgegaan, maar gister was er reeds tegen 100 pikols per bouw afgezonden. Dit is voorzeker de hoogste produktie die ooit in dit gewest bereikt werd.”

18 October 1872.

Naar wij vernemen, bewoont de Chinesche handelaar, bij wien gister eene aanhaling van opium is gedaan, een erf dat zelfs van den openbaren weg toegankelijk is. De opium is onder de stoep gevonden. Hoe ze daar gekomen is, schijnt niet gemakkelijk op te lossen. De handelaar, die nu toch in deze zaak betrokken is, doet zeer belang-

rijke zaken en geniet ook groot vertrouwen bij den Europeeschen handel. Hij heeft geene de minste bekenstenis afgelegd, zooals gister beweerd werd en de vermoedens tegen hem schijnen zelfs niet zeer sterk te zijn, al is er een trommel met opium op zijn erf opgegraven, want hij bevindt zich tot op dit oogenblik op vrije voeten. Wij keuren dit laatste zeer goed, want wij achten het eene schromelijke ongelijkheid alleen den Europeaan in dergelijk geval zijne vrijheid te laten; wij verlangen dringend gelijkheid van allen voor de wet. Zeer enkelen zouden wellicht den regel willen omkeeren en ook den Europeaan in hechtenis genomen willen zien, als vermoeden van opiumsmokkelarij tegen iemand bestaat. Bij den loop, die de zaken hier meer en meer beginnen te nemen, zou het ons dan geene verwondering wekken, indien men bij onzen redakteur ook opium ontdekte, mits preventieve gevangenschap daarvan het gevolg ware, al verkrijgt men dan later zijne vrijheid door prijspraak terug. Wij veroorloven ons toch inmeniging in de opium-intriges alhier.

Men schrijft ons van Singapore:

„Z. M. stoomschip *Vice-Admiraal Koopman* is den 30 September jl. te Bangkok aangekomen. Den 4 dezer zou het Grootkruis van den Nederlandschen Leeuw aan den 1sten koning van Siam worden overhandigd. De officiele bezoeken zouden tot den 12den voortgezet worden, waarna de gelegenheid aan onze missie zou worden gegeven om eenige tochtjes binnen 's lands te doen. Zij is gelogeerd in een daartoe opzettelijk ingericht huis. Het Siamsche Gouvernement heeft tot zelfs voor alle kleinigheden gezorgd. De gouverneur van Paknam is met de ontvangst en de leiding der zaak belast.

„De voormalige Bataviasche advocaat Francis is van een uitstapje naar Penang teruggekeerd en poogt zich hier als advocaat te vestigen. Het is twijfelachtig of hij hierin zal slagen.

„Met de *Vidar* arriveerde hier onlangs van Soerabaja zekere van Tooren, die zich eveneens wegens eene perkara met de justitie op Java daar niet meer veilig achtte.”

Het Centraal Comité in Nederlandsch Indie van *Het Roodde Arnis*, vervult een aangenaam plicht door bij deze openlijk dank te zeggen van de heeren Meuter & Co. alhier, voor hunne belangrijke gift van:

- 4 Kisten Rooden Wijn,
- 1 Kist Wijn-Azijn,
- 1 Kist Limonade stroop,
- 1000 Sigaren,
- 4 Zoetemelksche Kazen.

Moge het voorbeeld van die edelmoedige gevers algemeene navolging vinden.

22 October 1872.

Het Centraal Comité in Nederlandsch-Indie van *Het Roodde Arnis* betuigt bij deze zijn welgemeenden dank aan de heeren Van Beek, Reineke en Co., voor hun belangrijk geschenk van:

- 2 kisten rooden Wijn, en
- 4 manden Apollinariswater.

Van de Christelijke Ambachtsschool is het 16de jaarverslag dezer dagen verschenen. Bij het opmaken daarvan bedroeg het aantal der verpleegden 33, waarvan 17 jongens en 16 meisjes. Ten behoeve van het landbouwgesticht te Depok werd in het geheel ontvangen f 7363.13 en moest te Batavia nog geïnkasseerd worden een bedrag van f 1112. Soerabaja droeg f 1875, Samarang f 1240, Nederland (door tusschenkomst van de heeren Esser en Groen van Prinsterer) f 1650 bij. Overal in het verslag straalt de overtuiging

door, dat opleiding voor den landbouw het eenig afdoend middel is, om de Christelijke Ambachtschool aan hare eigenlijke bestemming te doen beantwoorden.

Gepreaid door het stooms. *Prins Hendrik der Nederlanden* op 4° 54' Z. Br. en 107° 19' O L. eene Duitsche bark, seinende blauwe wimpel 1, 4, 9, 7.

De *Sarawak Gazette* meldt, dat de resident van Sarawak met het stoomschip *Firefly* de Rejang-rivier zal opstroomen naar Siboe, Kauowit, Matoe en Rejang, een tocht van meer dan 100 Eng. mijlen.

De krediteuren van de Sarawak suikerfabrikatie-maatschappij kwamen den 10 Aug. in het raadhuys bijeen. Er is 9 $\frac{1}{2}$ procent voor hen beschikbaar.

Het bestuur van Sarawak kondigt in de dagbladen aan, dat de kolenlagen van Simoenjan in de Soedaug-rivier en van Silantek in de Batang Loepar, ongeveer 4 à 5 (Eng.) vosten dik, geëxploiteerd kunnen worden door elk persoon of elke vereeniging die 10 dollarcenten per ton steenkolen, welke men delft, betaalt. De Simoenjan-lagen vindt men op ongeveer 3 $\frac{1}{2}$ mijlen van eene bevaarbare rivier en de Silantek-lagen dicht bij een kleinen stroom, die alleen met booten bevaarbaar is en op ongeveer 12 mijlen van eene groote bevaarbare rivier. Het bestuur biedt vrije passage op zijn stoomschip *Royalist* van en naar Singapore aan voor allen, die de lagen wenschen te onderzoeken.

Het *Militair Tijdschrift* no. 10 bevat opstellen *Over troepenleiding* en *over Een geïnproviseerd leger*.

Het *Geueeskundig Tijdschrift* aflevering 3, deel IV (deel XV) bevat een uiterst belangrijk opstel van den heer J. C. Bernolet Moens, over *Het Drinkwater te Batavia*. Wij komen daarop terug.

19 October 1872.

DELL.

Telegrafische berichten van den resident van Rionw en van den kommandant der expeditionaire troepen in Deli, gisteren den 17den dezer ontvangen, melden omtrent de militaire operatiën in dat rijk het volgende:

De Bataksche versterkingen te Oedjong-Barat en Sapoeroek werden door de troepen zonder enig verlies aan dooden of gekwetsten genomen.

De Bataks trokken terug in weêrwil van de door hunnen aanvoerder, datoe Ketjil, aangewende pogingen om hen stand te doen houden.

Intusschen berekende men dat tengevolge van de vele en zware regens, slechts langzaam naar Tanda-Benosh zou kunnen worden voortgerukt. (*Jav. Cour.*)

Tot aanvulling van deze officieele mededeelingen kunnen de volgende bijzonderheden strekken, ons gemeld uit het hoofdkwartier Tandjong-baleh, dd. 2 dezer.

Het ziektecijfer der troepen, met inbegrip van de geblescerden, bedraagt nog niet 10 procent van de sterkte, hetgeen zeer bevredigend is, de vele regens, die vallen, de fatigues, enz. in aanmerking nemende. Het ziektecijfer der koelies en kettinggangers is hooger en bedraagt bijna het dubbele van dat der troepen, hetgeen trouwens niet bevreemden kan, daar dese lieden, wat hun fysiek betreft, niet zoo goed beslagen ten ijs komen als de soldaten, die thans ook in garnizoen voldoende en krachtig gevoed worden.

De nog in het Delische aanwezige troepen van het garnizoens-bataillon van Rionw en onderhoorigheden worden door den expeditie-kommandant van lieverlede naar Tandjong-Pinang teruggezonden; reeds was het grootste gedeelte derwaarts vertrokken.

De op den vijand bemachtigde en andere belangrijke

punten worden door onze troepen bezet en versterkt, ten einde de operatielijn en de rust in den omtrek te verzekeren, welk stelsel van étappe-versterkingen ook hier weder goede vruchten schijnt te dragen.

De Europeesche korporaal Reijers werd, zooals men weet, in den schouder gewond bij den aanval op Lau-Bargoh; hij onderscheidde zich daar weder en werd door den expeditie-kommandant tot sergeant bevorderd. Twee dagen later, den 29 September jl., overleed hij. Hij was ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse en een braaf soldaat.

De eerste luitenant der infanterie Prager, die bij dezelfde gelegenheid een schot door het been kreeg, is herstellende en zal spoedig weder dienst kunnen doen.

De militaire operatiën naar Tanda-Benoewa gaan ongestoord, maar langzaam voort; niettemin hebben onze troepen Sapoeroek bezet en bereikt.

Naar luid van welwillende mededeelingen van den hoofd-ingenieur der telegrafie is de kabel tusschen Java en Australië hersteld.

De Australische landlijnen zijn sedert 22 Augustus jl. gereed. De overbrenging van telegrammen blijft echter nog uitgesteld tot de terugkomst van de *Investigator* te Bantjoewangie, die vermoedelijk morgen nacht aldaar zal aankomen. Het verkeer met Australië kan dus Maandag geopend worden.

Voor onze strijders in het landschap *Deli* ontving het Centraal Comité in Nederlandsch Indië van *Het Roode Kruis*:

5 kistjes, te zamen inhoudende 100 pond Amerikaaschen pruimtabak.

Het Comité betuigt den edelmoedigen gevers, den heeren *Rauge Ihnen & Co.* alhier, voor dit aanzienlijk en welkom geschenk, zijn welgemeenden dank.

In de dagbladen van gisteren werd onder anderen vermeld eene gift van vier Zoetemelksche Kazen van de heeren *Meater & Co.* Dit had moeten zijn: zes kazen.

Bij vonnis van den Raad van Justitie alhier, is de Heer C. Baudry, rijtuigfabrikant, failliet verklaard.

In de *Jav. Cour.* komt voor eene nadere opgaaft van in 1872 gehouden uitbestedingen van uitvoering of levering van materialen, ten behoeve van vijf militaire werken. *Twee uitbestedingen gelukten, drie mislukten.*

21 October 1872.

Naar wij vernemen, is de heer mr. F. F. L. U. Last, President van den Raad van Justitie alhier, benoemd tot Prokureur-Generaal bij het Hooggerechtshof.

De heer officier van justitie bij den Raad van Justitie is gister naar Bekassie vertrokken, om, naar men zegt, een onderzoek naar de handelingen van den d'aksa in te stellen.

Men schrijft ons van Soerabaja:

«Eene nieuwe rechtszaak moet dezer dagen ten uwent behandeld zijn. De opiumpachter alhier heeft een tijd geleden zekere hoeveelheid opium aangevraagd, die niet voorhanden was in 's lands pakhuizen alhier en die men hem niet heeft kunnen verstrekken. Hij stelde het bestuur *en demenz* en dagvaardde vervolgens den Staat voor het Hooggerechtshof om hem de geleden schade te vergoeden. De Staat werd in het ongelijk gesteld, waarop de pachter een staat van schade opmaakte, welke, zoo zegt men hier, bij een der departementen van algemeen bestuur in het ongeroede zou zijn geraakt en niet aan den Prokureur-Generaal werd opgezonden. Er volgde geen aanbod. Dien ten gevolge ver-

namen wij hier dat de Staat thans veroordeeld is geworden om den opiumpachter de gevorderde som van f 150.000 als schadevergoeding uit te betalen."

Naar wij vernemen, worden weldra hier verwacht de heer van der Schalk, resident van Borneo's Westers-afdeeling, en de heer Brooke, radja van Sarawak.

Van het Russische schip *Naples*, gezagv. N. Le Contour, van Havana naar Hongkong, dat Straat Sunda gepasseerd is, zijn de kapitein den 7 September jl. en twee passagiers op de reis overleden.

De IVde aflevering, deel XVII van het *Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in N. I.*, uitgegeven door de N. I. Maatschappij van Nijverheid en Landbouw, bevat de volgende stukken:

Rapporten van den heer J. J. H. van Hall. Eene nieuwe meststof voor koffieboomen, intensieve kultuur, door K. W. van Gorkom. De bemesting van koffielanden op Ceylon, door J. L. Rovers. Eene nieuwe landbouw-machene, door J. L. Rovers. Notulen der vergaderingen van de Directie der Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw. Naamlijst der leden van de Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw.

De opbrengst van het vervoer op den spoorweg Batavia — Buitenzorg, over de maand Juni 1872, is geweest als volgt:

	Aantal of gewicht.	Opbrengst.
Gewone reizigers	1ste klasse	1120 f 442,80
	2de "	5098 " 1222,70
	3de "	19076 " 2293,80
Suppletiegelden		19,20
Bagage		19,40
Bestelgoederen	194 " 10,02	
Koopmanagoederen	kilo 5745117 " 1781,40	
Diversen		851,65
Totaal.		f 6590,97

23 October 1872.

Het Centraal Comité in Nederlandsch Indie van *Het Rode Kruis* ontving heden:

1 kist inhoudende 48 halve flesschen	Rooden Portwijn,
1 " " 12 heele "	Bessensap.
1 " " 24 halve "	do.
1 " " 12 heele "	fijne Cognac.

Op bepaald verzoek, verzijgt het Comité de namen der edelmoedige gevers, maar het dankt hun op deze wijze hartelijk voor dit welkom geschenk.

Het *Tijdschrift van het Indisch landbouw-genootschap*, aflevering No. 10, bevat de volgende stukken:

Suiker-fabricatie. Concretors met stoom-verwarming, door W. P. Kok. — Suikerriet-kultuur volgens het systeem van Reynoso, door J. E. W. G. van Soest. — West-Indische koffiebereiding door H. John Smid. — Landhuishoudelijke toestanden in Deli (Sumatra), door L. — Invloed van de grootte van het zaaigoed op de ontwikkeling der planten, door Julius Lehman — Koloniaal-Museum te Haarlem. — Universeel middel ter vernietiging van allerlei klein ongedierte, door Mayer de Jouhe. — Kort overzicht van het verhandelde in de Algemeene Vergadering van het Indisch Landbouw-Genootschap, gehouden 20 September 1872.

De *Jav. Cour.* bevat eene ordonnantie, waarbij het sedert jaren werkende koffiestelsel in de Minahassa-districten der residentie Manado wettelijk geregeld wordt.

In de *Jav. Cour.* komt voor eene nadere opgaaft van den uitslag van in 1872 gehouden aanbestedingen voor de levering van diverse artikelen, ten behoeve van de artillerie. De zes uitbestedingen *wizakten* allen.

Extra-bijvoegsels, behoorende bij de *Jav. Cour.*, houden in:

I. Eene opgaaft van den uitslag der gehouden uitbestedingen voor de uitvoering van 's Lands Burgerlijke Openbare Werken in Nederlandsch-Indie.

II. Een bericht nopens de Kinakultuur op Java, over het derde kwartaal 1872.

24 October 1872.

Men schrijft ons van Manado, dd. 30 September jl.:

Het volgende heeft zich in het Gorontalo'sche voorgedaan. De beide hoofdstandelingen Bobihoe en Antoela bij het verzet in 1871 zijn te Makassar van de mailboot ontsnapt en kwamen in het begin van Augustus na een avontuurlijke tocht over Loewoe en Posso te Pagoejame aan. Toen zij eenigen tijd daar vertoefden, werd eene poging gedaan om hen op te vatten. De man die daartoe uitgezonden werd, was dezelfde die hen een vorigen keer met mooie woorden had weten te paaien. Ook moet hij de achtergebleven familieleden slecht hebben behandeld en men spreekt zelfs van toeïgening van hunne bezittingen. Natuurlijk sloten de familieleden zich dadelijk bij de twee rebellen aan; de poging om hen gevangen te nemen, mislukte; toen de zending van het bestuur kwam vragen om toegelaten te worden, antwoordden zij *boleh telap: bakoe potlong* en de poppen waren aan het dansen. De twee hoofden nestelden zich weder in de loge te Panipa.

Tot 28 Augustus werden die lieden, die reeds een ahang hadden gekregen, rustig gelaten. De Assistent-Resident van Gorontalo besloot toen tegen hen op te trekken. Volgens geruchten bracht hij een legertje op de been, sterk ongeveer 1000 man, waarvan een aantal met geweren waren gewapend. Ook werden een drieponder en eenige lilla's medegevoerd. Omtrent de verrichtingen van den ass.-resident en den uitslag der expeditie loopen de allerzotste geruchten. Genoeg dat het legertje werd teruggeslagen.

Het eenige voordeel, dat behaald werd, was dat Bobihoe gedood werd. Aan onze zijde sneuvelde de kapitan lawoet van Gorontalo.

Een dag later liep te Gorontalo het gerucht, dat Limbotto was aangevallen en Gorontalo gevaar liep. Geduchte maatregelen tot tegenweer werden genomen; overal heerschte schrik, maar tegen den avond bleek dat men zich door een canard vrees had laten aanjagen.

Met de mailboot van 12 dezer vertrok daarop de Resident van Manado naar Gorontalo, vergezeld door den djaksa van Manado, een fiksch ambtenaar, die zich ook bij de vorige verwikkelingen onderscheidde en daarvoor een geschenk van het gouvernement heeft ontvangen. Zij keerden heden met de boot terug, met zich voerende een 12 tal gevangenen, waaronder de hoofden Antoela en Gani. Hoe die lieden in de macht van den resident zijn gekomen, is mij niet bekend; zeker is het dat geen bloed is vergoten. Ik beloof u later op deze zaak en op andere *hauts faits et gestes* van den assistent-resident van Gorontalo terug te komen.

Naar wij vernemen, cirkuleert hier ten stede onder den handel een adres van adhaesie aan het havenplan van de Kamer van Koophandel en Nijverheid alhier, waarop reeds vele handteekeningen van de chefs der voornaamste huizen voorkomen.

Te Padang is, volgens telegram, heden aangekomen het Nederlandsche schip *Hewriette*, gezagv. Brouwer.

«Gaarne gehoor gevend aan de roepstem van het Centraal Comité in Nederlandsch Indië van *Het Noode Arvis* som eenige versnapering voor onze brave strijders in Deli», aldus schrijft de heer Vorstius te Cheribon, bij de kosteloze toezending van twee kransjans Saiker, niet minder wegende dan 237 ponden.

Het Comité, hoogst gevoelig voor dit welkom bewijs van belangstelling, betaigt langs de en weg den heer Vorstius dank voor zijn gewaardeerd geschenk.

Paseroean. — De in den loop van de jaren 1870, 1871 en 1872 successievelijk aangebrachte herstellingen en verbeteringen aan den grooten postweg tusschen de hoofdplaatsen Paseroean en Malang, waarmede men in den loop der vorige maand is gered gekomen, hebben dien weg tot een der prachtigste op Java gemaakt.

Zooel de bevolking, van wie voortaan aanzienlijk minder verplichten arbeid voor het onderhoud van den weg zal behoeven te worden gevergd, als de Regeering, die bij de onlangs plaats gehad hebbende uithesteding voor het vervoer van Gouvernements produkten enz., in de residentie Paseroean veel gunstiger voorwaarden dan vroeger heeft kunnen bedingen, zijn met de aangebrachte verbetering in de middelen van verkeer ten zeerste gebaat.

Opvallend groot is ook de vermeertering van het getal passas gedurende den laatsten tijd.

Soerakarta. — In het laatst der vorige maand begaf de resident zich naar die streken, welke het meest van de jongste uitbarsing van den Merapi geleden hebben.

De toestand aldaar leverde redenen tot terrorenheil op.

Onafzienbare aanplantingen van djagong beloofden een gunstigen oogst, en de rijstrijzen waren middelmatig te noemen.

Vrees voor gehrek aan voedingsmiddelen behoeft dan ook niet gekoesterd te worden.

De bevolking, die uit de dessa's gevlucht was, is teruggekeerd; op sommige landen is het zielental zelfs toegenomen.

Uit alles blijkt, dat de bevolking zich van lieverlede begint te herstellen van de in April jl. geleden verliezen.

Langer evenwel zal zich de schade doen gevoelen, die aan de koffie-ondernemingen is toegebracht.

Het is vooral de voortdurende schaarschte van water, deels ook ten gevolge van de droogte, die in de laatste dagen heeft geheerscht, waardoor een nadeelige invloed op de koffie wordt uitgeoefend.

Verscheidene waterloopen zijn nog altijd geheel onder zand en asch bedolven.

Ook wordt in eenige rivieren de waterafvoer belemmerd door vulkanische uitwerpselen, die in hare beddingen zijn neergekomen.

Dit een en ander heeft bovendien de vrees doen ontstaan, dat in den regenmaison veel last van bandjire zal worden onderhouden.

Door het bestuur worden maatregelen beraamd, om dit gevaar zooveel mogelijk af te wenden.

(Jav. Cour.)

V E R S L A G van de vordering der werkzaamheden aan den spoorweg van *Batavia* naar *Buitenzorg*, over de maand Augustus 1870.

Afdeeling stad en voorsteden Batavia.

Voltooid.

Afdeeling Meester-Cornelis.

Aardewerk en spoorleggen. — Voltooid met uitzondering van eenig grondverzet op — en den toegangsweg naar — het station Meester-Cornelis.

Ballasten. — Hiermede is voortgegaan; het gedeelte tot Pasar-Minggo is afgeballast.

Kunstwerken. — Voltooid voor exploitatie

Stations, andere gebouwen, enz. — Het metselwerk voor de machineriën in het lokaal voor de houtbewerking is zoover gereed, dat met het stellen der machineriën kan begonnen worden.

Op het gebouw, bestemd tot lokomotief-loods, smederij en draaierij, is men bezig met het opbrengen der spaanribben.

Het stations-gebouw te Meester-Cornelis is ingedekt en bijna afgepleisterd; met het afhangen der deuren en vensters en het bevoeren is voortgegaan en met het verwen begonnen.

Het halte-gebouw te Pasar-Minggo is nagenoeg voltooid.

Alle mijl- en honderd-palen en eenige barrières zijn gesteld; hiermede als ook met de afleidingen, enz. wordt voortgegaan.

Afdeeling Buitenzorg.

Aardewerk en spoorleggen. — Het aardewerk is voltooid en het spoor gelegd tot dicht bij mijlpaal XLII, zoodat nog ± 13 kilometers overblijven tot aan het station Buitenzorg, in welk gedeelte geene plaatijzeren bruggen meer voorkomen, waarvan het stellen der ijzeren bovenbouw eenig oponthoud bij het spoorleggen veroorzaakt.

Ballasten. — Hiermede is voortgegaan.

Kunstwerken. — De ijzeren bovenbouw van 7 grootere en kleinere bruggen is gesteld.

Stations, andere gebouwen, enz. — Van het stations-gebouw te Buitenzorg zijn alle kozijnen gesteld en de muren tot balkhoogte opgetrokken.

De halte chefs-woningen te Bodjong-Gedeh en Tjitajem zullen spoedig voltooid zijn.

Het halte-gebouw met halte chefs-woning te Depok is ingedekt; met de vloeren, het bepleisteren en het afhangen van deuren en vensters is begonnen.

Materialen. — In de vorige maanden zijn afgeleverd:

- 6 lokomotieven;
- 5 omnibus-rijtuigen;
- 2 gemengde rijtuigen 1ste en 2de klasse;
- 14 gesloten goederen-wagens, waarvan 8 stuks voorlooppig ingericht zijn tot 3de klasse rijtuigen;
- 16 open transportwagens, en
- 2 transportwagens voor lang hout.

In deze maand werden afgeleverd:

- 6 open transportwagens;
- terwijl onderhanden bleven:
- 6 gemengde rijtuigen 1ste en 2de klasse;
- 10 rijtuigen 3de klasse, en
- 2 veewagens.

(Jav. Cour.)

Samarang. — De opbrengst van het vervoer op den spoorweg Samarang — Vorstenlanden, over de maand Juni 1872, is geweest, als volgt:

	Aantal of gewicht.		Opbrengst.
Gewone reizigers	1ste klasse	385 f	2035,10
	2de "	2217 "	6283,55
	3de "	36534 "	20556,04
Militairen	334 "		261,43
Suppletiegelden	—	"	385,72
Bagage	18138 "		232,20
Bestelgoederen	3618 "		614,03
Koopmansgoederen	kilo 5566405 "		57366,22
Rijtuigen	4 "		94,20
Paarden	129 "		514,10
Klein vee	25 "		21,90
Diversen	—	"	7618,76

(Jav. Cour.)

Totaal : . f 95983,25

VERSLAG van de vordering der werkzaamheden aan den spoorweg Samarang — Forstenlanden — Willem I, over de maand Augustus 1872.

4DE SEKTIE, 2DE GEDEELTE.

Bringin — Willem I.

De weersgesteldheid over Augustus was zeer gunstig. De beschikbare werkrachten waren voldoende.

In deze maand zijn verzet 49.995 el² grond.

Afdeeling Bringin — Dewoengan.

Over de baanvakken 1, 2 en 3 werden de baan, taluds en slooten onderhouden.

De timmerwerken van de brug over kali Karang zijn gereed.

De omlegging van den weg naar de nieuwe brug is in zooverre gereed, dat de passage over deze brug en den weg is kunnen worden opengesteld.

Het ballasten van de baanvakken 1, 2 en 3 is zoo goed als geëindigd.

Afdeeling Dewoengan — Tojogiri.

Met de grondwerken is geregeld voortgegaan. Baanvak 4 is op het afsteken der taluds en graven der slooten na, gereed.

Baanvak 5 is gereed van piket 249 tot piket 257 en van piket 260 tot piket 267.

Baanvak 7 is gereed van piket 274 tot piket 280.

Baanvak 8 van piket 280 tot 291, doch de taluds moeten nog worden afgewerkt; de kavaliërslot is gereed van piket 280 tot 296;

Baanvak 9 is gereed van piket 296 tot 309;

Idem 10 " " " " 309 " 318;

Idem 11 " " " " 318 " 328;

Idem 12 " " " " 328 " 335;

Idem 14 " " " " 324 " 348;

Idem 15 " " " " 348 " 355;

Van baanvak 11 en 14 moeten de taluds nog worden afgewerkt.

De duiker nabij piket 259, 273 en 336 zijn op het voegen na gereed.

Een doorlaat wijd 0.7 meter is nabij piket 297 opgemetseld.

Nabij piket 355 is een ijzeren buis, wijd 1 el, gelegd.

Met het ballasten der baanvakken 7, 8 en 9 is voortgegaan, en met dat der baanvakken 14 en 15 begonnen.

Afdeeling Tojogiri — Willem I.

De lijn is doorgetrokken, gewaterpast en in kaart gebracht tot de koeli-kampong te Willem I, ten westen van het officiers-kampement, aan den weg van Ambarawa naar Banjoebiroe.

Door tusschenkomst van het hoofd van gewestelijk bestuur te Ambarawa is het benodigd stuk sawah van af piket 421 tot aan piket 440, ter breedte van 28 meter, geruild met het overschietende gedeelte (piket 421 — 428), dat vroeger voor het stations-terrein ontgind was.

Met de grondwerken is geregeld voortgegaan.

De baanvakken 16 en 17 zijn behalve nabij piket 358 geheel gereed.

Baanvak 18 is gereed.

De vergraving van kali Toentang vordert geregeld.

De baanvakken 24, 25 en 26 zijn bijna gereed.

De landhoofden van de brug van 20 meters opening nabij piket 391 zijn tot de onderkant der hardsteenen opgemetseld.

De ijzeren buis nabij piket 355 is gelegd.

De fundamenten van de brug nabij piket 421 zijn ontgraven.

Waar het mogelijk is, wordt met het ballasten voortgegaan.

(*Jav. Coar.*)

Deli. — Aan een rapport van den kommandant der expeditionnaire troepen in Deli, loopende van 27 September tot den 2den dezer, wordt het volgende ontleend:

Ten 4 uren des morgens van eerstgemelde dagtekening, rukte uit Tandjong-Baleh een strijdmacht, bestaande uit twee kolonnes, onder bevel van den kapitein der infanterie Kroesbeek tegen Lamargo op.

Van deze kolonnes, ieder sterk 70 officieren en minderen der infanterie, benevens bijbehorend personeel der artillerie en ambulance, was de ééne bestemd om den hoofdaanval te doen, en de andere, onder bevel van den 1sten luitenant van der Veen, om eene omtrekkende beweging te verrichten en den vijand in den rug aan te tasten. In haren opmarsch werd deze laatste kolonne door het opruimen of omgaan der door den vijand daargestelde hindernissen zodanig opgehouden, dat zij eerst ten 7¹/₂ ure de versterkingen genaderd was. Alstoen werd het signaal tot den stormaanval gegeven en rukten beide kolonnes voorwaarts.

In weinige minuten was de versterking overmeesterd.

De 1ste luitenant Prager, benevens twee europesche onder-officieren waren bij den aanval door kogels gewond.

De in groote menigte op het terrein geplante randjoes hadden de onzen niet tegengehouden. Een 25tal manschappen had intusschen daardoor kwetsuren bekomen.

De vijand had geene dooden of gewonden achtergelaten, maar die op zijn, door het zwaar begroeid ravijn bevestigden terugtocht mede genomen. Volgens ingekomen berichten, voor welker juistheid overigens niet ten volle kan worden ingestaan, zoude 's vijands verlies 50 à 60 man bedragen hebben.

Een detachement, op het terrein achtergelaten, werd belast met den bouw van een tijdelijke versterking, waartoe de materialen van de door den vijand opgerichte werken gebezigd werden, en met het doen van verkenningen naar de zijde van Laoe-Potak.

Den 29sten daaropvolgende werd het hoofdkwartier overgebracht naar Tandjong-Baleh.

Ten op 1 Oktober bij eene verkenning naar Soengei-Bekilon gebleken was, dat in den vorigen nacht de opstandelingen verdedigingswerken hadden aangelegd nabij Laoe-Potak, werd onmiddellijk last gegeven ook die werken aan te vallen.

Aan dezen last werd den volgenden dag voldaan.

De aanval, op dezelfde wijze ondernomen als bij Lamargo, werd door den vijand niet afgewacht.

Eenige geweren werden in de overhaaste vlucht door hen achtergelaten en door de troepen gevonden.

Op de plaats zelze werd terstond een aanvang gemaakt met het bouwen van een gemeenschapspost voor 1 onder-officier en 15 manschappen; waarna de kolonne tot Laoe-Potak voortrukte.

Na eenige geweerschoten werd ook deze plaats door den vijand ontruimd, waarop de kolonne naar Lamargo terugkeerde.

Eene andere kolonne den 2den van Soenggal te Tandjong-Baleh aangekomen, werd dadelijk opgezonden naar Lamargo ten einde den volgenden dag eene verkenning te doen naar de Soengei-Bekilon.

Het aantal zieken bedroeg op 1 Oktober 72 militairen, waarvan 29 Europeanen, benevens 64 koeli's en ketting-gangers

Dagelijks vielen er hevige regens, hetgeen het aantal der gevallen van buikziekte onder de troepen deed toenemen.

— Blijkens een telegram van den militairen kommandant der 2e afdeeling op Java van den 16den dezer, werd te Ambarawa behalve een bijna onmerkbaar trilling, die des avonds van den 13den ongeveer ten tien ure zich deed gevoelen, geen werking van den bodem meer waargenomen.

Het bevestigt zich, dat de aardbeving zoomin te Banjoe-

Biroe als te *Willew I* eenige schade van beteekenis aan de militaire gebouwen heeft toegebracht.

Ter eerstgenoemde plaats, waar trouwens de schokken veel minder hevig waren, bivakkeerde het garnizoen gelurende den nacht van den 10den op den 11den in de open lucht, doch werden den volgenden nacht de galerijen om de kazernes en den daarop volgenden nacht de gewone kwartieren weder betrokken.

Te *Willew I* werd het raadzaam geacht de troepen voorloopig te blijven huisvesten in tijdelijke verblijven binnen den kring van de vesting opgericht.

Wester-afdeeling van Borneo, (Juli). — Gedurende deze maand werd Pontianak bezocht door den heer Brooke van Serawak met zijne echtgenoot en twee andere Serawaksche heeren.

De Bataug-Loepars ondernamen, in vereeniging met de Soekongs, een grooten sneltocht tegen de Kantoe-dajaks. Bij dezen togt vielen in het geheel aan beide zijden 92 dooden.

Op loffelijke wijze gaat de vorst van Matan steeds voort het bestuur te ondersteunen in het opsporen der goederen van eene indertijd bij Singkawang gestrande prauw. De genen, die zich aan het berooven van dat vaartuig hebben schuldig gemaakt, worden door dien vorst gestraft met verbanning, onder verplichting desniettemin, om het geroofde te vergoeden.

— (Augustus). — Op 22 Augustus overleed Z. H. sultan Hamid van Pontianak. De begrafenis had op de gebruikelijke plechtige wijze plaats.

Het lijk werd bijgezet in de vorstelijke begraafplaats te Batoe Lajang. Sjarif Joesoef Pangeran Katoe Pakoe Negara, oudste wettige zoon van den overledene, werd onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal door den resident der Westers-afdeeling van Borneo als sultan van Pontianak erkend.

— Het onderzoek in het Boedoksche naar koper houdende ertsen schonk niet de gewenschte resultaten.

In het Sanggouwische werd aan een der zijrivieren van de Kapoas een vrij uitgestrekte steenkolen-bedding ontdekt. De aan de oppervlakte gedolven kolen waren beproefd, doch niet zeer deugdzzaam bevonden.

Men hoopte echter in de diepere lagen beter kolen aan te treffen.

BERICHT nopens de Kinakultuur op Java, over het derde kwartaal 1872.

De weersgesteldheid was, voor den tijd van het jaar, gunstig; de plantsoenen hebben geen lang aanhoudende droogte door te staan gehad.

Vrije arbeiders presteerden 23870 dagdiensten. De ontginningen zijn goed gevorderd; de aanplantingen der jongste drie jaren werden gesnoeid en de oogst van kinabast is voortgezet en meerendeels verzonden.

In 144 kisten werden 10984 kilogrammen produkt afgevoerd aan de konsignatie der Faktorie van de Nederlandsche Handelsmaatschappij te Batavia.

Nog zijn 4000 kilogrammen bast in behandeling en werden cirka 1000 kilo's ter beschikking gesteld van den scheikundige voor alkaloid-bereiding.

Met deze bereiding, in massa, konde het nog niet vlot gaan, omdat de volmaking en aanvulling van den inventaris der fabriek vertraging ondervonden. Intusschen zijn weder tal van analyses verricht, waarvan de uitkomsten zeer de aandacht verdienen.

Als proef, zullen aan de markt worden gebracht een dertigtal kisten met poeder, afkomstig van kinabasten, die niet in gelijktijdige stukken konden worden gesneden. Die kisten zijn tot beloud der frischheid van het produkt met lijk bekleed.

De Java-kinabasten, die tot heden aan de markt kwamen, zijn door buitenlandsche handelaren bevreemdend beoordeeld. Men waardeert ze als medicinaalbasten, — voor pharmaceutisch gebruik, — boven gelijksoortig Amerikaansch produkt, dat tegen gelijke of hoogere prijzen verkocht wordt. Voor kinine-bereiding worden de Java-basten daarentegen in verhouding tot de bedongen prijzen nog te arm genoemd.

De talrijke onderzoekingen van den scheikundige Bernolet Moens hebben ons evenwel in de sedert 1865 op Java ingevoerde Calisaja's een kinasoort doen kennen, welke zich door een hoog gehalte en gemakkelijke afzondering van kinine onderscheidt, en daar de aanplantingen van 1869/70 en later schier uitsluitend die soort bevatten, zoo is ook de produktie van rijke fabriekbasten voor de toekomst verzekerd te achten.

Als proef zijn van bedoelde Calisaja vier kisten, gemerkt C. Calisaja, Nos. 26, 27, 28 en 61 (Java 1872) inhoudende, 261 kilogrammen bast verzonden.

De berichten aangaande de sinds 1869, over de O. I. archipel verspreide kinaplanten zijn zeer uiteenloopend, doch over het algemeen bevreemdend. Gunstig zijn de berichten uit Pasoeroean, waar men zich met ernst op uitbreiding en verzorging schijnt toe te leggen.

Zonder voortdurende aansporing schijnen de inlanders weinig genezen om zich met de teelt van kina bezig te houden. De Europeesche planters zijn het vrij wel eens, dat die teelt te veel zorgen en tijd voordert om voor de bevolking aantrekkelijks te kunnen hebben, zoolang zij er geen direkte voordeelen van ervaren heeft. (Jav. U.)

Samarang, 14 Oct. Recht. De gewezen Assistent-Resident van Djoeja is gisteren avond onder geleide van den deurwaarder Baptisteth uit Djoeja naar Samarang vertrokken. Aan het spoorwegstation alhier werd hij door den schout S. opgewacht en naar den Rechter-Commissaris gebracht, vanwaar hij naar de Centrale Gevangenis werd getransporteerd.

— Spoorwegzaken. Men deelt ons mede, dat goederen die per spoor verzonden worden somtijds vijf dagen lang onder weg blijven staan, omdat eenige wagens het gebrek hebben van gemakkelijk warm te loopen.

Uit Djoeja moet door verschillende personen aan hun agenten en expeditieuren te Samarang opgedragen zijn, hunne goederen voortaan niet per spoor maar weder per kar te verzenden. Heden stonden er dan ook bij één expeditieure 40 karren gereed om de reis te sanvaarlen. De duurte van het transport en de onhandelbaarheid van het personeel, met de exploitatie belast, zijn daarvan de oorzaken.

— Aardbeving. Uit Ambarawa wordt ons dd. 13 October geschreven:

Het begint kalmer te worden; die schrikannijgende onderaardsche geluiden hooren we, gelukkig, niet meer, en de schokken nemen af in heftigheid.

De op de cour gebivouacequerde troepen hebben heden nacht een flinke regenbui te doorstaan gehad: zij heeft hen echter niet veel gedeerd, want het logies was reeds ongeveer gereed. Heden avond zullen zij allen regenvrij op den cour, op de wallen en op het glacis kunnen logeeren. Met een allezins loffelijke voortvarendheid is daarvoor gezorgd.

De ergste oogenblikken zijn, hopen wij, doorleefd.

Ik stip hier nog aan, dat de richting van het onderaardsch geluid, welke aanvankelijk noordelijk was, zuid-oostelijk is geworden.

Voorts ontvingen wij deze

Telegrammen uit Ambarawa.

13 October 1872 9 uur 55 minuten des voormiddags. De aardbeving vermindert. Sedert gisteren middag 12 uur 20 min. tot heden 8 uur 10 min. zijn vier lichte schok-

ken gevoeld. De onderaardsche werking hoort men weinig, alleen nog bij de schokken. Allen worden geruster.

14 October 1872 9 uur 35 minuten des voormiddags. Heden rustig, geen schokken. De op kanonschoten gelijkende onderaardsche geluiden die zich sedert gisteren morgen deden hooren, verminderen. (Loc.)

Samarang, 15 Oct. Spoorwegzaken. Aan het spoorleggen op de sectie Kedong Djatti — Willem I wordt met kracht gearbeid; het geschiedt van Demoengan naar de Toentang onder de leiding van een die zich vroeger door zijn buitengewone voortvarendheid bij het leggen der rails tusschen Klatten en Djocja zeer verdienstelijk heeft gemaakt.

— Drukkers-zaken. De gewezen Assistent-Resident van Djocja heeft bij den Officier van Justitie een aanklacht wegens belediging, hoon en laster ingediend tegen den Redacteur der *Locomotief*. De tijing is hier met een gepaste gewaarwording vernomen; dat wil zeggen: zonder eenige verwondering over zooveel brutaliteit. (Loc.)

Samarang, 16 Oct. Hadjies. Aan boord der „Bentan” zijn *ten erd-zeven en zestig* hadjies, die morgen met dezelfden bodem naar Batavia zullen stoomen, en van daar een bedevaart naar Singapore of Mekka zullen ondernemen

— Thorbecke. Voor de oprichting van een monument ter vereering van de nagedachtenis van dien staatsman, mr. Thorbecke, heeft het personeel van den Landraad alhier een bijdrage geleverd van f 58.

Telegram uit Ambarawa.

15 October 5 u. 18 min. namiddag. Sedert gisteren namiddag 4 uur 49 minuten heeft de aardbeving opgehouden. Ook is het onderaardsch geluid niet meer te hooren.

Telegram uit Magelang.

16 October voormiddag 10 u. 56 min. Heden morgen zijn hier hevige onderaardsche geluiden gehoord, als van kanonschoten. (Loc.)

Samarang, 17 Oct. *Drukkerszaken*. Op het verzoek van den gewezen Assistent-Resident van Djocja om den Redacteur der *Locomotief* wegens hoon en laster te vervolgen is door den Officier van Justitie afwijzend beschikt, omdat het geschrevene overeenkomstig de waarheid is.

— *Gevangeniswezen*. Gisteren is alhier in de Centrale Gevangenis opgenomen de Europeaan A. C. Manslow, die tot tien jaar tuchthuisstraf is veroordeeld wegens moedwillige brandstichting in een tabaksloods, gelegen te Malang.

— *Rechtszaken*. Door den rechter-commissaris in strafzaken is gisteren den gewezen Assistent-Resident van Djocja aangezegd, dat er tegen hem rechtsingang verleend is omtrent de bekende acceptatiënhistorie.

— *Vit Ambarawa* vernemen wij, dat men daar heden morgen nog een kleine trilling gevoelde.

De weersgesteldheid is er in de laatste dagen eenigzins veranderd: des morgens waait het, hoewel niet hevig, en is het vrij koud. Over dag is het ook iets minder warm dan vóór de aardbeving; men bevond 73, 74 en 75o Fahrenheit, en gisteren middag om twee uur zelfs 88; maar even vóór de aardbeving had men een temperatuur van niet minder dan 91 graden! De oudste ingezetenen van Ambarawa herinneren zich niet, in de laatste vijftien jaren zulk een warmtegraad beleefd te hebben.

— De stoomboot Mackinnon had eergisteren op haar reis van Batavia naar Samarang reeds eenigen tijd eerstgenoemde haven verlaten, toen een der passagiers, een godotinoerd soldaat, in zee sprong. Onmiddellijk echter werd gestopt, de sloep gestreken, en in een korten tijd was de soldaat weer

boven water of liever aanboord. De orde en vlagheid waarmede dat alles geschiedde, maakte de bewondering der passagiers gaande. (Loc.)

Samarang, 18 Oct. Aardbeving. Wij ontvingen ter weerlegging van de berichten omtrent de vijfdaagsche aardbeving te Ambarawa het volgend schrijven, dd. 15 October:

„De meeste bewoners van Willem I hebben met leedwezen gezien, dat de berichten over de aardbeving, welke hier onlangs heeft plaats gehad, — in uw blad zeer zijn overdreven en voor het grootste gedeelte onwaarheid behelzen.

Ik zal die niet alle wederleggen, doch bepaal mij alleen u te berichten, dat de schuddingen meest alle horizontaal waren, slechts twee zou men ook eenigzins verticaal kunnen noemen.

De aardwerken en kazematien hebben niets geleden; de overige gebouwen weinig. Een paar verrotte balken, die dit jaar moesten vernieuwd worden, zijn uitgezakt; — slechts op twee plaatsen heeft men moeten stuiten.

Vier oude scheuren, afkomstig van de aardbeving van 1865, hebben zich wederom geopend; enkele nieuwe zijn er bijgekomen, doch niet geraarlijk.

Hoe nu uw berichtgever durft verklaren „dat het fort „bijna half vernietigd en door zware scheuren geheel onbruikbaar is geworden” — begrijp ik niet.

Ook de groote onrust en vrees, door dien persoon in overdreven woorden geschetst, is een groote leugen. Dat vrouwen en kinderen bij dergelijke gelegenheid wegloopen is zeer begrijpbaar, bij de mannen echter heeft de meeste valnte geheerscht, en voor de soldaten is in de eerste plaats gezorgd; zij zijn nu alle behoorlijk onder dak; de officieren nog niet.

Als verder bericht omtrent de aardbeving kan ik u nog melden dat de Kommt. der afdeling 's avonds van den 13en alhier is aangekomen en gisteren de gebouwen heeft bezichtigd. ZHEG. was zeer tevreden over de getroffen maatregelen.

Gisteren namiddag omtrent vijf ure hadden wederom een paar lichte schuddingen plaats, waarvan één zeer duidelijk voelbaar, — de werking van den bodem heeft dus nog niet opgehouden.

Met de meeste achting heb ik de eer te zijn:

Uw. dienstw. dienaar,
LEENS,
Kapt. der Genie.”

— *Geneeskundige Dienst*. Bij het Groot Militair Hospitaal te Samarang laat zich het gebrek aan officieren van gezondheid 2e klasse dermate gevoelen, dat de officieren 1e klasse zelfs genoodzaakt zijn op wacht te trekken.

— *Verlichting*. Eenige weken geleden opperden wij de vraag, of de verbetering in de straatverlichting te Samarang wellicht aan een door het gouvernement verleende subsidie te danken was. We mogen thans mededeelen, dat werkelijk uit 's lands kas een subsidie van f 500 per maand wordt verstrekt.

Dat is weer een verbetering. Men moet echter weten, dat er 182 lampen dienen te branden, en dat de voeding en het onderhoud daarvan minstens f 500 vorderen, zoodat de ingezetenen toch nog f 200 bijtpassen zullen hebben. Waarom niet in eens een afdoenden maatregel genomen? Nu is nog altijd Batavia boven Samarang, Soerabaya en andere plaatsen bevoorrecht.

— *Rechtszaken*. Tegen den gewezen Assistent-Resident van Djocja is, zooals we reeds berichten, rechtsingang verleend. Niet echter ter zake van de vanda-accepten, maar wel wat betreft de aanklacht door de kongsi ingediend.

— *Journalistiek*. Wij vernemen dat de redakteur van de *Soerabaja Courant* en zijn kontrater van het *Soerabaijansch*

Handelsblad binnen kort zullen aftreden. Wij deelen dit bericht echter, maar alleen wat den redakteur van het eerste blad aangaat, onder reserve mede hoewel wij het ontvingen van iemand die gewoonlijk zeer goed ingelicht is.

(Loc.)

Samarang, 19 October. Uit Salatiga vernemen wij, dat de Merapi in de laatste dagen voortdurend in werking is; het blijft echter bij het uitblazen van rook.

— Aardbeving. Uit Ambarawa wordt ons dd. 18 dezer geschreven:

Wij zijn nog niet aan het einde. Gelukkig zijn de bevingen niet heftig. Tot heden is er weinig vernield: in 1865 is in één minuut meer schade teweeggebracht dan in 1872 in acht dagen.

— Uit Menado mochten wij dit schrijven ontvangen:

Menado, 29 Sept. 1872.

Thans ter hoofdplaats zijnde heb ik gelegenheid mededeeling te doen van iets dat daar belangstelling wekt.

De stoomboot heeft ons berichten uit Gorontalo aangebracht. Kort geloden was de Resident daarheen getrokken, omdat er weer een opstootje in het Limbotosche plaats greep, als een vervolg op hetgeen in 't begin van het vorige jaar gebeurde. Toen werden er vijf belhamels opgepakt, om naar Batavia gezonden te worden, wat echter meer was dan hun bij de onderhandelingen beloofd werd, en gaarne de twee voornaamsten zoo weinig ingenomen waren, dat zij onder voorwendsel van *«sembajaang»*, te Makassar het hanepad kozen. Maanden lang reisden zij onder vele gevaren over land voort, om hun vaderland terugtezien. Eindelijk werd dat doel bereikt. Volgens sommigen wenschten zij daarop met vrede gelaten te worden; ze zouden zich dan rustig houden. Maar als ze dat werkelijk voorstelden, reukten zij buiten het prestige. Men heeft jacht op den gemaakt, zij zijn naar de boeschen gevlucht, hebben zich aanhangers geworven en ziedaar een oproer. De vorst van Limbotto heeft het echter zonder hulp van het Gouvernement gedempt, aan weerszijden zijn een paar dooden gevallen, een der belhamels is gescneveld en de andere is met tien volgersingen als gevangenen naar Menado overgebracht. Volgens sommigen zijn zij te Gorontalo door een Raad van Radja's onder presidium van den Resident ter dood veroordeeld; is dat zoo, dan geef ik de Batavia'sche autoriteiten in overweging de zaken van Limbotto kalm en nauwkeurig te onderzoeken, voordat zij aan zulk een vreeslijk vonnis uitvoering geven

(Loc.)

Samarang, 21 Oct. *Drankpers-deliit*. De tegenwoordige redacteur der *Forstenlanden* zal zich wegens loon en laster hebben te verantwoorden voor den Soerabaiaschen Raad wegens een in het begin van 1871 geschreven en aan de Soerabaiasche Courant ingezonden artikel, getiteld *«Een mishand Genie»*. Zou de Soerabaiasche Justitie niet weten dat in drakperszaken er verjaring van één jaar plaats heeft gevonden volgens het *«besluit der duisternis»*?

— *Militaria*. Men doelt ons mede, dat de gewezen Chef der Delische expeditie een verzoek om pensioen heeft ingediend.

(Loc.)

Samarang, 14 October. De Directeur van Binnenlandsch Bestuur bevindt zich thans te Djokdjakarta en komt den 20en dezer te Samarang, om den 22den per boot naar Batavia te vertrekken.

(Soer. Cour.)

Samarang, 16 Oct. Naar men vernoot, zal de legerkomaandant eerstdaags hier komen ten einde zich persoonlijk te overtuigen omtrent den waren staat van zaken te Wil-

lem L. Ook de Afdelings kommandant zal zich derwaarts begeven. — Laatste genoemde hoofdofficier wordt tegen het einde der maand van zijne inspectie-reis alhier terug verwacht.

— Aan den tweeden stadsgeneesheer alhier is bij Gouvernements besluit eene toelaag van 1:00 % mds. boven zijn traktement toegekend voor de behandeling der krankzinnigen.

— De doctor djawa ter hoofdplaats alhier heeft vier duizend Chinese pillen aangevraagd t n behoefte van de bevolking.

(Soer. Cour.)

Samarang, 17 Oct. De gewezen venduschrijver alhier J. B. Doeve heeft het verzoek gedaan om in het genot van pensioen te worden gesteld.

Hij was reeds in 1823 venduschrijver alhier en heeft nu den hoogen ouderdom van 74 jaar bereikt.

De Regeering mag hem wel eenigzins tegemoetkomen, vooral indien men in aanmerking neemt, dat hij steeds met lust en ijver zijn werk deed, nimmer ziek was, nooit verlof vroeg en iedereen naar vermogen hielp, zonder daarbij 's lands belang uit het oog te verliezen.

In trouwe, die oude Doeve was een eerlijk dienaar en een hulpvaardig medeburger. Thans echter bezit hij geen cent; zijn pensioen kan nog maanden uitblijven. Wie zal in dien tusschentijd de helpende hand uitsteken om den armen stakker te gemoet te komen?

— Eenige Chineezzen, waaronder de Majoor Tan Tjong Waij en de ex-majoor Beh Biauw Tjoan hebben aan het bestuur het verzoek gedaan, om in het midden van de Chinese kamp voor hunne rekening eene artesische put te doen daarstellen, waartoe laatste genoemde Chinese kosteloos een stukte grond in Gang Besen zal afstaan.

De kosten hiervan worden begroot op ± f 9000, terwijl met het boren spoedig een aanvang zal worden gemaakt.

(Soer. Cour.)

Samarang, 18 Oct. Rechtspraak. Den 22en der vorige maand heeft de Rechtbank van omgang, zitting houdende te Demak, uitspraak gedaan in de zaak van Morodrono en consorten, beschuldigd van roof ten laste van den Heer E. v. G. te Djatilor onder Demak in de maand Februarij l. — Daar alleen aan den hoofdbeklagde (die niet de hoofddader was, doch door den Heer E. na eene langdurige worsteling, werd gekneveld) zijne medeplichtigheid kon worden bewezen, werd hij veroordeeld tot acht jaren verbanning in de ketting buiten Java, terwijl de vier overige beklaagden wegens gebrek aan bewijs werden vrijgesproken.

(Soer. Ct.)

Soerabaja, 12 October. Sedert achttien dagen zit het Duitsche schip *Huebold*, van Australie naar Batavia bestemd, aan den grond vast op Oedjong Boegoe, nabij Japara. Alle aangewende pogingen om genoemd vaarttuig weder vlot te krijgen, zijn tot heden zonder gewenschten uitslag gebleven.

(Soer. Cour.)

Soerabaja, 17 October. Justitie. Morgen zal alhier door den raad van justitie de zaak behandeld worden van den redacteur van dit blad, wegens het in Maart II. publiceren van een politeschandaal, het geheel ten onrechte gevangenzetten van een armen Chinese. Het merkwaardige dat de rechters naar een denkbeeldig misdrijf onderzoek zullen doen, nadat hunne wijsheid den eigenlijk strafbaren misdadiger naar Europa heeft doen vertrekken, zal waarschijnlijk genoeg belangstelling wekken, om deze mededeeling als nuttig te doen beschouwen.

(Soer. Hbl.)

Soerabaja, 18 October. Van Makassar ontringen wij van eene bevriende zijde het navolgende bericht:

De expeditie naar Mandhar was gereed te embarkeeren, alles in volkomen orde; zelden was eene expeditie zoo volkomen goed uitgerust in alle opzichten. De moed en de last fonkelden de troepen uit de oogen.

De Majoor Meyer en de onderintendant Visser hebben voor *alles* gezorgd, hun komt deswege de meeste lof toe.

Toen de *Gouverneur-Generaal Myer* vertrok, kon ieder oogenblik de *Aart van Nes* aankomen, welk vaartuig voorloopig het *altiwat w* was gaan brengen. Men verwachtte echter niet zulks zou aangenomen worden. Het primitief plan bestond om 24 uren na aankomst van de *Aart van Nes* naar Mandhar te stoomen. De bevolking zou luidens de berichten, het strand verlaten hebben en naar de bergen zijn gevluht. Men verwachtte weinig of geen tegenstand. Of de Regeering door deze expeditie haar doel, betaling van achterstallige schuld, zal bereiken, wordt door deskundigen betwijfeld. De officieren van het Garn. Bataillon, die de expeditie medemaken, zijn de navolgende: Kapt. Prins, 1e luit. von Mourik, Schulmaijer, Loomseijer; 2e. luitenant Stevels, Sieberg, Noorda, Nix; van het halve 3e Bat. Bawier, Smeets en Makking. De 1e luit. Schultz treedt op als chef van den staf.

De 2e luitenant der Art. J. H. ter Spill, met 3 mortieren van 12 dm. is der kolonne toegevoegd.

(Soer. Cour.)

Soerabaja, 18 October. De *Terechtsitting* van den Raad van justitie die heden morgen ten 9^{1/2} ure plaats had in de zaak van den redakteur van dit blad, eindigde met een konklusie van eisch van den officier van justitie bij dien Raad, van niets meer of minder dan zestien maanden gevangenisstraf en vijf honderd gulden boete. Aanstaanden Woensdag uitspraak.

— *Overtrent het wederavereu* der van hier vertrokken troepen om tegen Mandhar te agereen, wordt ons gemeld dat zij den 27 September 's morgens ten acht ure ter reede Makassar zijn gearriveerd, dien dag debarqueerden en gelogeed werden. Van oprukken bleek al spoedig dat nog geen sprake was; het stoomschip Soerabaja had behalve de troepen ook nog *dépêches* overgebracht waaronder een ultimatum aan den vorst van Mandhar, Marandja Capé, om binnen 14 dagen te Makassar zijn hulde te komen bewijzen, zoo hij een oorlog wil vermijden. Den 29 Sept. is het stoomschip naar Mandhar vertrokken, met den sekretaris voor de inlandse zaken, den heer Ligtfoot, aan boord om het ultimatum over te brengen. Op zijn vroegst kan het antwoord den 17 October te Makassar ontvangen worden, zoodat bij vertrek der mailboot naar Java nog niets zeker over het al of niet tuchtigen van den wederspannigen vorst kan worden medegedeeld.

De aanleiding tot de tegenwoordige machtontwikkeling is dat de tegenwoordige vorst van Mandhar den rechtmatigen vorst van den troon heeft gestooten, en zich zelf met goedkeuring der hem geaigen bevolking aan het hoofd der regering gesteld. In een der artikelen van het traktaat met Mandhar is bepaald, dat de vorsten van dat rijk de erkenning door ons gouvernement behoeven, waartoe zij zich te Makassar, bij den vertegenwoordiger der regering moeten vertoonen, die hen dan plechtig installeert. Dat nu wil deze vorst niet doen en ziedaar het stellen van het ultimatum. Zoo hij nog met Z. M. oorlogstoomschip Aart van Nes meerkomt, gaat de expeditie niet door en zal hij te Makassar met salut worden geïnstalleerd. Algemeen is men echter van gevoelen dat hij voor die eer zal bedanken en alzo is binnen eenige dagen het bericht te ontvangen dat de troepen naar Mandhar zijn scheep gegaan, om den vorst tot rede te brengen. Mandhar is steeds een nest van

verwikkelingen geweest, en de algemeene wensch is dat deze nu maar voor goed den kop zullen worden ingedrukt door het rijk te annexeren, welke operatie men meent dat zonder veel bloedverlies thans gemakkelijk kan plaats grijpen.

De van Soerabaja gekomen troepen zien reikhalzend naar een beslissing uit, daar, hoe aangenaam men het hen ook tracht te maken, zij te Makassar veel missen, wijl zij uitgerust zijn om te velde te trekken. De maatregel echter om de macht die ageren moet reeds vooruit bij een te hebben op de operatiebasis bij het aanbieden van het ultimatum moet volle goedkeuring erlangen, omdat zij er kracht aan bijzet, en daar dus dat verblijf te Makassar moet geacht worden in het algemeen belang te zijn, moet het partikulier belang der troepen zwijgen.

— *Per stoomboot* die gister uit de Molukkos hier arriveerde, ontvingen wij de volgende mededeeling:

De ongeregelheden te Ceram schijnen eene gunstige wending te hebben genomen: na het vertrek der vorige boot is de resident derwaarts vertrokken met Z. M. stoomschip *Araso*, tevens medenemende een twintigtal militairen onder den 2en Luitenant Stevels en den controleur ter beschikking Roskott. Deze laatste bleef natuurlijk achter om de zaak tot een goed einde te brengen, zooals hij in alle eenigszins kritieke gevallen het faktotum is van het Hoofd van Gew. Bestuur; zeker hoogst eervol, maar nog altijd weinig geapprecieerd, en zelfs niet eens door eene tijdige promotie beloofd!

(Soer. Hbl.)

— *Men schrijft* van Amboina aan het *Soer H ndelstbl.*:

Den 29sten der vorige maand vertrok van hier de gouvernementsstoomer *Dassoon*, koers zettende naar Nieuw-Guinea, en aan boord hebbende de Heeren Coorengel en Crawford, die de commissie uitmaken, belast met het geheimzinnig onderzoek van dit onbekende eiland. Op sleep-touw werd medegevoerd de brik *Henrietta Elisabeth*, die met steenkolen geladen is, om in eene mogelijke behoefte te voorzien.

Wij hopen dat deze commissie even gunstig ontvangen worde als de vorige, waarover, we in *Petermann's Geograph. Mittheilungen* 1872 VI lezen:

«Ten slotte maken wij nog melding van eene Hollandse expeditie, die in 1871 Nieuw-Guinea bezocht heeft. De uit Australie (*Geog. Mitth.* 1869 pag. 401) zich verheffende stemmen voor eene Duitsche kolonisatie op N. G. hebben het wantrouwen van Holland gaande gemaakt, toen door het Hollandsche gezantschap te Berlijn naar den Haag gerapporteerd werd dat er in Pruisen in het geheel eene commissie was te saamgeroepen, om te onderzoeken, in hoeverre Duitschland bij N. G. belang kon hebben. De Hollandsche regering zond dien ten gevolge eene telegrafische *dépêche* aan den Gouverneur-Generaal te Batavia, om onmiddellijk eene expeditie naar N. G. af te zenden, met het doel ook bezit te nemen van dat gedeelte van het eiland, hetwelk tot heden onder Hollandse heerschappij stond.

«Dit bevel werd ook zoo spoedig mogelijk ten uitvoer gebracht, zoodat een stoomschip in den zomer van het vorige jaar naar N. G. vertrok. Of intusschen de in bezitting daadwerkelijk gevolgd is, daarover ontbreken ons de stellingen.

«Reeds vroeger had de Hollandsche regering een oorlogschip naar Melbourne gestuurd, om van de plannen der Australische kolonien in betrekking tot N. G. kennis te nemen, want men sprak reeds toen van eene Australische expeditie derwaarts tot exploitatie der goudvelden. De goudgravers wilden niet gaan zonder door eene regering beschermd te worden, en men vermoedde, dat het Hollandsche oorlogschip tot uitoefening dixer hulp bestemd

was; maar het schip deed slechts eene reis rondom Australië, zonder N. G. aan te doen."

In dat artikel wordt tevens aangehaald een brief van Dr. A. B. Meijer, die de hoop te kennen geeft, dat de Duitsche wetenschap niet zonder verdienste zich op dit gebied zal doen kennen, nu er als het ware een wetenschappelijke wedstrijd ontstaat met de reeds daarheen vertrokken expeditie onder Maday en Beccari.

Hoe gaarne we oprechte hulde brengen aan de vele dergelijke kunde der Duitsche geleerden, zoo twijfelen we echter zeer, of Dr. Meijer hier wel is the right man on the right place. We hebben te veel van zijn verblijf op Celebes gehoord, om niet te vermoeden, dat er van hem slechts zeer weinig te verwachten is.

Bijna den geheelen tijd dien hij daar vertoefde, bracht hij door op de hoofdplaats Menado, waar hij van vele ingezetenen zoowel min of meer belangrijke verzamelingen ten geschenke ontving, als de noodige inlichtingen erlangde omtrent vele zaken die nog eenigszins verward in de bekende literatuur waren voorgesteld. Zijne eenigste excursies bepaalden zich tot een snelreis om de Sangir-eilanden, een maand toevens in de bovenlanden van Tondano en een uitstapje naar Gorontalo, terwijl alleen zijne jagers het ontbrekende in zijne kollekties aanvulden; zoodat hij persoonlijk slechts eene hoogst oppervlakkige kennis van die streken opdeed, en het lang zal duren, eer hij zijn voorganger Wallace in ijver en kunde op zijde streeft.

Het zou wel zoo verstandig zijn zich bij dergelijke antecedenten van grootspraak te onthouden, want onkundigen zouden allicht denken, dat met de Duitsche wetenschap even licht werd omgesprongen als met de Fransche gloire, en dergelijke meeningen te verspreiden kan toch de bedoeling niet zijn van een zoo nauwgezet geleerde als Dr. A. Petermann.

Padang, 5 October. Men verneemt uit de Bovenlanden dat van de vermeende opstand te Fort de Kock te veel ophef gemaakt is.

Kinderen in de soeroe leerende, kwamen te huis met de mededeeling dat er aldaar aanslagen werden gesmeed tegen het Gouvernement. De in de Soeroe dooerende geleerde is in hechtenis genomen, en het bestuur heeft huiszoeking in zijn woning gedaan. Kenige scherpgemaakte wapenen, geweren en kruid zijn gevonden benevens een brief, waarin 6 à 7 menschen werden opgeroepen om eene vergadering bij te wonen, alwaar een plan zou worden vastgesteld, om de Europeanen uit de Bovenlanden te verjagen. Drie personen in verhoor genomen, bekenden die oproeping ontvangen te hebben, ook te zijn gegaan, doch dadelijk aan den schrijver te hebben verklaard, niets met de zaak te doen te willen hebben.

Waarschijnlijk zijn die personen echter schuldig aan het misdrijf van stilzwijgendheid, daar zij het Gouvernement niet van een en ander in kennis hebben gesteld.

De Officier van Justitie Croes, is Woensdag jl. naar de Bovenlanden vertrokken, ten einde de autoriteiten met zijn rechtskundig advies bij te staan.

— Naar wij tot ons leedwezen vernemen, is te Siboga overleden, de heer A. F. van Ingen, lastst kontrolleur te Batang Taroe, kortelings benoemd tot kontrolleur te Bondjol. *(Pad. Hbl.)*

Padang, 3 Oct. Ieder zal met genoegen vernemen, dat de hoofdschuldigen aan de pogingen om opstand te wekken te Fort de Kock reeds gevonnisd zijn door den rapat. Dat vonnis luidt niet minder, dan veroordeeling tot twintig jaren dwangarbeid in de ketting buiten Sumatra's Westkust, ter plaatse aan te wijzen door den Gouverneur-Generaal.

Reeds gisteren avond zijn de schuldigen, (naar wij vernemen twee hadjies) hier ter plaatse aangekomen en onmiddellijk in de gevangenis overgebracht.

De spoed waarmede in deze zaak is gehandeld, zoowel door den rapat die het vonnis sloeg, als door den Gouverneur van ons gewest die het vonnis bekrachtigde, verdient alle lof. Op zulk eene wijze handelend, maakt men indruk. *(Pad. Hbl.)*

Padang, 16 October. Zr. Ms. stoomschip "Maas en Waal" vertrekt morgen of overmorgen naar Atchin. De Contr. Krajenhoff, welke de tocht zal vergezellen, wordt heden alhier verwacht. Het doel der reis is, den Sultan van Atchin een schrijven te overhandigen, waarbij hem de komst der Commissie, bestaande uit de HH. Schiff, Resident van Riouw, Krajenhoff en de Wall wordt aangekondigd. *(Pad. Hbl.)*

Padang, 5 October. *Atchin*. Men verneemt dat Zr. Ms. stoomschip "Maas-en-Waal" in den loop van de volgende week naar Atchin zal vertrekken met een zending naar den Sultan van dat rijk. Volgens genomen informatie moet den vorst een brief van Z. E. den Gouverneur-Generaal worden overhandigd.

Er bestaan o. i. redenen om te gelooven, dat dit bezoek den Sultan niet bijzonder aangenaam kan zijn, en het de meest mogelijke omsichtigheid zal vereischen om botsingen te voorkomen terwijl het met het oog op de onrustige stemming in de Padangsche Bovenlanden en de gebeurtenissen in Deli hoogst noodzakelijk mag worden geacht om elke aanleiding daartoe te vermijden.

Wij erkennen dat het geoorloofd en wellicht plichtmatig kan zijn om onze uit het Siak-traktaat verkregene rechten, in het belang eener toekomstige uitbreiding van het Nederlandsche gezag op Sumatra, ook in Atchin te doen gelden; maar wij kunnen ons daarentegen ook niet onveinzen, dat het vertrouwen van Atchin in de Nederlandsche staatkunde met reden te zeer aan het wankelen is gebracht, om bij het pogen tot herstel geen geduld en voorzichtigheid met aandrang aan te bevelen. *(Sta. Cour.)*

Padang, 9 Oct. Sterfgeval. — Zoo even ontvangen wij het bericht, dat de kapitein H. A. E. Tromp van het 17de Bat. Inf. gisteren morgen tengevolge van een beroerte te Fort-de-Kock is overleden.

— Scheepsberichten. — Gisteren middag is hier ter reede aangekomen het Amerik. fregatschip *Cyclone*, groot 836 ⁶³/₁₀₀ ton, gevoerd door Ch. F. King, bemand met 18 koppen en gewapend met twee kanonnen. Het schip is den 21sten juli jl. zonder lading van New-York vertrokken, heeft geen andere plaatsen aangehaan, en is bestemd om hier een lading produkten in te nemen.

Weder is hier een Eng. stoomschip, de *Ada*, gezagv. R. Jatchell, van Singapore aangekomen met bedevaartgangers. Dit is het tweede in deze maand.

— Bandjirs. — Tengevolge van eenige zware regenbuien waren eergisteren en gisteren de rivieren buitengemeen gezwollen en hadden hier en daar gevaarlijke bandjirs plaats. De groote brug over de Soeroe in de ass.-residentie Priaman, welke door de heeren dienstplichtige bevolking wordt onderhouden en sedert eenige weken in reparatie was, is gedeeltelijk ingestort.

Ook andere bruggen hebben geleden en de wegen evenzeer.

De weg van Priaman naar de Anei stond gisteren gedeeltelijke onder water.

— Uit de Bovenlanden. — Men schrijft ons van Fort-de-Kock:

»Wie beweert dat de rust in de Bovenlanden hersteld is, dwaalt of spreekt onwaarheid; de rust is niet hersteld. Kom zelf naar boven en overtuig u van den waren toestand, waarvan de oorzaken en het begin in ure artikelen over den aktuelen toestand in de Padangsche Bovenlanden m. i. zeer juist aangetoond zijn.

»En dat de onrustige stemming van de Bovenlanden zich ook verder schijnt verbreid te hebben, blijkt m. i. uit de omstandigheid dat de inlandische Kommissie, die op last van het bestuur naar Kwantan was vertrokken, ten einde te onderzoeken in hoeverre de bevolking aldaar genegen zoude zijn om aan de vroeger benoemde Kommissie gelegenheid te geven tot reizen en onderzoeken, thans is teruggekeerd met de boodschap, dat men daarvan wenschte verschoond te blijven enz.

»De bewoners der oeverstreken van de Kwantan-rivier waren, naar ik verneem, reeds ingelicht omtrent het door de regeering bevolen onderzoek, en hadden hunne antwoorden gereed. Een verbinding van Sumatra's West en Oostkust langs de Kwantan kwam hen onmogelijk voor, omdat er geen volk genoeg te vinden is om wegen aan te leggen en de rivier niet bevaarbaar is. Buitenden zouden de hoofden te kennen hebben gegeven, dat zij niet konden instaan voor de houding die de bevolking zou aannemen tegenover de ambtenaren van het Gouvernement, verwijzende de een naar de Subayong en de ander naar Siak of Kampar.

»Het mag dus met reden aangenomen worden, dat de Kwantaneezen met de Bovenlanders eenstemmig zijn (1).

»Uit Pankalang zijn eveneens ongunstige tijdingen ontvangen. Hoewel de derwaarts gezondene inlandische hoofden nog niet teruggekeerd zijn, vernam men toch van een hunner teruggesondene volgelingen, dat ook daar de ontvangst niet aangenaam was.

De in de gevangenis te Fort-de-Koek in arrest gehoudene hadjies zullen morgen ochtend onder geleide van een beambte naar Padang overgebracht worden. Men beweert hier dat er pogingen zullen aangewend worden om ze te bevrijden (2).

»Nog kan ik u melden dat de geschiedenis der 'Ijeren kazernes' een nieuwe phase ingetreden is, die veel stof tot praten geeft, doch waarover nader.»

(1) De Red. kan tevens mededeelen, dat de zending van de heeren de Greve en Cornets de Groot, tengevoelge van de uit Kwantan ontvangen berichten, voortloopig is afgesteld.

(2) Gister avond zijn de bedoelde gevangenen hier ter plaats aangekomen en in de gevangenis opgenomen. Gedurende de reis heeft niets bijzonders plaats gehad.

Red.
(Sms. Conr.)

Padang, 12 October. *Weder is een der hoofdschuldigen aan de gebeurtenissen in de Bovenlanden door den Rapat veroordeeld tot twintig jaren dwangarbeid in den ketting enz. als de vorigen. De veroordeelde werd eergisteren avond hier ter plaats in de gevangenis overgebracht.*

(Sms. Conr.)

Makassar, 27 Sept. Zaterdag nacht (21sten Sept. jl.) om half elf, nadat de Kontrolleur van Tjamba de Hr. Muntendam zich juist ter ruste had begeven, slopen er een drietal inlanders binnen de benting, en trachtten de woning van den kontrolleur binnen te komen, men vermoedt met het doel om hem te vermoorden; zij werden echter gezien, vielen daarop de bezetting, die uit een korporaal en vijf of zes pradjocerits bestaat, aan en doodden een' dezzer, terwijl er nog twee gewond werden. Door een gewonden pradjocorit werd een' der sluipmoordenaars neêrgelegd, de anderen gingen aan den haal.

Toen de Hr. M. door het rumoer gewekt, op de plaats kwam, had het wachtpolk het hazenpad gekozen.

Of deze sluipmoordenaars huurlingen zijn geweest, er bestaan redenen om dit te vermoeden, doch met zekerheid is zulks niet te zeggen; intusschen is de positie van den Hr. M. en zijne echtgenoot niet benijdenswaardig, want tegen open geweld kan men zich nog wapenen, maar tegen sluipmoord kan men niet op zijne hoede zijn.

— Heden morgen ten acht ure ankerde het transportschip »Soerabaja» op onze reede, aanbrenge de troepen welke bestemd zijn tegen Mandhar te ageren. Ten 4 ure na den middag zonden zij debarkeren om de daartoe in het fort Rotterdam ingerichte localiteiten te betrekken.

(Mak. Hbl.)

Makassar, 1 Oct. Eergisteren hadden zich eenige inlanders van ons gebied naar Goa begeven om daar ongestoord hun lust in het hanenvechten bot te vieren; verlies in het spel waarschijnlijk gaf aanleiding dat zij zich tot geweldsdadigheden overgaven, dat weldra een gevecht werd, waarvan de uitslag was dat drie inlanders gedood, zekere Radja Tompong (een' uit den adelstand van Goa) doodelijk gewond (sedert overleden) en nog een twintigtal anderen min en meer geblesseerd werden. Van Macassar's gebied zijn er één inlander als gedood en zeven als gewond bij de politie geconstateerd.

— Zondag jl. is de Secretaris voor de Inl. Zaken met de »Art van Nes» naar Mandar vertrokken om den vorst daar het ultimatum aantezeggen, waarna hij onwil tot aangaan van het kontrakt de wapenen hem zullen dwingen.

(Mak. Hbl.)

Makassar, 4 Oct. Van goederhand vernemen wij dat Radja Tompong niet overleden is, maar misschien van zijne wonden nog zal opkomen.

— Zoo wij wel onderricht zijn, is er sprake van wanneer de expeditie naar Mandhar doorgaat, om de Mak. schuttrij de wachten te doen betrekken. Dit zou zich echter alleen uitstrekken tot de wachtdienst in de nachtelijke uren.

(Mak. Hbl.)

Makassar, 8 Oct. Vrijdag den 4den jl. in den ochtend stond vertiet het Nederl. fregatschip *Anna Digna*, kapt. A. H. Zwaneveldt, na alhier water ingenomen te hebben, onze reede om met eene lading steenkolen van New-Castle naar Hongkong te zeilen. Tegen half zeven in den avond was men de reede van Kapo-Posang (ongeveer 10 mijlen N. W. van Makassar) genaderd toen op eenmaal het schip op eene koraalrif stootte, zoodat de looze kiel los raakte en het water met vreeselijken spoed in het schip drong. Na een tweeden stoot was men weder in vlot water gekomen, doch het was duidelijk dat de *Anna Digna* niet meer te redden was en dat men tot lijfsbehoud geen tijd te verliezen had. De kapitein met zijne echtgenoot en nog vierentwintig man uitmakende de geheele eskwipage begaven zich, alleen van het hoogstnoodige voorzien, in allerijl in drie booten en nog maar op korten afstand zijnde zonk de *Anna Digna* even na 7 ure in de diepte weg; schip en lading waren verdwenen.

In den nacht van den 7den dazer zijn de drie booten hier behouden aangekomen.

(Mak. Hbl.)

Makassar, 15 October. Naar men bijna algemeen van oordeel is, zal het op Donderdag hier terugverwacht wordende Z. M. stoomschip »Art van Nes» den vorst van Mandhar wel niet medebrengen en denkt men dus dat de inscheeping en het vertrek der expeditie-troepen op Zaterdag of Zondag zal plaats hebben.

Men hoort de uitrusting tot deze expeditie in allen deelen rommen, stekende voordeelig af bij voorzieningen bij vorige gelegenheden van dien aard.

Men wil dat de Mandhareezen, hoewel altijd als zeevarenden en elders handel drijvenden veelal reizende en trekende lieden, in meer dan gewonen getale hun land hebben verlaten zoo naar Bali als naar Borneo, zoodat bij den aanvang althans geen' grooten tegenstand zal te wachten zijn. Wij voor ons vreezen echter dat de regenmoesson niet zeer verre meer af is, zoodat de tijd geene lange tochten in de gebergten zal toestaan. Het is echter ook waar dat eene landing op Mandhar in den goeden moesson met de sterke zuidewinden hoogstgewaarslijk, men zegt zelfs ondoenlijk is. (Mak. Hbl.)

GOVERNEMENTS-BESLUITEN, BENOEMINGEN, ENZ.

Civiel Departement.

Verloend:

En tweejarig verlof naar Nederland, wegens ziekte, aan den tolk voor de Chinese taal te Rionw M. Schaalje.

Ontslagen:

Eervol, uit 's lands dienst, met behoud van regt op pensioen, de gewezen kassier bij het vendakantoor te Samarang J. H. Doskel.

Op verzoek, eervol, uit zijne betrekking, de opzigtcr der tweede klasse bij den waterstaat en 's lands burgerlyke openbare werken, tijdelijk gedetacheerd bij het marine-departement en belast met het toezigt over de marine-werken te Soerabaja, J. W. Volnering.

Benoemd:

Tot lid in den raad van justitie te Batavia, het lid in den raad van justitie te Samarang mr. J. G. F. Timmermans.

Tot landmeter voor de geregelde bijhouding der kaarten en registers voor het land Blonboer (afdeeling Buitenzorg, residentie Batavia) en het verrigten van andere werkzaamheden welke zich op het gebied van het landmeters vak en hetgeen daarmede in verband staat in die afdeeling mochten voordoen, M. A. van Deventer, thans met de waarneming dies betrekking belast.

Door den Directeur van Financien

Bij de in- en uitvoerregten.

Is ingetrokken:

De benoeming van den kommissie-ontvanger, tevens fangerend haven- en pakhuismeester te Bezoeeki G. A. Malga, tot kommissie-ontvanger, tevens fangerend haven- en pakhuismeester te Panaroekan (Bezoeeki).

Is benoemd:

Tot kommissie-ontvanger, tevens fangerend haven- en pakhuismeester te Panaroekan (Bezoeeki) P. B. Smith, benoemd kommissie-ontvanger, tevens fangerend haven- en pakhuismeester te Bezoeeki.

Departement van Oorlog.

Bevorderd:

Bij het wapen der Infanterie.

Tot majoor, de kapitein W. A. J. J. Kraal.
Tot kapiteins, de eerste luitenants C. J. van den Vrijhoef en J. A. H. Boellaard.

Bij de Militaire Geneeskundige Dienst.

Tot militairen apotheker der tweede klasse, de militaire spotheker der derde klasse G. C. de Groot.

Departement der Marine.

Ontslagen:

Eervol, uit 's lands dienst, met behoud van regt op pensioen, de waarnemer op non-aktiviteit L. C. J. Gaster, laatstelijk gezaghebber der tweede klasse bij de gouvernement's marine.
Eervol, uit 's lands dienst, de gewezen Europeesch vaarstoker bij

het marine-établissement op Oarust C. W. Touwer, laatstelijk op wachtgeld.

Door den Kommandant der Zeevaart en Chef van het Departement der Marine in Nederlandsch-Indië

Zijn overgeplaatst:

Aan boord Zr. Ms. fregat Prins Alexander der Nederlanden, de luitenant-ter-zee 2de klasse A. P. Tedeus, van Z. Ms. stoomschip Marnix.

De officieren van gezondheid 3de klasse I. J. Bakker, van Z. Ms. stoomschip Admiraal van Kingsbergen, en J. A. G. Hulst, van Z. Ms. stoomschip Maas en Waal.

Aan boord Zr. Ms. korvet Prinses Amelia, de kapitein luitenant-ter-zee M. O. de Kanter, van Z. Ms. stoomschip Ardjoeno, als kommandant;

de luitenant-ter-zee 2de klasse J. J. Kraskman, van Z. Ms. stoomschip Cycloop, en H. J. J. Kempe, van Z. Ms. stoomschip Banka.

Aan boord Zr. Ms. korvet van Speijk, de officier van administratie 2de klasse J. A. Lagauj, van Z. Ms. stoomschip Ardjoeno.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Marnix, de officier van gezondheid 2de klasse J. J. Borst, van Z. Ms. fregat Prins Alexander der Nederlanden.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Ardjoeno, de kapitein-ter-zee J. F. Koopman, als kommandant, en de scheepsklerk J. F. Muller, van Z. Ms. korvet Prinses Amelia;

de officier van administratie 1ste klasse J. A. Waldeck, van Z. Ms. stoomschip Maas en Waal.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Djambi, de adelborsten J. B. Dukkers en C. Meijboom, van Z. Ms. stoomschip Ardjoeno.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Cycloop, de officier van gezondheid 1ste klasse W. Littel, van Z. Ms. fregat Prins Alexander der Nederlanden;

de luitenant-ter-zee 2de klasse L. Haremaker, van Z. Ms. korvet van Speijk.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Marnix, de luitenant-ter-zee 2de klasse L. A. H. Luns, van Z. Ms. stoomschip den Briel.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip den Briel, de adelborst A. Voormolen, van Z. Ms. stoomschip Djambi.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Maas en Waal, de officier van gezondheid 2de klasse J. van Lath Hareboomé, van Z. Ms. stoomschip Marnix;

de adelborst G. M. Titsingh, van Z. Ms. stoomschip Djambi.

Aan boord Zr. Ms. stoomschip Admiraal van Kingsbergen, de officier van gezondheid 2de klasse G. F. Rochat, van Z. Ms. stoomschip Cycloop.

Is ingetrokken:

De overplaatsing van Z. Ms. korvet van Speijk op Z. Ms. fregat Prins Alexander der Nederlanden van de scheepsklerken O. R. Paezlig en K. J. van den Bassche.

Is vergunning verleend:

Om te repatriëren wegens langdurig verblijf in Oost-Indië aan de luitenant-ter-zee 2de klasse M. J. van Lakerveld, J. G. R. van Doorn en H. van den Pauvert, en de officieren van gezondheid J. C. D. Steendijk en W. F. Clous.

(*Javansche Courant* 18 October 1872).

IN NAAM DES KONINGS!

DE GOUVERNEUR-GENERAAL VAN NEDERLANDSCH-INDIË,

Den Raad van *Nederlandsch-Indië* gehoord;

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut!

doet te weten:

Dat Hij in sanmerking nemende, dat eene bevestiging en wettelijke regeling van het sedert jaren in de Minahasa distrikten der residentie Menado werkende koffijstelsel, zoo ter verzekering van een goed bestuur als ter wegneming van onzekerheid voor de bevolking, noodig is;

Letzende op de artikelen 20, 29, 31, 33 en 56 van het reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië en op Staatsblad 1864, no. 8;

Heeft goedgevonden en verstaan:

Art. 1. Alle binnende de Minabassa-districten der residentie Menado door de inlandsche bevolking geteelde koffij wordt, op de tot dus verre gebruikelijke wijze, aan het Gouvernement geleverd, tegen eenen door de Regeering in overeenstemming met de bestaande of later uittevaardigen voorschriften te bepalen prijs.

Hiervan is uitgezonderd de koffij, benoodigd voor persoonlijk gebruik van den planter en zijn huisgezin, en die, welke gebrand en in den vorm van poeder voor binnenlandsch gebruik is bestemd.

Art. 2. Het verkoopen of vervoeren van koffij, welke ingevolge het bepaalde bij de eerste alinea van artikel één deser ordonnantie aan het Gouvernement behoort geleverd te worden, waardoor die koffij aan die levering wordt onttrokken, wordt gestraft, zoo het feit gepleegd wordt door Europeanen of met dezen gelijkgestelden, met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en eene geldboete van ten hoogste f 1000, en zoo het feit gepleegd wordt door inlanders of met dezen gelijkgestelden met dwaargarheid buiten den ketting voor den tijd van acht dagen tot drie maanden en eene geldboete van ten hoogste f 1000, beide met verbeurdverklaring, ten behoeve van den lande, van de aldus verkochte of vervoerde koffij.

Art. 3. Alle binnende de Minabassa-districten vervoerd wordende koffij, oververschillig of die aan het Gouvernement dan wel aan particulieren toebehoort, moet op verbeurte eener boete van f 10 tot f 100 voorzien zijn van een geleide-bullet, waarvan de vorm en de wijze van verkrijging door den resident van Menado worden bepaald.

Art. 4. Wanneer in de Minabassa-districten koffij van elders wordt ingevoerd, kan aan het kaatoor van den havenmeester, ter plaats van den invoer, worden verzocht en verkregen een schriftelijk bewijs van dien invoer, met duidelijke vermelding der hoeveelheid en der plaats, van waar de koffij herkomstig is, op vertoon van welk bewijs de weder-uitvoer kan plaats hebben, terwijl bij gebrek aan zoodanig bewijs de koffij beschouwd wordt te vallen in de termen van de eerste alinea van artikel één deser ordonnantie.

Art. 5. Deze ordonnantie treedt in werking op den dag, waarop het staatsblad van Nederlandsch-Indië, waarin zij wordt opgenomen, te Menado ontvaagen wordt.

En opdat niemand hiervan onwetendheid voorwende, zal dese in het staatsblad van Nederlandsch-Indië geplaatst en, voor zooveel noodig, in de Inlandsche en Chinesche talen aangeplakt worden.

Geleest en beveelt voorts, dat alle hooge en lage kollegiën en ambtenaren, officieren en justiciëren, ieder voor zooveel hem aangaat, aan de stipte naleving dezer de hand zullen houden, zonder ooglaking of aanzien des persoons.

Gedaan te Buitenzorg, den 20sten October 1872.

LOUDON.

De Algemeene Sekretaris,

VAN HARENKARSPEL.

(Staatsblad no. 180.)

Bij besluit van 18 October 1872, no. 48, is santeekening gehouden van het Koninklijk besluit van 16 Augustus 1872, no. 46, waarbij aan W. P. Groeneveldt, tolk voor de Chinesche taal te Padang, voor den tijd van één jaar, is te gaan met den dag zijner aankomst te Shanghai, zijn opgedragen de functien van sekretaris-tolk bij het konsulaat-generaal in China.

Erkend en toegelaten:

Krachtens magtiging des Konings, de heer A. J. W. van Deltien, als konsul-generaal van Oostenrijk-Hongarije te Batavia.

Civiel Departement.

Ontslagen:

Eervol, uit 's lands dienst, met behoud van regt op pensioen, de ambtenaren op wachtgeld:
D. C. Tengnagel, laatstelijk tweede kommissie op het assistent-

residentiekantoor te Benkoelen,

- J. O. Hemler,
- F. M. Samuels,
- W. F. Gotter,
- J. P. Mutter,
- N. E. Boute,
- P. Verwoert en
- P. A. Noordhoorn,

laatstelijk, de eerste hoofdkommissie, de tweede eerste kommissie, de overigen tweede kommissieën voor het bijwerken en afsluiten der algemeene boeken en rekeningen loopende tot en met het jaar 1866,

- de ambtenaar op non-aktiviteit W. H. Brouwer, laatstelijk hoofdkommissie bij de algemeene rekenkamer en de ambtenaar op onderstand W. Tawaris, laatstelijk postkommissie, chef van het postkantoor te Grisse (Soerabaja).
- Op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, met behoud van regt op pensioen, de ambtenaar op non-aktiviteit J. C. van Chamboon, laatstelijk vendurmeester te Batavia.
- Op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, onder toekenning van pensioen, de gewezen notenklerk bij het spoorrijmagasijn te Neira (Banda) C. H. Vermaan.
- Op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, met behoud van regt op pensioen, de gewezen klerk ter algemeene sekretarie J. J. Barrett.

Eervol, wegens vertrek, als buitengewoon subtituut-griffier, buiten bezwaar van den lande, bij den landraad te Krakasän (Probolingo) C. B. Haase.

Benoemd:

Tot prokureur-generaal bij het hoog-geregtshof van Nederlandsch-Indië tevens advocaat-fiscaal voor de land- en zeezart, de president van den raad van justitie te Batavia mr. F. F. L. U. Last.

Bij de in- en uitvoerrechten.

- Tot boekhouder bij den ontvanger te Batavia, de kommissie tevens boekhouder bij den ontvanger te Soerabaja E. J. W. G. Neirinckx.
- Tot kommissie-administrateur bij het estrepôt te Batavia, de tweede kommissie bij den ontvanger aldaar J. C. Mijer.
- Tot kommissie tevens boekhouder bij den ontvanger te Soerabaja, de tweede kommissie bij dien ontvanger L. W. van Boel.
- Tot tweeden kommissie bij den ontvanger te Batavia, de ambtenaar op non-aktiviteit P. M. Leidemeijer, gewezen tijdelijk tweede kommissie bij de algemeene rekenkamer.
- Tot tweeden kommissie bij den ontvanger te Soerabaja, de kommissie bij den ontvanger te Padang J. H. Riekerk.
- Tot kommissie-boekhouder bij den ontvanger te Cheribon, de ambtenaar op wachtgeld J. H. Pichel, gewezen derde kommissie bij de afdeling bijwerken der algemeene boeken en rekeningen, loopende tot en met 1866, bij het departement van financiën.
- Tot derden kommissie bij den ontvanger te Soerabaja, de eerste klerk bij den ontvanger te Batavia W. B. Meijer.
- Tot derden kommissie bij den controleur te Soerabaja, de ambtenaar op non-aktiviteit F. W. Rappard, gewezen telegrafist der derde klasse.
- Tot kommissie bij den ontvanger te Padang, de ambtenaar op non-aktiviteit P. C. Ebeling.
- Tot subtituut-griffier bij den raad van justitie te Soerabaja, de derde subtituut-griffier bij den raad van justitie te Batavia mr. D. Mounier.

Goedgekeurd:

dat door den Landraad te Kediri

Is benoemd:

Tot buitengewoon subtituut-griffier bij die rechtbank, buiten bezwaar van den lande, A. H. Clignett, ambtenaar op wachtgeld.

dat door den landraad te Blitar

Is benoemd:

Tot buitengewoon subtituut-griffier bij die rechtbank, buiten bezwaar van den lande, J. P. E. Izen, ambtenaar op wachtgeld.

dat door de landraden te Trenggalek en Toeloeng-Agoeng (Kediri)

Is benoemd:

Tot buitengewoon substituut-griffier bij die rechtbank, buiten bezwaar van den lande, P. J. Aliz, ambtenaar op wachtgeld.

dat door den Resident der Zui-er- en Ooster-afdeeling van Borneo

Is ontheven:

Eervol, wegens vertrek, van de verdere waarneming der betrekking van civiel gezaghebber der afdeling Tanah-Laut, de eerste luitenant der infanterie P. H. H. Rutz.

Door den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid
Zijn benoemd:

Tot hulponderwijzer aan de openbare lagere school te Poerbtlingo [Banjoemas], B. Stoutjesdijk;

Tot derde hulponderwijzer aan de openbare tweede lagere school te Padang [Sumatra's Westkust], D. J. Pont;
onderwijzers voor de Indische dienst, onlangs uit Nederland aangekomen.

Door den Resident van Kediri
Zijn benoemd:

Tot eerste klerk op het assistent residentie-bureau te Blitar, terens griffier bij den landraad aldaar D. A. W. Holskamp, thans zonder bezoldiging werkzaam ter griffie van den raad van justitie te Soerabaja.

Tot eerste klerk op het assistent-residentie-bureau te Bertak, tevens griffier bij den landraad aldaar P. W. L. Esiak, thans eerste klerk op het residentie-kantoor te Pamakassan [Madura].

Departement van Oorlog.

Verloend:

Een tweejarig verlof naar Nederland, wegens ziekte, aan den kapitein der infanterie R. D. W. Koops.

Door den Kommandant van het Leger en Chef van het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië zijn:

Geplaatst:
Infanterie.

Bij het 5de bataillon, de tweede luitenant C. J. van Temmen, onlangs van verlof uit Nederland teruggekeerd.

Overgeplaatst:

Departement van Oorlog.

Bij de 2de afdeling, de eerste luitenant-kwartiermeester der militaire administratie H. J. Maasland; zullende hij als zoodanig bij zijne dienst worden gevoerd à la suite.

Geneeskundige dienst.

Bij het groot militair-hospitaal te Soerabaja, de officier van gezondheid der tweede klasse G. Sinia en de militaire apotheker der derde klasse J. van Selms, respectievelijk van de geneeskundige dienst der Zui-er- en Ooster-afdeeling van Borneo en het groot militair-hospitaal te Weltevreden.

Bij de geneeskundige dienst van Celebes en onderhoorigheden, de officier van gezondheid der tweede klasse G. Fischer, van die der Moluksche eilanden.

Bij de geneeskundige dienst der Moluksche eilanden, de militaire apotheker der derde klasse T. Russelada, van het groot militair-hospitaal te Soerabaja.

Infanterie.

Bij het 9de bataillon, de eerste luitenant D. Schäfer, van het garnizoens-bataillon der Zui-er- en Ooster-afdeeling van Borneo.

Bij het 10de bataillon, de tweede luitenant M. W. P. C. de Jonker, van het 9de bataillon.

Bij het garnizoens-bataillon van Palembang en Benkoelen, de eerste luitenant F. J. S. van Ilesman, van het 14de bataillon.

(Javaasche Courant 23 Oct. 1872.)

Bij besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, van 23 Oktober 1872, no. 33, zijn de residenten van Djokdjokarta, Soerabaja en Timor en de Gouverneur van Sumatra's Westkust uitgenoodigd om de eerwaarde heeren J. B. Palinekx, J. B. A. van Meurs, C. H. A. Ten Brink en H. C. Verbraak, te erkennen de twee eersten als pastoor en onder-pastoor, respectievelijk bij de roomsch-katholieke gemeente te Djokdjokarta en bij die te Soerabaja, en de twee laatstgenoemden als hulp-priester, respectievelijk bij de roomsch-katholieke gemeenten te Lapaatoka en te Padang.

Civiel Departement.

Ontslagen:

Op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, met behoud van recht op pensioen, de sluiswachter te Sitoeondo (Bezoeki) C. Abels.

Op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, de gewezen klerk op het residentiekantoor te Batavia G. Berendse.

Op verzoek, eervol, uit 's lands dienst, de ambtenaar op wachtgeld H. Kamp, laatstelijk onder-kommissie der tweede klasse bij de in- en uitvoerregten te Batavia.

Op verzoek, eervol, als tweede buitengewoon substituut-griffier, buiten bezwaar van den lande, bij den landraad te Magelang F. C. E. Bourquet.

Ingetrokken:

Op verzoek, het aan den ambtenaar J. H. H. Dornseiff, laatstelijk controleur der eerste klasse bij het binnenlandsch bestuur in de residentie Palembang, wegens ziekte verloofd tweejarig verlof naar Nederland.

Benoemd:

Tot tweeden stedschirurg te Soerabaja, de partikuliere genees-, heel- en verloskundige te Bandung (residentie Praesanger-regentschappen) J. de Clercq Zubli.

Bij de in- en uitvoerregten.

Tot controleur te Padang, de ontvanger, tevens fungerend haven- en pakhuismeester te Benkoelen, J. A. van Hemert.

Tot ontvanger, tevens fungerend haven- en pakhuismeester te Benkoelen, de kommissie-visitateur bij de controle en recherche te Batavia W. C. H. Romswinkel.

Tot kommissie-visitateur bij de controle en recherche te Batavia, de kommissie der ambulante recherche te Grisseo (Soerabaja) J. J. F. Swart.

Tot kommissie der ambulante recherche te Grisseo, de kommissie-ontvanger, tevens fungerend havenmeester te Rembaang, J. C. R. von Banniseth.

Tot kommissie-ontvanger, tevens fungerend havenmeester te Rembaang, de ambtenaar op wachtgeld J. M. Kloppell, laatstelijk civiel gezaghebber der Soelo-eilanden (Timor).

Departement van Oorlog.

Verloend:

Een tweejarig verlof naar Nederland, wegens ziekte, aan den kapitein der infanterie M. L. F. de Jacquier de Lompret.

Een tweejarig verlof naar Nederland, aan den kapitein der infanterie C. C. P. Steinmetz.

(Javaasche Courant 25 October 1872.)

ALGEMEEN OVERZICHT.

Het feit dat hier het meest de aandacht trekt, is de uitgave van wege de Kamer van Koophandel en Nijverheid van een bundel stukken, een boekdeel vormende, onder den titel van *Eene Zeehaven voor Batavia*. Wij hebben in een drietal artikelen dit onderwerp besproken. Zeer zeker zal een ieder, die van de officieele en niet-officieele bescheiden, in den bundel opgenomen, kennis neemt, tot de konklusie komen, dat het havenplan van de K. v. K. of liever van de door haar geraadpleegde deskundigen het eenig goede is om in de dringende behoefte van den tijd te voorzien. Zoo oordeelt Batavia's handel er met schier alle deskundigen over, ten blijke waarvan een door de handelsbuiten onderteekend adres aan den G. G. is gericht. Wij

Vertrouwen dat de post van 1 miljoen gulden, op de Indische begroting voor 1873 uitgetrokken, met geen ander doel door den Minister van Kolonien is aangevraagd dan om ten spoedigste het havenplan Batavia ten uitvoer te laten leggen. Reeds te lang is gedraald. Nog zullen 5 à 6 jaren moeten verlopen eer de haven er is, waarvan Z. K. H. prins Hendrik de onmisbaarheid daghelder heeft aangeetoond.

De handel beklagt zich voorts over gemis aan ruimte aan den Boom om de goederen, die met stoomschepen aankomen en met spoed gelest worden, op te slaan om ze door de douanen te doen onderzoeken. Dit bleek vooral bij de komst van het Engelsche stoomschip *Achilles*, toen de goederen van de *Conrad* zelfs nog niet van den Boom hadden kunnen worden weggehaald, omdat de formaliteiten en het gemis aan ruimte en orde belemmerend werken. De stoom eischt dat in menig ander opzicht voorziening plaats hebbe en duldt niet den gewonen slakkengang in het administratief beheer. Den 2 Nov. a. s. zullen de greven van den handel in eene vergadering in de Handelsvereniging worden besproken.

Wij zijn thans mede voor goed opgenomen in het telegrafisch verkeer tusschen Australië en andere werelddeelen. Men verwachtte dat den 21 dezer de gemeenschap zoowel ter zee als te land daargesteld zou zijn. De kabel tusschen Port Darwin en Banjoewangie is toeh den 18 dezer hersteld en den 22sten zou het verkeer te land door geheel Australië tot stand gebracht zijn. Het geheel is een reuzenwerk dat alleen zijne weergade vindt in den kabel, die Europa met Amerika verbindt.

Van Deli ontvangt men berichten omtrent de vorderingen, die onze troepen maken.

De *Javascbe CV.* meldde:

•Telegrafische berichten van den resident van Riouw en van den kommandant der expeditionaire troepen in Deli, den 17den dezer ontvangen, melden omtrent de militaire operaties in dat rijk het volgende:

•De Bataksche versterkingen te Oedjong-Barat en Sapoe-roek werden door de troepen zonder eenig verlies aan dooden of gekweteten genomen.

•De Bataks trokken terug in weêrwil van de door hunnen aanvoerder, datoe Ketjil, aangewende pogingen om hen stand te doen houden.

•Intusschen berekende men dat tengevolge van de vele en zware regens, slechts langzaam naar Tanda-Benoah zou kunnen worden voortgerukt.

Tot aanvulling van deze officieele mededeelingen kunnen de volgende bijzonderheden strekken, ons gemeld uit het hoofdkwartier Tandjong-baleh, dd. 2 dezer.

Het ziektecijfer der troepen, met inbegrip van de gebleeserden, bedraagt nog niet 10 percent van de sterkte, hetgeen zeer bevredigend is, de vele regens, die vallen, de fatigues, enz. in aanmerking nemende. Het ziektecijfer der koelies en kettinggangers is hooger en bedraagt bijna het dubbele van dat der troepen, hetgeen trouwens niet bevreemden kan, daar deze lieden, wat hun fysiek betreft, niet zoo goed beslagen ten ijs komen als de soldaten, die thans ook in garnizoen voldoende en krachtig gevoed worden.

De nog in het Delische aanwezige troepen van het garnizoens-bataillon van Riouw en onderhoorigheden worden door den expeditie-kommandant van lieverlede naar Tandjong-Pinang teruggezonden; reeds was het grootste gedeelte derwaarts vertrokken.

De op den vijand bewaachte en andere belangrijke punten worden door onze troepen bezet en versterkt, ten einde de operatielijn en de rust in den omtrek te verzekeren, welk stelsel van étappe-versterkingen ook hier weder goede vruchten schijnt te dragen.

De Europeesche korporaal Reijers werd, zooals men weet,

in den schouder gewond bij den aanval op Lau-Bargoh; hij onderscheidde zich daar weder en werd door den expeditie-kommandant tot sergeant bevorderd. Twee dagen later, den 29 September jl., overleed hij. Hij was ridder der Militaire Willemsorde 4de klasse en een braaf soldaat.

De eerste luitenant der infanterie Prager, die bij dezelfde gelegenheid een schot door het been kreeg, is herstellende en zal spoedig weder dienst kunnen doen.

De militaire operaties naar Tanda-Benoewa gaan ongestoord, maar langzaam voort; niettemin hebben onze troepen Sapoe-roek bezet en bereikt.

Volgens berichten van Makasser is de expeditie naar Manuhar vertrokken, nadat Maradin Kepping, die zich als vorst van Balaagnipa heeft opgeworpen en daar sedert lang reeds de invloedrijkste man was, een ultimatum onbeantwoord had gelaten. Blijkens een opstel over de expeditie van 1862 in dit blad heeft hij toen ten tijde reeds de hoofdrol gespeeld.

Met genoegen ontving men hier kennis van het telegram, aan het Indisch bestuur gericht, dat de kapitein Koops die zich tot herstel van gezondheid naar Europa moet begeven, de luitenant Postijn en de sergeant Tessers met de Militaire Willemsorde zijn gedekeerd wegens hunne verrichtingen in Deli. De spoed, waarmede deze onderscheidingen aangevraagd en toegekend zijn, steekt hoogst gunstig af bij hetgeen vroeger gebeurde, toen jaren verliepen eer de verdienstelijke krijgsman er iets van hoorde.

Met niet minder voldoening vernam men de aanneming door de Tweede Kamer van het ontwerp-tarief van rechten. De vraag is evenwel welke nadere wijzigingen daarin zijn gebracht, want de telegraaf sprak alleen van een invoerrecht, afdalende tot 6 percent.

De mail bracht hier het prospectus van de Rotterdamsch-Indische Kultuurmaatschappij. Dat wij niet vreemde den Nederlandschen kapitalist de aandacht op de laatste gronden in deze gewesten zien vestigen, behoeft geen beoog. De hooge koflijeprijzen lokken d'artoe uit. Maar indien de agrarische wet niet beter toegepast wordt, achten wij elk plan van dien aard een onbegonnen werk. En zoodat het prospectus daar ligt, zoo onbeslist en met zoo menige onjuistheid, durven wij de verzekering geven dat geen enkel ingezetene van Nederlandsch-Indië te bewegen zou zijn om een aandeel in de geprojecteerde maatschappij te nemen.

Uit nadere berichten blijkt dat de jongste aarbering in Ambarawa en Banjerbiros weinig schade heeft veroorzaakt.

Meer schade zal de Staat ondervinden van de onbegrijpelijke slordigheid bij het departement van finantien, die onder den tegenwoordigen direktie niet blijkt verbeterd te zijn. De Chinesesche amfioen-pachter te Soerabaja had toch niet op den bepaalde tijd opium ontvangen, hetgeen des te meer moet bevreemden omdat daar ook een partikulier entrepôt bestaat, waaruit de regering in geval van nood het noodige kan aankopen. Dien ten gevolge ontstond een proces en de Staat werd veroordeeld tot vergoeding van de door den pachter geleden schade, op te maken bij staat. Bij dien staat eischte partij 1 1/2 ton. De stukken werden aan het departement van finantien opgezonden en raakten er zoek, naar men wil. Het gevolg was dat geen aanbod door den Staat gedaan werd, geene pleidooien over de gevoerde som gevoerd werden en de Staat, behalve in de kosten, veroordeeld werd den pachter zijn vollen eisch uit te betalen. Of men veel heil van verdere procedures te wachten heeft, zal te bezien zijn. Deze geheele zaak is eene nieuwe bijdrage tot de kennis van onze huishouding en eene nieuwe aansporing om met het bestaande opiumstelsel te breken.

De direktie van binnenlandsch bestuur is van zijne

reis over Java alhier teruggekeerd.

Men schijnt hier eene belasting ten behoeve van de straatverlichting met gas te willen invoeren en daarvoor eene soort van hoofdelijken omslag te zullen heffen. Gemeente-belastingen zonder gemeente-bestuur zijn een onding en zullen de Regeering in toenemende moeilijkheden wikkelen.

De heer Last, president van den Raad van Justitie alhier, is tot Procureur-Generaal bij het Hooggerechtshof benoemd.

Tegen den gewezen ass. resident voor de politie te Djodja, van Ranzow, is rechtsingang verloofd. Hij heeft de brutaliteit gehad tegen den redakteur van de *Locomotief* eene aanklacht wegens laster in te dienen, die afgewezen werd op grond dat de feiten, in het blad vermeld, juist waren.

De redaktie van het *Soerabajasch Handelsblad* staat terecht wegens een artikel over het, naar hij beweerde, ten onrechte gevangen zetten van een Chinees.

De *Locomotief* wil weten, dat de redakteuren der beide Soerabajasche bladen eorlang zullen aftreden.

De opbrengst van het vervoer op den spoorweg Samarang-Vorstenlanden over de maand Juni jl. is geweest f 95,983,25^o en van den spoorweg Batavia-Buitenzorg f 6,590,97. De dag der opening van deze laatste lijn voor de exploitatie is nog niet bepaald.

De rust is in de Padangsche bovenlanden niet verder gestoord; eenigen der onrustelokers zijn tot zware straffen veroordeeld.

Op Ceram schijnen de onlusten evenzeer geschikt te zijn.

Onze missie naar Siam is den 30 Sept. te Bangkok aangekomen en heeft den 4den het grootkruis van den Ned. Leeuw aan den Koning overhandigd. Na afloop der officieele visites zou men eenige uitstapjes naar het binnenland doen, alvorens hier terug te keeren.

De konsul-generaal voor China, de heer Ferguson, is van hier naar zijn post vertrokken. Met dezelfde gelegenheid vertrokken de heeren W. P. Groeneveldt, sekretaris-tolk bij het konsulaat-generaal in China en J. J. Roelofs, eide-tolk.

Eerstedsags verwacht men hier het bezoek van radja Brooke, van Serawak. De resident van Borneo's Westerafdeeling zal reeds vooraf hier komen.

In de *Javasche Ct.* van 22 Oct. jl. leest men:

Gedurende de maand Juli werd Pontianak bezocht door den heer Brooke van Serawak met zijne echtgenoot en twee andere Serawaksche heeren.

De Batang-Loepars ondernamen, in vereeniging met de Soekongs, een grooten sneltocht tegen de Kantoe-dajaks. Bij dezen tocht vielen in het geheel aan beide zijden 92 dooden.

Op loffelike wijze gaat de vorst van Matan steeds voort het bestuur te ondersteunen in het opsporen der goederen van eene indertijd bij Singkawang gestrande prauw. Degenen, die zich aan het berooven van dat vaartuig hebben schuldig gemaakt, worden door dien vorst gestraft met verbanning, onder verplichting desniettemin, om het geroofde te vergoeden.

In de afgelopen maand kwamen 340 Bandjareezen in de Westerafdeeling aan, om werk te zoeken. Sommigen hunner hebben zich naar Serawak begeven.

Op 22 Augustus overleed Z. H. sultan Hamid van Pontianak. De begrafenis had op de gebruikelijke plechtige wijze plaats.

Het lijk wordt bijgezet in de vorstelijke begraafplaats te Batoe Lajang. Sjarif Joesoef Pangeran Ratoe Pakoe Negara, oudste wettige zoon van den overledene, werd onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal door den resident der Westerafdeeling van Borneo als sultan van Pontianak erkend.

Het Nederl. fregatschip *Anna Digna*, gezagv. A. H.

Zwaneveldt, stootte in den avond van den 4 dezer op 10 mijlen N. W. van Makasser zoo geweldig op een koraalrif, dat het schip reddeloos was. De kapitein, zijne vrouw en de 24 man van de equipage bereikten in 3 booten Makas er, maar het schip en de lading steenkolen, voor Hongkong bestemd, verdwenen in de diepte.

De *Javasche Ct.* van 22 dezer bevat eene ordonnantie, waarbij het bestaande koffiestelsel in de Minahassa wettelijk geregeld wordt.

Mandhar in 1862.

Men schrijft ons van Makasser:

Hier wordt elk oogenblik het oprukken eener expeditie naar Mandhar te gemoet gezien. Er zal daar evenwel niet veel te doen vallen. In 1862 hebben we dat ondervonden.

De toenmalige hoofdvorst van de Mandhar-staten weigerde zich naar den wil van het Gouvernement te schikken en kwam niet op, hoezeer hij daartoe meermalen gesommeerd was. De Gouverneur van Celebes en onderhoorigheden, toen kolonel W. E. Kroesen, vroeg derhalve autorisatie om met ongeveer 200 man eene expeditie te ondernemen. Voor het laatst werd eene kommissie naar Balanguipa gezonden, bestaande uit de heeren Wijnmalen, als kommissaris, Holtz als sekretaris, en de 1e luitenant-adjutant van Daalen, fungerend chef van den staf, tevens om op te nemen op welke punten men het best kon debarkeeren. Die kommissie vertrok met Z. M. stoomschip *Amsterdam*. Na hare terugkomst verschenen 3 leden van de hadat; maar daar deze uit 11 leden bestaat en er minstens 7 moeten medewerken om een wettig besluit te nemen, werden deze leden teruggezonden. Den 14 Nov. 1862 werd bepaald, dat zouden debarkeeren op Z. M. stoomschip *Sindoro*, kommandant de kapitein-luitenant ter zee de Jongh, kolonel Kroesen, gouverneur van Celebes, 1e luitenant van Daalen, adjdnt, luit.-kolonel van Daalen, kommandant der expeditie; van het garnizoens-bataillon de 1e sektie, komm. kapitein de Courens; 2e sektie, komm. 1e luitenant Groesbeek; 3e sektie komm. 1e luitenant Eras; 4e sektie, komm. 2de luitenant v. d. Berg; op Z. M. stoomschip *Sarinasse*, de 5e sektie, komm. kapt. Schuijders, van het 5e bataillon; de 6e sektie, komm. 2e luitenant Deykerhoff; op Z. M. stoomschip *de Eerkel*, de 7de sektie, komm. 1e luitenant Brunsfeld, 5e bat., en de 8e sektie, komm. 2de luit. Schut; op de schoener *Jeannette*, 14 artilleristen met 2 mortieren, komm. de 1e luitenant Langenbergh, voorts de off. v. gez. 2de klasse Visser en de adjudant-onderofficier, dd. als officier van administratie, van Waesbergen, met eenige hospitaalsoldaten en 30 koelies. Voor de mortieren nam men 50 worpen mede, met 16 vuurpijlen zonder spelwerk; elk infanterist ontving 20 patronen en in reserve waren voor elk 100 stuks.

Den 22 November ten 5¹/₂ ure begonnen de troepen zich in te schepen. Ten 6 ure was men in volmaakte orde aan boord. De *Sindoro* nam nog twee Gouv.'s kruisbooten op sleeptouw. Den 23sten, des avonds ten 6 ure, liet men het anker vallen ter reede van Mandhar. Toen viel één schot aan den wal en men zag verscheidene menschen langs het strand loopen, maar niemand verscheen aan boord.

De tolk Voll en de kapt. Malayo werden aan wal gezet. Men kreeg bevel zich voor den volgenden morgen tot het debarquement gereed te houden. Eene landingsdivisie, onder bevel van den luit. t/z 2de kl. de Gijzelaar, eersten officier van de *Sindoro*, werd mede samengesteld.

Volgens ingewonnen berichten meende men bij de landing geen tegenstand te zullen ondervinden. Er werd evenwel bepaald, dat elke sektie met den kommandant in eene sloep zou gaan, met geladen geweren; aan den wal gekomen, zou men er de slaghoedjes opzetten; de sloepen werden gekommandeerd door officieren van de stoomschepen; elke sloep

was van eene nummervlag voorzien. Het kommando en de leiding van het debarkement werd opgedragen aan den luitenant $\frac{1}{2}$. de Gijzelaar.

De 3de sektie maakte de voorhoede uit. De Gouverneur vergezeld ze. Men zou aan den linkeroever der Balangnipa-rivier landen. De voorhoede werd gevolgd door de 4de sektie van het garnizoens-bataillon en de sektionen van het 5de bataillon infanterie, daarna die van het garn.-bataillon met de muziek, terwijl de artillerie, munitie en vivres onmiddellijk zouden volgen, zoodra de sloepen terugkeerden. De 1e luitenant Eras had in last om aan den wal 4 à 500 passen door te marcheeren en de noodige veiligheidsmaatregelen te nemen.

Van de bevolking zag men weinig. Een hadjie (Arabier) meldde zich echter bij den gouverneur aan en deelde hem mede, dat de hoofdvorst, de hadat en een gedeelte der bevolking naar het gebergte waren getrokken.

De troepen werden in de kampong gelegerd. De kommandant der expeditie nam zijn intrek in het huis van den vorst. De troepen werden zoo dicht mogelijk bij elkander gebuisvest; de huizen werden ontruimd in den omtrek van het hoofdkwartier en de sektionen zoo ingedeeld, dat er twee in een huis logeerden. Een huis werd tot magazijn ingericht.

Eer men de woningen nogtans kon betrekken, moest men ze schoonmaken, want rindelijkheid schijnt geen der eigenschappen van den Mandharoes te zijn.

Door een inlandsch fuselier, die, naar 't schijnt, eens rondgewandeld was, werd gerapporteerd dat dicht bij het hoofdkwartier op een berg een benting lag. Bij het appel werd bepaald, dat de 3de sektie zou uittrekken, onder bevel van den kapitein de Coenens. De fuselier zou als gids medegaan. Na eenigen tijd over een moeilijk bergpad gemarcheerd te hebben, bereikte men de benting, een vierkante redoute met twee bastions, maar onbewapend en naar 't scheen zeer oud; daaromheen waren echter daisende randjoes geplant, waarvan eenige werden uitgetrokken en met één scherpe patroon, die men vond, medegenomen.

De hadjie, die zich bij ons aangemeld had en een man van invloed was, kreeg last den hoofdvorst en de hadat te doen weten, dat als zij niet spoedig terugkwamen, de troepen het land zouden binnanrukken en alles vernielen.

Den 25sten werd nogmaals eene verkenningpatrouille uitgezonden om het land op te nemen.

Den 26sten des morgens ten 9 ure verscheen de hoofdvorst met 10 leden van de hadat. De hoofdmitteling Maradia Kepping was in 't gebergte achtergebleven. De Gouverneur gaf hun de ontevredenheid van de Regeering te kennen en hun werd aangezegd, dat zij moesten zorg dragen dat de hoofdmitteling voor den Gouverneur zou verschijnen. Tevens ontving de hadat last zich op *de Berkel* naar Makasser te begeven om er den Gouverneur te wachten, ten einde op het gouvernements-huis te verschijnen en er vergiffenis te vragen en de kontrakten te wijzigen. Hoewel zichtbaar enigszins bevreemd, voldeden die lieden aan dat bevel.

Den 28sten, des morgens ten 7 ure, vertrok de Gouverneur uit het hoofdkwartier, met eenige officieren, om den vorst van Madjene, zoon van den hoofdvorst van Balangnipa, een tegenbezoek te brengen. Zij werden goed ontvangen en men bood hen kleine geschenken aan.

Tevens werd den Gouverneur gemeld, dat Maradia Kepping zich wilde onderwerpen, mits men hem lijfsbehoud beloofde. De Gouverneur weigerde in eenige voorwaarde toe de stemmen en eischte dat hij zich zou overgeven.

Den 28sten verscheen hij. Hij was een man van grooten invloed, die de aanzienlijkste familie-relaties in het land had. Hij kwam tot ons met een gevolg van minstens 500 gewapenden. De tolk Voldi ging hem te gemoet en

beval hem zich van zijn kris te ontdoen, die den Gouverneur als blijk van onderdanigheid zou worden aangeboden. De kris werd op een blad gelegd en hem vooruitgedragen; hij mocht zich ook slechts van 10 man doen volgen.

In het hoofdkwartier gekomen, smeekte hij den Gouverneur om vergiffenis. Nadat deze hem zijne verregaande vermetelheid onder het oog had gebracht, beloofde hij alles in 't vervolg te zullen doen wat de Regeering verlangde en den vorst steeds naar den wil van het gouvernement te zullen dienen. Hierna werd hem de kris teruggegeven en een stoel aangeboden. Hij keerde met zijne volgelingen zeer tevreden terug.

Het doel der expeditie was bereikt. Mandhar had zich onderworpen.

De troepen waren te Balangnipa zeer gezond. Men had versch vleesch, want de bevolking kroeg last dagelijks twee beesten te leveren. Ten 8 ure des avonds deed de muziek zich bij het hoofdkwartier hooren, afgewisseld door zang van de manschappen der 1e kompagnie. Een enkel maal werd men verrast door een gekostumeerden optocht bij fakkellicht. Zelfs hadden eenige officieren het plan gevormd eene Hollandsche kermis te doen vertoonen, hetgeen wegens het spoedige vertrek achterwege bleef. Zelfs verscheen een kourant op Mandhar's gebied. Toch ontving men met voldoening de order om den 29sten weder te embarkeeren. Ten 3 $\frac{1}{2}$ ure des namiddags lagen de sloepen aan het strand gereed. Reeds ten 5 $\frac{1}{2}$ ure werd het anker geligt en verliet de expeditie de reede van Mandhar, om den 1 December weder te Makasser te debarkeeren. De troepen werden door hunne daar achtergebleven kameraden opgewacht.

Op dezen tocht werden geene lauweren geplukt en de rust was in Mandhar slechts in schijn verzekerd. Maradia Kepping heeft zich onlangs op den troon geplaatst. Zal nu de nieuwe expeditie iets meer zijn dan eene militaire vertooning en meer uitwerken? Dat zal de uitkomst moeten leeren.

W.

Batavia.

25 October 1872.

Het adres, dat hier cirkuleert en waarvan wij gister melding maakten, is van den volgenden inhoud:

Aan

Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, enz., enz., enz.

Geven met verschuldigten eerbied te kennen de ondergeteekenden,

dat zij met hooge belangstelling hebben kennis genomen van eene verzameling officiele bescheiden, onder den titel *«eene Zeehaven voor Batavia»*, dixer dagen in druk uitgegeven door de Kamer van Koophandel en Nijverheid alhier;

dat zij daaruit hebben ontwaard dat twee plannen tegen over elkander zijn gesteld, en wel, een bassin in de nabijheid van *Batavia* en eene haven bij *Oornst*, die gevormd zoude worden door een dam van den vasten Java-wal naar genoemd eiland en naar *Aniper*, en welke haven met de hoofdstad in verbinding zoude worden gebracht door een spoorweg;

dat zij dit laatste plan beschouwen als geenzins te zijnen voordeel van den handel van *Batavia* en zij verreweg de voorkeur geven aan het bassin door de Kamer van Koophandel en Nijverheid voorgesteld en door Uwe Excellentie voorloopig aangenomen;

weshalve zij de vrijheid nemen bij deze aan Uwe Excellentie te doen blijken van hunne volkomen adhaesie aan

het project voor den aanleg van eene haven beoosten het bestaand kanaal.

t welk doende,

Batavia, October 1872.

WANBEHEER VAN DE WEESKAMER ALS CURATRICE IN EEN
FAILLIETEN BOEDEL. — SCHADEVERGOEDING.

Bij vonnis van den 2den Mei 1866 werd de toko-bouder B. Charles failliet verklaard en de kuratele ingevolgd de bepalingen der wet opgedragen aan de Weeskamer te Batavia. Deze deed door haren bode als gezworen taxateur den inventaris schatten en werd die toen begroot op een bedrag van f 93,378.55. Het meubelmakersbedrijf werd krachtens vonnis van den Raad van Justitie te Batavia voortgezet, terwijl de boedel door de weeskamer aangehouden en daarover als bewaarder aangesteld werd de bode der Kamer, die daarvoor f 3.— daags genoot. Op de eerste verificatie werd door de krediteuren aangedrongen op een uitverkoop, zoo mogelijk uit de hand. Daartoe werd met 's rechters goedkeuring besloten en de uitverkoop opgedragen aan den heer Cassalette. Toen deze de goederen overnam op het einde van de maand Augustus, bleek het, dat de inboedel verschrikkelijk gedetiorieerd was en werd bij een door hem gedane taxatie de waarde er van geschat op nog slechts f 45012.—. De uitverkoop vond gedurende eenigen tijd plaats, tot dat de Heer Cassalette plotseling overleed. De Weeskamer nam toen het overblijvende over en hield daarvan venditiën. In het geheel werd zoo voor den inboedel, die door den tokohouder Charles, kort voor zijn faillissement, bij een taxatie, die aan verschillende deskundigen niet te hoog voorkwam, op diens balans uitgetrokken was voor f 120,022.55 en die door de Weeskamer zelve op ruim drie en negentig duizend geschat was, slechts ontvangen f 35,458.46, makende een verschil met de taxatie der Weeskamer van f 57,920.09. De oorzaak van dit verschil werd toegeschreven aan de verwaarloozing, waaraan de boedel van de zijde der Weeskamer had bloot-gestaan, toen, na een behrer door de Weeskamer van ruim twee jaren op de tweede verificatie, die ten gevolge van een proces eerst toen gehouden kon worden, een akkoord door den failliet aangeboden en door de vereischte meerderheid zijner krediteuren, vertegenwoordigende het bij de wet gevorderd bedrag, aangenomen werd, waarbij de verdere likwidatie aan Mr. Hoek werd opgedragen. Deze nam den boedel uit handen der Weeskamer over. Bij de rekening en verantwoording, die door de Weeskamer werd afgelegd, meende deze, behalve een paar aanmerkingen van minder aangelang ten opzichte van op de rekening opgebrachte posten, de gewezen curatrice te moeten aansprakelijk stellen voor het wanbeheer. Het geschil dat hierover ontstond werd door den rechter-kommissaris naar de terechtzitting verwezen. In dienende dage werd door den liquidateur gevorderd, dat het saldo van rekening door de Weeskamer verschuldigd, zou bepaald worden op f 101,618.68, onder aftrek eener som van f 40,471.99, welke bereids door haar voldaan was, als saldo der door haar gediende rekening. Nadat door de gedaagde eerst een exceptie van nonqualificatie was opgeworpen, welke zoowel door den Raad bij vonnis van den 11den Juni 1869 opgenomen in no. 313 van dit blad, als door het Hof in appel bij arrest van den 13den Januari 1870, opgenomen in nummer 346, verworpen was, werd ten principale voortgeprocedeerd.

Bij tegenspraak van de gedaagde van het beweerd wanbeheer, werden eenige feiten gesteld door den eischer, met verzoek die door getuigen te bewijzen. De Raad wens dit verzoek af bij vonnis van den 20sten Januari 1871 en ontzegde eveneens op een paar punten na, die door deed gangde oegreg n waren, den eisch ten principale.

Nadat op verzoek van den appelland de termijn voor het getuigen-verhoor verlengd was tot in den aanvang van Mei, werd een uitgebreid getuigen-verhoor gehouden, waarop bij arrest de weeskamer veroordeeld werd tot betaling alsnog van een som van f 34,276.94.

(Ind. W. v. A. R.)

RECHTBANK VAN ONGANG IN DE
1STE AFDEELING.

Zitting van den 7den Augustus 1872.

Voorzitter Mr. J. J. C. Gaymans.
Vadermoord.

Beklaagde: *Moein alias Oein.*

Een merkwaardig geval van fanatisme deed zich onlangs te Soekaboemi, in de Preanger-Regentschappen voor.

De inlander Moein, iemand van 22-jarigen leeftijd, behoorde tot de vromen in zijne kampong. En geen wonder. Hij had twee jaren acht-reen zich alleen bezig gehouden met bidden en andere godsdienstige oefeningen. Na verloop van dien tijd keerde hij naar zijne woonplaats terug en begon al dadelijk met zijnen vader langdurige gesprekken over het geloof, de ilmoe agama, te voeren. Weldra kwam hij, zooals van zelf spreekt, tot de overtuiging, dat zijn vader niet zuiver in de leer was en weinig van de zaak begreep, zoodat hij een zeer gering denkbeeld van zijns vaders verstand, maar daarentegen een hoog idee van het zijne opvatte.

Zoo stonden de zaken, toen in Maart jl. Moein, na den ganschen dag in de messigt met zijnen vader te hebben gebeden, tegen den middag huiswaarts keerde. Na eenige oogenblikken in zijne woning zich te hebben opgehouden, bracht hij een bezoek aan zijn buurman, maar het duurde niet lang, of de lust tot bidden kwam weder bij hem op.

Hij begon dus dezelfde bezigheid, waarmede hij zich reeds den ganschen dag had vermaakt, op nieuw en zeker om zijnen vader te stichten, liet hij dezen bij zich roepen. De vader kwam en de zoon zette vol ijver zijne gebeden en onderrichtingen voort. Ongelukkiger wijze toonde de oude heer weder zijne onkunde in de agama en de zoon berispte hem daarover, hetgeen de vader evenwel geduldig verdroeg, omdat zijn zoon een heilige was, die werd aangesproken met het woord *Aolla d.* i. orang soetji en door zijne ouders en bekenden met den voetkus werd begroot en hoogelijk werd vereerd.

Eindelijk stelde de zoon zijnen vader voor, om eens de proef te nemen, wie eigenlijk het meeste verstand had van de leer van Mohammed. De vader stamde hierin toe. De proef zelve was zeer eenvoudig en bestond hierin, dat de zoon over het hoofd van zijnen vader zou stappen. Gelukte dit, dan was zalks een nieuw teeken van de heiligheid van den zoon. Zoo gezegd, zoo gedaan.

De zoon sprong zijnen vader herhsalde malen over het hoofd. De vader kuste zijnen zoon en riep onophoudelijk „Aman, Aman”, hetgeen beteekent: ik geloof u, ik geloof u. Bij dit springen bleef het weldra niet. Van tijd tot tijd gaf de zoon den vader een schop, daarna een klap en vervolgens nam hij een gollok, dien een der aanwezigen hem goedwillig afstond, met welk wapen hij vervolgens zijnen vader als een bezetene in stukken hakte, het hoofd afhiew en den buik opensneed, waarna hij den lever er uit nam, die roosterde en zoo geroosterd er weder in stak.

Waarom hij dit deed, wist de beklaagde zelf niet.

Ter terechtzitting begon de beklaagde zijne voorloopige opgaven gedeeltelijk te herroepen en hoewel een geneeskundig certificaat was overgelegd, ten bewijze dat de dader niet krankzinnig was, gevoelde de rechtbank van omgang zich niet overtuigd en sprak den beklaagde vrij.

(I. W. v. A. R.)

Makassar, 18 Oct. Gisteren (donderdag) ten 10 ure a. m. kwam de „*Arct van Nes*” van Mandhar terug; met dezen bodem keerde tevens onze gezant de Heer Ligtfoot, sekretaris voor de inlandische zaken, terug van zijne zending die zonder vredebewarend gevolg was geëindigd, daar de termijn van beraad verstreken was, zonder dat de vorst van Mandhar het ultimatum had aangenomen.

Wel had men nog een paar malen over uitstel willen onderhandelen en den gezant tot een onderhoud in hun midden uitgenoodigd, doch wijsselijk werd geoordeeld dat de voorwaarden onherroepelijk gesteld waren terwijl het verder onderhoud voor de persoonlijke veiligheid van den Hr. L. te Madjene reeds was afgeraden.

Alzoo werd nu de expeditie naar het rijk van Mandhar vastgesteld en daarmee alle spoed gemaakt.

Ten 5 ure 's middags werd monsterring gehouden over de expeditionnaire kolonne, welker sterkte wij hieronder opgeven. Na carré gevormd te hebben, hield de Maj. H. F. Meijer, chef der expeditie, eene korte aanspraak in het maleisch en in het hollandsch, den soldaat op het hart drukende in het rijndelijk land de vrouwen, kinderen en grijsaards te sparen en geen brand te maken, dan wanneer het bevolen werd en zich overigens ter eere van Koning en Vaderland waardig, kalm en moedig te houden; deze aanspraak werd met een „*Lieve de Koning!*” beantwoord. Houding en geest der troepen was uitmuntend en de geheele uitrusting maakte een' indruk van degelijkheid zonder ogenschijnlijke vertoon.

Ten 6½ ure in den morgen van heden begon het embarkement, dat in goede orde plaats had, op Z. M. schepen: *Cycloop*, *Arct van Nes* en het transportschip *Soerabaja*.

Ten 9 ure ging onze Gouverneur, onder het gebruikelijke saluut en de Staf aan boord en de expeditie van Makassar's reede naar het rijk van Mandhar stoomde weg.

De kolonne bestaat uit:

Majoor	H. F. Meijer	} Behoorende tot den staf en de 1ste, 8de en 2de compagnie van het garnizoens bataillon van Celebes en Oudat-boorigheden.
Kapitein	H. E. L. Prins	
id.	Jonkheer H. Bowier	
id.	M. J. Stevels	
1e. Lt. Adj.	H. Wieringa.	
1e. Luit.	G. S. Schultz, fangez. Stafoffic.	
id.	J. T. van Mourik	
id.	L. Sieberg	
id.	J. P. J. Schulmaijer	
id.	W. F. A. van der Noorda	
id.	R. T. Loomseijer	} Behoorende tot de 1ste en 2de compagnie van het 6de bataillon infanterie.
2e. Luit.	C. E. Makkink	
id.	C. G. Klinks.	
Adj. ond. off.	W. F. Warnars.	
137	Eur. Ond. Offic. en manschappen	
160	Inl. id. id.	

Kapitein	A. J. H. Lubeck	} Behoorende tot de 1ste en 2de compagnie van het 6de bataillon infanterie.
id.	Jonkh. A. Wttewaal van Stoetwegen	
1e. Luit.	J. Waagen	
id.	M. J. Temminck	
2e. Luit.	N. J. D. Pool	
id.	J. W. J. Hofman	
id.	W. E. Tenta	
id.	J. Broos	
113	Eur. Ond. Off. en manschappen	
112	Inl. id. id.	
Off. v. Gez.	2e. kl. C. H. A. Westhoff.	} Hospitaal personeel.
	8 Europeanen	
	2 Inl.	
2e. Luit.	J. H. ter Spill.	

18 Eur. Ond. en mansch } behorende tot de 20ste kom-
 3 Inl. Kanonniers } pagnie artillerie.
 2e. Luit. kwartierm. V. W. van Gogh } intendance.
 1 Eur. korp. schrijver }
 De infanterie is voorzien van 40 scherpe patronen per man.

De artillerie van 3 mortieren à 16 granaten, benevens lichtkogels en vuurpijlen.

De koelies, die den trein volgen, zijn: 140 kettinggangers en nog een 80tal vrije, bedienden en een twintigtal vrouwen.

Behalve onze Gouverneur wordt de tocht vergezeld van den Kontrolleur Bensbach, de Hn. Brugman en Voel als tolken, en de civiele opnemers C. A. Kloer en Zu Dohna.

Bij noodzakelijkheid kan de kolonne nog op een honderdtal achterladers van Z. M. oorlogschepen rekenen.

Onze beste wenschen mogen den tocht vergezellen.

(Mak. Hbl.)

Aangekomen en Vertrokken Personen.

Van Singapore, met het stooms. *Neva*, de heeren Arntzenius, Winkel en echtg., de Haart, Catoire en Gaston.

Van Nederland, met het Ned. schip *Liberaal*, de heeren Hees, echtg. en 2 kinderen, Kennis en echtg., Ruiter en Stuur.

Van Nederland, met het Ned. schip *Ary Schaeffer*, de heer Frans en fam., Jufv. Neusendorf.

Van Liverpool, met het Eng. schip *Achilles*, de heer J. Mc. Mair.

Van Nederland, met het Ned. schip *Utrecht*, de heeren de Bruijn en fam., Kruijt en fam., van Klaveren en fam., Pont en Echtg., Stoutjesdijk, Mevr. Haverkamp, Jufvrouwen Kerkhof, van der Hart en Ameijde van Duijn en 1 Jav. bediende.

Naar Nederland, met het Ned. schip *Salatiga*, de heer van der Hegge Spiess, echtg. en 5 kinderen, 9 gepasp. en 2 ontal. veroordeelde militairen, 1 ond. offic. en 2 scheepelingen der marine, 6 militairen en 1 behoeftig persoon.

Naar Muntok, Riouw en Singapore, met het stooms. *Minister Franses van de Putte*, offic. van gezondh. Klaas en Borst, de heeren Johnson, Pearson, Mc. Gregor, Taij, Carapiet en 5 kinderen, Geebel, Sanders en echtg. en Z. M. troepen.

CARGA-LIJSTEN.

Uitvoer.

Naar Nederland per Ned. schip „*Salatiga*”, gez. Biesthorst, agt. Reynat en Vinju.
 19 ps hammen, Aan boord gebleven lading van Batavia. te Pekalongan geladen.
 6000 pik koffie, 4002,07 do suiker, 35 leggers atak, 20 pik rotting, N. H. M. te Passaroeng geladen.
 7715 pik koffie, N. H. M. alhier geladen.
 200 pik rotting, 975 do tin, 5150 do koffie, N. H. M. eenige gouvernement's goederen.
 Naar Nederland via Samarang per stoomb. „*Conrad*”, gez. Graadt van Roggen, agt. J. Daedels en co.
 1921 coil koopwaren, Aan boord gebleven lading van Nederland. Voor Nederland.
 318 pik tin, Bahre en Kinder, 597 pik peper, 790,13 do tin, Mainz en co. 350 pik gettapertja, Engelhard en co. 50 pik rotting, 1500 do tin, N. H. M. 511,39 pik tin, Horneo Comp. Limited. 11476 pik koffie, N. H. M.
 Naar Nederland via Tagal per N. D. schip „*Canopus*”, gez. Peter, agt. Dummler en co. Voor Nederland.
 200 pik rotting, Dummler en co.

Straat Sunda doorgezeld.

DATUM	VLAG	NAMEN DER SCHEPEN	GEZAGVOERDER	VAN	DATUM	NAAR
October 15	Amerikaansch	Cashmere	Norton	Shanghai	4 September	New-York
	Nederlandsch	Zaanstroom	Ooijck	Batavia	14 October	Amsterdam
	Engelsch	Euseb	Charles Holder	Foochow	7	Cork
		Geffrarak	Davis		7 September	Melbourne
16		Jane Woodburn	Taylor	Hongkong	8	Cork
		Fairy	Johnson	Manila	8 September	Londen
	Nederlandsch	Nieuwland	Schaak	Batavia	12 October	Rotterdam
	Engelsch	Mill	Hughes		14	Adelaide
		Moutsee	Kearton	Point de Galle	17 September	Tagal
	Nederlandsch	Louis August Constantijs	Rotgans	Amsterdam	15 Juni	Batavia
	Russ	Alerta	Drelich	Batavia	12 October	Gesam
17	Nederlandsch	Stad Utrecht	Wille	Rotterdam	3 Juli	Batavia
		Arg Scheffer	Beesling	Amsterdam	5	
	Engelsch	Cairnmore	Rawley	Londen	21	Hongkong
		Lammerauir	Muried	Cardiff	24	Shanghai
	Amerikaansch	Cyclone	King	Pa tang	10 October	Order
18	Engelsch	nervais	Lato	Grocock	21 Juni	
		Red Cross	Young	Mandla	18 Augustus	Londen
	Noorw	Hyllant	Bach	Batavia	17 October	Hampton Road
	Engelsch	Azela	Craig	Singapore	8 September	Londen
		Langstene	Tumball	Shanghai	8	
19		Woolloomooloo	Campbell	Singapore	17	Liverpool
	Russ	Naples	Le Coutour	Batavia	16 Juni	Hongkong
	Noord Duitsch	Mat-dor	Stamm	Cardiff	6 Juli	Singapore
20	Nederlandsch	Arstelstroom	Appel	Amsterdam	9	Batavia
	Duitsch	Gutenberg	Braren	Batavia	18 October	Amsterdam
	Fransch	Amal	Seymour	Saigon	16 September	Beanoon
	Russ	Linnatin	Wetgren	Manila	7	Falmouth
	Engelsch	Hope	Brass	Singapore	28	Londen
	Nederlandsch	Gerard Pieter Servatius	de Jode	Batavia	19 October	Amsterdam
		S. R. H.	Wuosenbruch	Amsterdam	17 Juli	Batavia
	Engelsch	Annis Brompton	Dopdall	Shanghai	5 September	Londen
		County of Nairu	Mackenzie	Serabaja	11 October	Rotterdam
21		Beosbia	Bachins	Yoochow	14 Augustus	Londen
	Engelsch	Maquarie	Hurvey	Batavia	26 October	Fremantle
		Antipodes	Black	Cardiff	18 Juni	Hongkong
22		Westaria	Miller	Serabaja	1 October	Boston

Aangekomen Schepen te Batavia.

DATUM	VLAG	BENAM.	NAMEN DER SCHEPEN	GEZAGVOERDER	VAN	DATUM	AGENTEN
October 17	Fransch	stoomb.	Neva	Marnarine	Singapore	15 October	W. Smezzadit Wan
	Zr Ma.		Djambi	v. d. Velde	Padang	18	
	Nederlandsch	schip	Saltiga	Erbeink	Panaroenng	9	
			Liberal	Buchorst	Rotterdam	2 Augustus	
	Engelsch		Faith	Wierke	Singapore	4 October	
18			Archilles	Evans	Liverpool	8 September	
	Nederlandsch		Louis August Constantijs	Russell	Amsterdam	16 Juni	
			Stad Utrecht	Beetjens	Rotterdam	8 Juli	
19			Lactor et Emergo	Müller			
			Rene	Duyband	Bangkok	25 September	Messine, Watson & Co.
20	Fransch		Hoek van Holland	Rubin	Cherbon	17 October	
	Nederlandsch		Coorrog	Otto	Nederland	20 Juli	
	Engelsch		Cyclone	Slater	Hongkong	25 Augustus	
	Amerikaansch		Montrose	King	New-York	21 Juni	
21	Engelsch		Ada	Kearton	Point de Galle	17 Sept.	
	Nederlandsch		Hajdecooper	Wiberga	Samarang	19 October	
			Parona	Roeten	Tagal	19	
22	Engelsch	stoomb.	Arg Scheffer	Wickinson	Singapore	18	
	Nederlandsch	schip	Dera	Beesling	Amsterdam	5 Juli	B. van Leeuwen & Co.
23	Engelsch		Humboldt	Haxton	Londen	17 Juni	Houghton & Co.
	Noord Duitsch		B. R. H.	Bush	Australie	22 Augustus	C. Behre & G. Kiader
24			Laurens Koster	Wuosenbruch	Nieuwe Bep.	16 Juli	
				Zwede	Borkenhead	20 Juni	J. P. van Leeuwen & Co.

Vertrokken Schepen van Batavia.

DATUM	VLAG	BENAM.	NAMEN DER SCHEPEN	GEZAGVOERDER	NAAR
October 18	Engelsch	stoomb.	Vidar	Murray	Palembang
		schip	D. Mc. H. Park	Young	Indranayoe
	Duitsch		Gutenberg	Braren	Nederland
19	Russ		Iralo	Nicklin	Samarang
	Nederlandsch		Gerard Pieter Servatius	de Jode	Nederland
	Engelsch		Faith	Evans	Cherbon
20	Nederlandsch	stoomb.	Conrad	Graadt van Roggen	Samarang
		schip	Cornelia	Croese	Serabaja
	Duitsch		Canopus	Peters en	Tagal
	Engelsch	schoen	Maquarie	Hurvey	Australie
21	Zr Ma.	stoomb.	Djambi	Kandt v. d. Velde	Orust
	Nederlandsch	schip	Saltiga	Rizthorst	Nederland
22	Engelsch	stoomb.	Archilles	Russell	Hongkong
23	Nederlandsch	schip	Nieuw Waterweg II	Zwart	Cherbon
	Engelsch		Montrose	Kearton	Pekalongan
	Amerikaansch		Cyclone	King	Nederland
	Engelsch	stoomb.	Parona	Wickinson	Cherbon
24	Nederlandsch	schip	B. R. H.	Wuosenbruch	Panoroen
	Duitsch		Constantin	Jans	Samarang